

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra pedagogiky

Diplomová práce

VOLNÝ ČAS SENIORŮ NA VENKOVĚ

Vedoucí práce : doc. Ph.Dr. Ludmila Muchová, Ph.D.

Autor práce: Ester Poncarová

Studijní obor: Pedagogika volného času - prezenční

Ročník: VI.

2010

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

30. 3. 2010

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé diplomové práce doc. Ph.Dr. Ludmile Muchové, Ph.D. za cenné a odborné rady, metodické vedení a vřelý přístup. Dále bych chtěla poděkovat všem mým milým, kteří mě podporovali.

OBSAH

ÚVOD	6
1.VOLNÝ ČAS	8
1.1 Objasnění pojmu volný čas	8
1.2 Funkce volného času	9
1.3 Historický pohled na vývoj volného času	12
v kontextu venkova a města	
1.3.1 <i>Od antiky, přes zemědělskou společnost až k baroku</i>	12
1.3.2 <i>Výchovné systémy v barokní době</i>	13
1.3.3 <i>Od doby industrializace po současnost</i>	16
1.4 Volný čas dnes	19
2. STÁŘÍ A SENIOŘI	21
2.1 Stárnutí a stáří	22
2.2 Změny ve stáří	25
2.2.1 <i>Tělesné změny</i>	26
2.2.2 <i>Psychické změny</i>	27
2.2.3 <i>Sociální změny</i>	29
2.3 Potřeby seniorů	32
3. VENKOV A ŽIVOT NA VENKOVĚ	35
3.1 Venkov, vesnice a město	35
3.1.1 <i>Vesnice a venkov</i>	35
3.1.2 <i>Venkov a Evropa</i>	38
3.1.3 <i>Město</i>	39
3.2 Život a životní styl na venkově	41
3.2.1 <i>Venkov a jeho obyvatelstvo</i>	42
3.2.2 <i>Venkov, styl a život jeho obyvatel</i>	43
3.2.3 <i>Pozitiva a negativa života na venkově</i>	46

4. VOLNÝ ČAS SENIORŮ NA VENKOVĚ	51
4.1 Seniori na venkově	51
4.2 Seniori a jejich volný čas na venkově	55
4.2.1. <i>Volný čas jako prostor</i>	56
4.2.2 <i>Tradice a zvyky na venkově</i>	59
4.2.3 <i>Volný čas seniorů na venkově a co venkov nabízí</i>	64
4.2.3.1 Kulturní aktivity	71
4.2.3.2 Společenské aktivity	73
4.2.3.3 Sportovní, pohybové a rekreační činnosti	76
4.2.3.4 Vzdělávací činnosti a studium	78
4.2.3.5 Zájmy, záliby a koníčky	79
4.2.3.6 Spolky, sdružení a dobrovolnictví	82
DISKUSE A ZÁVĚRY	84
SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ	90
SEZNAM PŘÍLOH	96
PŘÍLOHY	97
Příloha č. 1	97
Příloha č. 2	99
Příloha č. 3	100
ABSTRAKT	109

ÚVOD

Při výběru tématu mé diplomové práce jsem chtěla vyjít nejen z odborných postřehů a výzkumů na stanovené téma, ale také z mých osobních zkušeností a životních postřehů obyvatele a milovníka venkova spojené s empatií a se zájmem o starší spoluobčany a o to, jak tráví svůj volný čas. Z tohoto důvodu jsem si zvolila téma, které se zabývá volným časem seniorů na venkově. V mnohých pracích je téma starých lidí často aktuální, vzhledem k demografickému vývoji světové populace a celé naší republiky, kdy by se dalo říci, že budoucnost bude patřit seniorům.

Senioři mají v naší společnosti a samozřejmě na venkově své nezastupitelné místo, vzhledem k tomu, že u starých lidí může být volný čas brán jako potenciál, který by mohl u seniorů hrát velkou úlohu. Vyplývá to z možnosti, že senioři nemají povinnost chodit do zaměstnání, právě proto jsem se chtěla věnovat jejich volnému času, který na venkově tráví. V mé práci se pokusím propojit volný čas jako takový, venkov, venkovskou tematiku a bohatost života na venkově s volným časem seniorů.

Hlavním cílem mé práce je tedy široce pojmout danou problematiku, popsat a srovnat výzkumy a prameny, které se tímto tématem zabývaly, dále pak seznámit jak mohou senioři na venkově trávit svůj čas, jak ho tráví a co vesnické obce pro své seniory na poli volného času připravují a pořádají. Mnoho autorů se seniorům věnuje, ale konkrétně seniorům, kteří žijí a tráví svůj volný čas na venkově je věnována, podle mého názoru, menší pozornost, než seniorům žijících v institucionalizovaných zařízeních nebo ve městech. Přitom na venkově žije přibližně 1/5 seniorů z celé ČR.

Diplomová práce má charakter teoretického odborného pojednání doplněného o mé vlastní postřehy a připomínky. Klíčovou literaturou, ze které jsem z poměrně velké části čerpala, byly výzkumy, sociologické studie, analýzy a postřehy Věry Majerové a kol., která se nejobsáhleji věnuje seniorům na venkově a potažmo i jejich volnému času. Dále jsem čerpala z výzkumu od Fábry a z knihy *Volný čas seniorov na počiatku 21. storočia*.

Práce je strukturovaná do čtyř hlavních kapitol. První kapitola se věnuje teorii volného času, objasnění pojmu, jeho funkcím, historickému náhledu na vznik volného času z pohledu venkova a města s výchovnými systémy v dané době, dále pak do této kapitoly zařazují i to, jak je volný čas vnímán v dnešní době.

Druhá kapitola mé práce je věnována seniorům, stáří a průběhu stárnutí. Popisuje změny jak v bio-psycho-sociální rovině, které jsou spojeny se stárnutím organismu, ale také i změny v oblasti rolí starého člověka. V další části druhé kapitoly pojednávám o potřebách seniorů, které mohou mít vliv na trávení volného času.

Následující kapitola popisuje venkov a život na českém venkově. Pracuje s pojmy vesnice, město a venkov i v kontextu Evropy. V této kapitole ukazují život a životní styl spojený s venkovem a je zde nástin pozitiv a negativ, které jsou spojeny s pobytem a životem na venkově.

Poslední a hlavní kapitola se zabývá již stěžejním tématem, a to samotným životem seniorů na venkově a jejich volným časem. Věnuje se času jako prostoru pro duchovní a náboženskou rovinu, zmiňuje se i o tradicích a zvycích, které jsou spojeny s životem na venkově a hrají důležitou roli pro život i volný čas obyvatel venkova. Zkoumá, jak senioři na venkově tráví celek života, nejen svůj volný čas, jaké mají možnosti, co pro seniory venkovská obec z hlediska volného času nabízí a připravuje a zda senioři nabídky a možnosti využívají.

Diplomovou práci ukončuje kapitola diskuse a závěry, kde jsou poznatky a otázky, které vplynuly v průběhu popisování, z teoretického zkoumání a náhledu do dané problematiky a uzavírají dané téma a celou práci.

1. Volný čas

V této kapitole nazvané „volný čas“ se seznámíme se samotným pojmem, s jeho funkcemi, s historickým přehledem vývoje volného času, a také jak je v dnešní době čas, nejen volný, vnímán.

Čas je něco, co je bez rozdílu pro všechny stejné, pouze se liší v tom, jak ho každý chápe, utváří, prožívá a naplňuje. Samotný čas může být jak velkým darem, kdy se v něm můžeme realizovat, tvořit a třeba konat dobré skutky, ale také čas může být stresujícím faktorem. Nemilosrdně utíká a víme, že naše doba na této zemi je omezena. To se týká i kvality, kterou v současné době nazýváme „volný čas“.

1.1 Objasnění pojmu volný čas

Velmi důležité pro chápání volného času je oddělení oblasti povinností a oblasti volna (volného času). Opakem doby nutné práce, povinností a doby nutné k regeneraci sil je právě volný čas. V tomto čase je zdůrazněna volnost (od toto také název „volný čas“) kdy si svobodně volíme činnosti, věnujeme se něčemu rádi a zcela dobrovolně. Tyto činnosti jsou provázeny pocitem uvolnění, uspokojení a štěstí.¹ Do volnočasové činnosti vstupuje člověk s očekáváním, není zde nutnost vykonávat povinnosti, které vyplývají ze sociálních rolí.²

Pro další chápání pojmu volného času uvádím za důležitý znak právě činnosti, které pokud chci mohu vykonávat, ale není zde povinnosti je plnit. Volným časem se rozumí doba, kdy nemusíme uspokojovat své fyziologické potřeby, cestovat do a ze zaměstnání, udržovat hygienu a vykonávat domácí práce.³ Jakým způsobem člověk tráví svůj volný čas, je ovlivněno věkem,

¹ Srov. PÁVKOVÁ, J. et al., *Pedagogika volého času*, PRAHA : PORTÁL, 2002, s. 13.

² HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*, PRAHA : PORTÁL, 2004.

³ VESELÁ, J. *Jak ve volném čase?*, HRADEC KRÁLOVÉ : GAUDEAMUS, 1997.

pohlavím, vzděláním, tělesnou a psychickou konstitucí, tradicemi určitého prostředí a také povoláním.⁴

Každý člověk je zodpovědný, nejen kvůli sobě samému, jak tráví a naplňuje svůj čas. Zda vytváří pozitivní hodnoty a smysluplně využívá dny jemu svěřené. Ze své zkušenosti jistě víme, jak smutné je, pokud promrháme naše chvíle zbytečně, nenaplníme je kreativně a smysluplně.

Podle Spousty (1996) je seberealizace jedince významnou možností ve volném čase. „*Seberealizace člověka nachází nejčastěji své vyjádření v celkovém postoji k životu, v pocitu životní pohody, ve spokojenosti s vlastním způsobem života.*“⁵

Jako každá situace i každý pojem má dvě strany. Tento náhled se uplatňuje na fenoménu volného času.

Velice zajímavě postihuje problematiku Opaschowski (1997). Tvrdí, že „*volný čas má dvě tváře*“. Jedna strana náhledu představuje pozitivní asociace, jako je: radost, regenerace, prožitek, sny, zájmy, zábava apod. Druhou stranu představují negativní asociace, které vyvstanou člověku na mysli při vyslovení pojmu „volný čas“. Negativní dimenzí volného času jsou psychické konflikty a sociální problémy, mezi které patří: rezignace, frustrace, samota, rozrušení, postrádání ideálů, traumata atd.⁶

Opaschowski tedy, na rozdíl od české autorky Pávkové, zdůrazňuje vedle pozitivních aspektů volného času i aspekty negativní.

1.2 Funkce volného času

Mnoho autorů udává různost funkcí volného času, tedy řeší otázku, k čemu volný čas slouží člověku. Pokusím se nejdůležitější koncepce popsat, propojit a navzájem doplnit. Mezi hlavními funkcemi volného času zmiňuje Vážanský

⁴ Srov. SPOUSTA, V. et al., *Kapitoly z pedagogiky volného času*, BRNO : MASARYKOVA UNIVERZITA, 1996.

⁵ Def. SPOUSTA, V. et al., *Kapitoly z pedagogiky volného času*, BRNO : MASARYKOVA UNIVERZITA, 1996.

⁶ Srov. OPASCHOWSKI, H. *Einführung in die Freizeitwissenschaft*, OPLADEN : LESKE+BUDRICH, 1997, s. 18.

dostatečný prostor pro vzdělávání a také tento prostor je téměř ideální příležitostí k získávání informací a životní orientaci.⁷

Další zajímavé rozdělení funkcí je dělení Rogera Sue, které uvádí Hofbauer :

- 1) *psychosociologická funkce*, do které zařazuje zábavu, rozvoj a uvolnění;
- 2) *funkce sociální*, jako je socializace a příslušnost k některé sociální skupině;
- 3) *ekonomická funkce*: volný čas může mít pozitivní vliv na uplatnění v profesní oblasti, doceňuje se zde nejen hospodářský význam volného času pro společnost i jednotlivce;
- 4) *funkce terapeutická*, pod kterou spadá zdravý životní styl, smyslový rozvoj a prevence chorob.⁸

Funkce volného času lze dále shrnout do 10 skupin, kdy se pokusím zakomponovat pojetí od Prokešové (2002) a Hofbauera (2004). Tito dva autoři pokládají za funkce volného času:

- 1) *funkce kompenzace*, kdy ve svém volném čase můžeme kompenzovat neúspěchy a nezdary v profesním a osobním životě, děláme takové činnosti, které umíme, v čem jsme dobří a co nás baví;
- 2) *funkce regenerace*: znamená to, že právě v našem volném čase obnovujeme, jak již název napovídá, své jak fyzické tak psychické síly, to vede k odlehčení a odpočínutí od povinností; velké zastoupení zde hraje zábava;
- 3) *komunikace* je další důležitou funkcí, učíme se komunikovat s různými lidmi, důležitá k sociálním kontaktům a k vytváření partnerství, prvně komunikovat se učíme v rodině;

⁷ Srov. VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*, BRNO : PRINT-TYPIA, 2001, s. 32.

⁸ Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*, PRAHA : PORTÁL, 2004, s. 14.

- 4) *funkce kultivace* znamená zdokonalování se díky novým vědomostem, zážitkům, znalostem a zkušenostem, všeobecný rozvoj osobnosti a práce na tomto rozvoji;
- 5) *výchova, vzdělávání a poznávání nového* je nedílnou součástí funkce volného času;
- 6) *kontemplace* znamená hledání smyslu života a jeho výstavba, usebraně vejít do svého srdce a nesmíme zde opomenout ani náboženský rozměr a růst;
- 7) *funkce rekreace* je důležitá pro zotavení a uvolnění, překlad slova rekreace znamená doslova znovuzrození, znovutvoření;
- 8) *funkce participace* je významná z hlediska podílení se a účasti na vývoji společnosti;
- 9) *integrací* stabilizujeme život rodiny a vrůstáme do společenských organismů;
- 10) *enkulturaci* lze chápat jako možnost volného času, kdy se kulturně rozvíjíme, vrůstáme do kultury, můžeme se tvořivě vyjádřit prostřednictvím umění, sportu a dalších činností.⁹

Hofbauer se navíc odvolává na oficiální české dokumenty, které za funkci volného času pokládají: relaxaci, regeneraci, kompenzaci, sociální prevenci a výchovu.¹⁰

Z výše napsaného je důležitost volného času a jeho využívání patrná. Volný čas hraje velkou roli ve vývoji, rozvoji a utváření člověka samotného. Je to osobní prostor pro naše tužby, realizaci, kreativitu atd. Volný čas by také měl být naplněn hodnotami a smysluplně využit. Funkce volného času napovídají, jaké bohaté je uplatnění a využití v této oblasti. Životní styl úzce souvisí s činnostmi

⁹ Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*, PRAHA : PORTÁL, 2004, s. 15.

Srov. PROKEŠOVÁ, M. *Teze k pedagogice volného času aneb vše na světě má svůj čas*, OSTRAVA : OSTRAVSKÁ UNIVERZITA, 2002, s. 12.

¹⁰ Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*, PRAHA : PORTÁL, 2004, s. 16.

a prožíváním samotného času. Volný čas nelze chápat jako naprostou volnost, ale jako výzvu k plnohodnotnému naplnění.

1.3 Historický pohled na vývoj volného času v kontextu venkova a města

V této kapitole se budu zabývat jak vznikal postupně volný čas v historickém pohledu v porovnání ve městech a na venkově. Dále budu popisovat výchovné systémy v minulosti a jejich historii. I když v této kapitole nejde primárně o tyto systémy, ale v rámci jejich přiblížení a popisu můžeme získat cenné informace o trávení volného času v minulosti.

Volný čas v průběhu historických dějin existoval vždy, byl brán jako samozřejmá součást biologického rytmu člověka, kdy byla nutnost střídání práce pro obživu a času radovánek.¹¹

Při hledání historických začátku, kdy lidé začali svůj čas chápat jako čas volný, nás určitě napadne myšlenka, zda lidé v dřívějších dobách měli tak velké možnosti v porovnání s dneškem. Lidé žili více na venkově spjatí s tradicemi, s myšlenkou na předky, v pevné vazbě na přírodu a její proměnu a tomu všemu uzpůsobovali celý svůj život.

1.3.1 Od antiky, přes zemědělskou společnost až k baroku

V dřívějších dobách se převážná většina obyvatelstva živila zemědělstvím, při této obživě je nutná velká fyzická zátěž, kdy lidé museli pracovat až 15 hodin denně a příliš volného času jim nezbývalo. Přes veškerou práci nejen na vesnicích měli přesto své hry, slavili svátky, slavnosti, děti prožívaly dětství a mladí se setkávali v různých skupinách, kde se utvářeli jejich sociální a další role a kde hledali partnery pro život.¹²

Právě díky volnému času se mohly vyšší vrstvy společnosti od antiky, přes středověk až po moderní dobu věnovat rozvoji kulturně bohatých a náročných slohů, umění atd. Venkov a město tyto slohy vyjadřovalo různým způsobem.

¹¹ Srov. SPOUSTA, V. et al., *Kapitoly z pedagogiky volného času*, BRNO : MASARYKOVA UNIVERZITA, 1996, s. 10.

¹² PÁVKOVÁ, J. et al., *Pedagogika volného času*, PRAHA : PORTÁL, 2002.

Příkladem může být v oblasti architektury např. rozdíl mezi městskými katedrálami a venkovskými kostelíky, či poutními kostely a chrámy. V křesťanských zemích se svěřila neděle, jako den Páně a odpočinku.¹³ V neděli měla volno i hospodářská zvířata, jako přirozený čas na odpočinek po náročné práci, který musel být zákonitě dopřán i dobytku.

Za doby otroctví pro svobodné občany byl téměř veškerý čas chápán jako volný čas. Podmanění otroci museli vykonávat činnost, ale doba jejich práce nebyla dříve tak intenzivní, jak se dnes může zdát. Celý rok byl rozdělen díky slavnostem a svátkům na dobu odpočinku a dobu práce. V polovině 4. století nebylo v Římském státě méně než 175 nepracovních, klidných dní. Což by se dalo téměř průměrně srovnat s dnešní dobou v poměru práce a volného času.¹⁴

Ve středověku byl volný čas považován převážně v kontextu měst jako čas míru. Od 14. století se začalo poprvé používat spojení „volný den“, „volný čas“ a znamenalo to období tzv. tržního míru: volnost obchodníků, navrátilců z cest a pocestných.¹⁵

Větší rozvoj významu volného času byl vázán spíše více na město než na venkov. Ve větších městech, která začala pomalu vznikat, odpadala zemědělská práce, vzkvétala řemesla, nový typ kultury a s tím spojená volná doba obyvatelstva.

1.3.2 Výchovné systémy v barokní době

Celá výchova a výchovný systém v baroku byl založen na principech křesťanství, zvláště v řádovém školství se přebírá požadavek zbožnosti a poslušnosti žáků, ale i samotných vyučujících. Hlavním mottem ve všech výchovných zařízeních byla pravdivá myšlenka, že „zahálka a prázdný čas jsou matkou hříchu“. Proto hlavním cílem bylo žactvo neustále zaměstnávat a naplňovat jejich volné chvíle. Během celodenního ústavního režimu se našel čas

¹³ SPOUSTA, V. et al., *Kapitoly z pedagogiky volného času*, BRNO : MASARYKOVA UNIVERZITA, 1996.

¹⁴ Srov. OPASCHOWSKI, H. *Einführung in die Freizeitwissenschaft*, OPLADEN : LESKE+BUDRICH, 1997, s. 26.

¹⁵ VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*, BRNO : PRINT-TYPIA, 2001.

kromě modliteb a návštěvy kostela také na další činnosti, mezi které hlavně patřila hudba a divadlo.¹⁶

Prokešová (2002) upozorňuje na důležitou úlohu **jezuitského řádu** jejich výchovného systému. Jezuité vychovávali ve svých školách bez tělesných trestů, zvláštní důraz kladli na výchovu estetickou, tělesnou a společenskou. Zajímal se o výchovu dětí opuštěných, zmrzačených a uvězněných.¹⁷

Jezuitský řád patřil a stále patří k nevjzdělanějším řádům vůbec a to je také znát na systému jeho školství a výchovné činnosti dodnes. I přes neustále očeřňování tohoto řádu, jezuité svojí zbožností a precizností vybudovali velké dílo nejen na poli výchovy, ale i v podobě vybudování mnoha významných a velikých poutních míst.

V době barokní se konstituovala podoba českého venkova, kdy stavění obydlí, život v krajině, která byla brána jako Boží dílo, s tímto postojem byla pevně spojena zodpovědnost. Baroko bylo dobou rozkvětu jak na zámku, ve městech, tak i v prosté venkovské chaloupce.¹⁸

Barokní doba je celá prostoupena uměním, ke školským a mimoškolským činnostem v této době patřilo převážně divadlo a hudba. Hudba byla důležitá jako doprovod při náboženských obřadech i pro veřejná představení. Základní náplní volného času byly bohoslužby, slavnosti a divadlo. Vychovatelé se věnovali svým svěřencům opravdu s velkou plíí a téměř neustále jim byli k dispozici.¹⁹

Hudba byla velice v oblibě jistě také z toho důvodu, že bylo známo „*kdo zpívá, dvakrát se modlí*“. Vedla ke zbožnosti, hodnotně a umělecky naplňovala volný čas. Jezuité se nesoustředili jen na působení ve městech, ale ve svém největším rozmachu stavěli a s sebou nesli principy zbožnosti a svých pohledů na výchovy i do méně významných, venkovských končin země (např. jezuitská kolej

¹⁶ Srov. PŘADKA, M. *Kapitoly z dějin pedagogiky volného času*, BRNO : MASARYKOVA UNIVERZITA, 2002, s. 21.

¹⁷ PROKEŠOVÁ, M. *Teze k pedagogice volného času aneb vše na světě má svůj čas*, OSTRAVA : OSTRAVSKÁ UNIVERZITA, 2002.

¹⁸ BLAŽEK, B. *Venkov města média*, PRAHA : SLON, 1998.

¹⁹ Srov. PŘADKA, M. *Kapitoly z dějin pedagogiky volného času*, BRNO : MASARYKOVA UNIVERZITA, 2002, s. 21.

v Krumlově v 17. století, poutní místo Římov vystavěné jezuity po Bílé hoře apod.) Na venkov s sebou přináší více vzdělanosti a řádu.²⁰

Důležitým a neopomenutelným představitelem této doby je **J. A. Komenský**. Se svým moderním způsobem výchovy a vzdělávání položil základy k dalšímu vývoji na tomto poli.

Podle Spousty (1994) rozdělil Komenský čtyřicetihodinový den na stejně dlouhé etapy mezi spánek, práci a aktivní odpočinek, který pojal jako dobu pro vzdělávání.²¹ Toto rozdělení považuji ze velice praktické, jednak vnašelo řád a jasná pravidla, k tomu také byla žákům garantována volnost, sebevzdělávání a dostatečné uspokojení nejen fyziologických potřeb. Komenský byl hlasatelem vzdělání pro všechny, i pro zemědělský venkov.

U Komenského najdeme zájem o to, jaké má výchova podmínky. Ve svých dílech věnuje pozornost sociální situaci, rodinnému zázemí, vztahu ke vzdělání a nezbytnosti péče o trávení volného času. Bojuje proti všeobecné lenosti, vede ke spolupráci duchovní dozor, pedagogy a rodiče. V jeho díle „*Zákony školy dobře spořádané*“ můžeme najít pravidla pro žákovský život v internátech, při hře a dokonce i ve volném čase.²²

Je zřejmé, že pro Komenského i náplň volného času jeho svěřenců byla důležitá. Naproti Komenskému, který upřednostňoval pravidla a zákony i pro volné chvíle, stojí názory také uznávaného pedagoga J.J. Rousseaua - který vyžadoval již v roce 1760, aby veškerá výchova a v podstatě celý život byly založeny na „čase svobody a volnosti“. Jeho koncepce byly směřovány spíše do měst.²³ Nemohu si odpustit osobní poznámku na účet J.J. Rousseau.²⁴

²⁰ KOVÁŘ, D. *Římov, historie obce a poutního místa*, ŘÍMOV : OBECNÍ ÚŘAD, 1998.

²¹ SPOUSTA, V. et al., *Kapitoly z pedagogiky volného času*, BRNO : MASARYKOVA UNIVERZITA, 1996.

²² Srov. PŘADKA, M. *Kapitoly z dějin pedagogiky volného času*, BRNO : MASARYKOVA UNIVERZITA, 2002, s. 23-24.

²³ Srov. VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*, BRNO : PRINT-TYPIA, 2001, s. 24.

²⁴ I když je celosvětově uznáván jako významný pedagog, hlavně díky dílu „*Emil, čili o vychování*“ pro mě osobně je spíše spornou osobností a vyvstávají u mě morální otázky, zda může někdo být opravdovým pedagogem, když své vlastní děti dobrovolně nechal vychovávat v nalezinci.

Velký význam pro vývoj volného času dětí a mládeže na venkově bylo zavedení všeobecné povinné školní docházky Marii Terezií. Děti z venkova musely navštěvovat povinně školu. Nejvíce se mohly vzdělávat samozřejmě v zimě, kdy nemusely pracovat a pomáhat rodičům na polích. Ale již povinnost školní docházky vedla k tomu, že se jejich čas rozdělil na práci a vzdělávání a díky tomu měli také i více volného času.

Barokní čas je velice protkán křesťanskými hodnotami i osobnostmi, které se zasloužily o rozvoj, náhled a o praxi co se nejen volného času na venkově týče. Jistě by se našlo mnoho dalších osobností, které určovaly vývoj náhledu na volný čas, ale snažila jsem se zde uvést, podle mého názoru, ty nejvýznamnější.

1.3.3 Ob doby industrializace po současnost

Postupem doby začal proces, kdy se lidé začali stěhovat ze svých domovů, převážně z venkova do měst, a tak život člověka se uvolňoval od původních tradičních míst bydliště a trávení volného času. V 19. století, kdy se industrializace nejvíce rozvíjela, začali mít lidé více času na regeneraci pracovních sil, mohli se více sebevzdělávat, rozvíjely se zájmy, byl čas na sociální a veřejnou činnost. Volnočasová sféra začala pomalu převažovat nad pracovní.²⁵

V této době vznikají kontrasty mezi venkovem a městem co se týče volnočasové oblasti. I přes veškerý pozitivní rozvoj díky industrializaci, vznikaly problémy převážně v sociální oblasti. Mezi hlavní problémy patřila práce dětí a mládeže, velké komunity dělníků žijící v nuzných podmínkách měst, nepřiměřená mzda, nárůst počtu opuštěných dětí bez prostředků a úroveň trávení volného času mládeže v industriálních zónách byla téměř žalostná.²⁶

O řešení nebo zmírnění těchto problémů u mladých se v italském Turínu snažil kněz **Giovanni Bosco**. Jeho hluboce a citově prožívaný náboženský život se promítal v péči o nejchudší a opuštěnou mládež a jeho myšlenky se rozšířily do

²⁵ Srov. PÁVKOVÁ, J. et al., *Pedagogika volého času*, PRAHA : PORTÁL, 2002, s. 21.

²⁶ PROKEŠOVÁ, M. *Teze k pedagogice volného času aneb vše na světě má svůj čas*, OSTRAVA : OSTRAVSKÁ UNIVERZITA, 2002.

celého světa.²⁷ Dalo by se říci, že položil základy i volnočasové péči o ohroženou mládež, z nichž čerpají mnozí odborníci dodnes. Podle mého názoru je důležitým zastupitelem volnočasové pedagogiky v 19. století a i díky jemu, se mohla rozvinout další etapa vývoje pohledu na volný čas.

Během své usilovné práce G. Bosko zakládal oratoře pro mladé chlapce, snažil se je vychovávat k hodnotám, dal jim možnost vzdělání, připravoval chlapce ve svých dílnách, aby se mohli uplatnit a neskončili ve vězení, hledal jim zaměstnání, věnoval se jim ve chvílích volna. Základem jeho výchovných metod byla zbožnost, veselost a radost, znovu uvedl do praxe již antické aktivity pro volný čas, které použil pro výchovu svěřenců. Byla to hudba, zpěv, divadlo a četba, samozřejmě spojené se zbožností a s morálními a duchovními hodnotami.²⁸

G. Bosco je významným členem salesiánského řádu, který se dodnes věnuje aktivitám ve volném čase pro široké spektrum zájemců. Organizace spadající pod tento řád jsou převážně ve městech, na sídlištích apod., kde nejen mladí mají omezené možnosti a nabídku přirozeného a hodnotného trávení volného času. Podle mého názoru by bylo zapotřebí principy a výše zmiňované metody více rozvést na venkově, který přejímá negativní pohledy a sociální problémy od měst.

S vývojem společnosti od zemědělské k industriální se měnil i náhled na volný čas. Současný pojem volného času přichází prakticky až v době, kdy byla zákonně ustanovena osmihodinová pracovní doba, kterou uznávala převážná část industrializované společnosti.²⁹

Před vznikem dnešní osmihodinové pracovní doby, jak zmiňuje Opaschowski (1997), musely vykonávat těžkou práci i ženy a děti a leckdy více než 12 hodin denně. Postupem času se pracovní doba snižovala a podmínky se

²⁷ PŘADKA, M. *Kapitoly z dějin pedagogiky volného času*, BRNO : MASARYKOVA UNIVERZITA, 2002.

²⁸ PŘADKA, M. *Kapitoly z dějin pedagogiky volného času*, BRNO : MASARYKOVA UNIVERZITA, 2002.

²⁹ Srov. VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*, BRNO : PRINT-TYPIA, 2001, s. 22.

pomalou, ale výrazně zlepšovaly.³⁰ Právě osmihodinová pracovní doba byla zavedena až od konce první světové války. Volný čas je ukazatelem pokroku, lidé mají více volna, protože dříve lidsky náročná práce byla nahrazena stroji.³¹ Začaly se objevovat, s velkou převahou více ve městech vzdělávací, divadelní, hudební, tělovýchovné a turistické aktivity, podnikaly se výlety, shromáždění nebo slavnosti. Na venkově slavnosti byly samozřejmě také běžné v kontextu venkovských tradic a zvyků. Ve městech vznikaly kluby, dělnické domy a organizace veškerého druhu (zájmové, sociální, odborové i politické).³²

Nesmíme opomenout ani vývoj volného času na venkově, kde byly poutě, fenomén sousedství, slavnosti, hody, zabijačky, kostelní sbory atd. Volnému času na venkově se budu podrobně věnovat ve čtvrté kapitole.

Po druhé světové válce přešla orientace na zotavování, funkce volné času byla důležitá z hlediska času pro regeneraci a rekreaci ve městě, tak pomalu i na venkově. Volný čas sloužil pro psychické a fyzické zachování a údržbu pracovní síly. Práce ve volný čas se odmítala. Další léta, 60. a 70. léta převážně položila základ pro konzumní orientaci volného času, volný čas začal sloužit k utrácení peněz a ekonomický výkon v zaměstnání se stává prostředkem k sociálnímu sebepotvrzení ve volném čase. Člověk pracuje proto, aby si ve svém volnu mohl něco dovolit, užít si.³³ Neděle, jako přirozený den odpočinku, již není tak vnímána, dva volné dny o víkendu dostávají své vlastní prožitkové hodnoty, jako byly společenské a jiné aktivity mimo domov.³⁴ Na venkově se do dnes poměrně udržuje kultura nedělí, o které se zmiňuji v poslední kapitole.

Vážanský (2001) se na období od 80. let dívá tak, že se zvyšuje množství aktivně činorodého obyvatelstva. Ve volném čase se objevovala určitá míra užívání a spotřeby, svobody na úkor poslušnosti, žije se více v duchu plýtvání a marnotratnosti než askezí a prostotou, místo skromnosti je snaha vyniknout.

³⁰ OPASCHOWSKI, H. *Einführung in die Freizeitwissenschaft*, OPLADEN : LESKE+BUDRICH, 1997.

³¹ Šrov. VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*, BRNO : PRINT-TYPIA, 2001, s. 22.

³² Šrov. PÁVKOVÁ, J. et al., *Pedagogika volného času*, PRAHA : PORTÁL, 2002, s. 21.

³³ Šrov. SPOUSTA, V. et al., *Kapitoly z pedagogiky volného času*, BRNO : MASARYKOVA UNIVERZITA, 1996, s. 14.

³⁴ Šrov. OPASCHOWSKI, H. *Einführung in die Freizeitwissenschaft*, OPLADEN : LESKE+BUDRICH, 1997, s. 29.

Vznikají nově objevené volnočasové pozice člověka.³⁵ Tuto tezi dále rozšiřuje i Spousta (1996) a považuje toto období za orientaci na blahobytný konzum. Prožívání a stupňování zážitků stojí v centru nové koncepce a orientace volného času, dochází také vlivem společenských změn k zpochybňování dosavadních hodnot.³⁶

Postupným vývojem převážně díky industrializaci se pomalu a jistě smazávaly a smazávají pohledy na vývoj volného času ve městech a na venkově. Dříve venkov byl spíše zaměřen na zemědělství a to vedlo i k jinému prožívání volna než ve městech, která byla spíše soustředěna na výrobu. Na venkově slavnosti, svátky, volno a odpočinek souvisely se zemědělským rokem a tradicemi, ale v dnešních dobách se venkov značně změnil, je více připodobněn městu a „tradičních vesniček“ ubývá. Chápání volného času na venkově je do jisté míry ovlivněno „městským vlivem“.

Výše zmíněnými tezemi můžeme zakončit tuto podkapitulu věnovanou historickému vývoji volného času, který z mého pohledu shledávám jako důležitý pro pochopení dnešního náhledu na to jak vznikal pohled na volný čas i na venkově. Považovala jsem také za důležité představit základní myšlenky významných pedagogů. Z pohledu dnešní doby bych ráda volný čas přiblížila v nastávající podkapitole.

1.4 Volný čas dnes

V předešlé kapitole jsem již nastínila, jak se postupem doby změnilo chápání volna a času, který byl s tím spojen. Je zde také zmíněn dnešní pohled, i když si myslím, že pohled člověka třetího tisíciletí se dále vyvinul a pozměnil. Z mého subjektivního pohledu se nezměnilo chápání volného času jako prostoru pro konzum, naopak mám pocit, že tento nešvar se rozšiřuje tak rychle, jako multifunkční obchodní centra. Naproti tomu více času je zaměřeno na zdravý životní styl, vzniklý kult těla je také v „módě“.

³⁵ Srov. VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*, BRNO : PRINT-TYPIA, 2001, s. 25.

³⁶ Srov. SPOUSTA, V. et al., *Kapitoly z pedagogiky volného času*, BRNO : MASARYKOVA UNIVERZITA, 1996, s. 14.

Můžeme také nahlédnout i na negativní stránku trávení dnešního volného času. Dnešní dobu můžeme nazvat jako dobu volného času, ale také i jaké dobu konzumu. Konzumujeme prakticky všechno, všechny, užíváme si všeho, ale ne sebe samotného a sebe navzájem. Máme čas sedět hodiny před televizní obrazovkou, ale vadí nám si povídat s dětmi, místo abychom jim přečetli pohádku, pustíme jim umělou babičku z DVD přehrávače. Volný čas je i svobodná volba a oprostění se od shonu a práce. Konzumujeme volný čas tak, že často ho neumíme smysluplně naplnit, chodíme večer do supermarketů a nakupujeme věci, které ani nepotřebujeme, když se nudíme, zapneme internet apod. I tak se tráví dnes volný čas.³⁷

Tento odstrašující příklad neznamena, že tímto způsobem žijí všichni, základ je v rodině, především zde je důležité zda členové tráví svůj čas společně, smysluplně. Přibývají však také střediska volného času, která se snaží vychovávat, od dětí až po seniory, k smysluplnému trávení volného času. Hodnotné jsou i dobrovolnické organizace, kdy lidé svůj čas věnují potřebným lidem. Trávení volného času ukazuje na životní styl té které generace i rodiny.

Volný čas je nesmírná hodnota, ale nejen sama o sobě a sama pro sebe, ale také jako neomezená možnost člověka vrátit se k sobě samému, k svému autentickému plnému životu, přemýšlet o hodnotách, uvědomovat si jejich ohrožení a věnovat se jejich záchraně.³⁸

Konkrétně v našich zemích se změnil náhled na volný čas po pádu komunismu, kdy se obnovila četná náboženská sdružení, která se zabývala výchovou ve volném čase, také se svobodou a demokracií vznikaly zcela nové organizace (zaměřené na ekologii apod.). Více volného času, který není smysluplně využit a naplněn, má i za následek mnohé sociální problémy, jako jsou negativní závislosti, jednostranně konzumně zaměřené chování, chronická nezaměstnanost atd. Optimálním stavem je vést lidi již od dětství, aby sféra

³⁷ Srov. *Psychologie životních krizí* [online]. [cit. 2010-02-08]. URL

<http://www.tf.jcu.cz/katedry/kpd/vyuka/muchova/psychologie_zk>.

³⁸ Srov. SPOUSTA, V. et al., *Kapitoly z pedagogiky volného času*, BRNO : MASARYKOVA UNIVERZITA, 1996, s. 17.

povinností a sféra volného času byla v rovnováze, aby každý si uvědomoval tyto dva aspekty, naplnil je hodnotami a smyslem.³⁹

„Bez práce nejsou koláče“ jak praví staré pravdivé přísloví, toto přísloví by se mělo právě o to více dodržovat v dnešní době. A za ty „koláče“ bychom mohli klidně považovat zábavu, volno apod. jako odměnu ke splnění práci nebo povinností. Nebo také jako „koláče“ můžeme chápat smysl, který nalézáme jak v práci, tak i ve volném čase.

Touto čtvrtou podkapitolou uzavírám velký celek, který jsem věnovala a nazvala „volný čas“. Snažila jsem nastínit význam pojmu, funkce volného času, historický náhled a jak je vnímán volný čas z pohledu dneška. V další kapitole se budu věnovat charakteristice životního období stáří, o kterém je tato diplomová práce.

2. Stáří a senioři

Ve druhé kapitole se zaměřím na stáří, chci se zabývat otázkou, kdy člověk začne být počítán mezi seniory, jaké radosti a úskalí s sebou stáří přináší, jaké má starý člověk perspektivy, naděje. Jak je stáří vymezeno a jaké hodnoty jsou pro člověka důležité.

Slovo stáří je někdy považováno za pejorativní, v některých případech se snižuje význam nejen slova, ale hlavně lidí, kterých se to osobně týká. Senior nebo-li starý člověk bohužel v mnoha případech je odsouván na okraj společnosti a je preferován kult mládí, krásy a zdraví. Ale tím vlastně zapomínáme, že stáří nese v sobě i mnoho kvalitativních hodnot, jako je obrovská zkušenost, moudrost a vážnost. Dobré víno je vždy dobře vyzrálé víno, staré víno, na jehož kvalitě je znát plynutí doby, kterou nutně potřebuje k dokonalosti.

Člověk prakticky od svého narození stárne, a proto stárnutí, stáří a senioři bezpodmínečně patří jak do naší doby, tak i do osobního života.

³⁹ PÁVKOVÁ, J. et al., *Pedagogika volého času*, PRAHA : PORTÁL, 2002, s. 27.

2.1 Stárnutí a stáří

Podle Sýkorové (2007) stárnutí představuje komplexní a dynamický proces zahrnující vzájemně propletené procesy biologického, psychologického a sociálního stárnutí.⁴⁰

Nejen v našem státě, ale také téměř na celém světě probíhá tzv. demografická revoluce, kdy jejím největším projevem je stárnutí populace. Ve společnosti je relativně čím dál více seniorů, protože klesá počet narozených dětí. Seniorů přibývá také absolutně, čímž dochází k prodlužování střední délky života. Prodlužuje se také délka života ve stáří, což je další faktor přibývání seniorů v pokročilém stáří.⁴¹

Podle demografického vývoje, který je zpracován Ministerstvem práce a sociálních věcí, do roku 2065 ukazuje postupný značný nárůst obyvatel nad 65 let, zatímco v roce 2010 je na 100 tisíc obyvatel 16 % osob s věkem vyšším než 65 let, v roce 2065 se podíl seniorů vyšplhá až k 30 % na daný počet obyvatel.⁴²

Za jeden z převládajících problémů lidstva se považuje stárnutí obyvatelstva se svými sociálními a ekonomickými dopady na naši společnost. Ve vyspělých zemích světa tvoří populace osob starších 60ti let 22 % společnosti, u nás je to kolem 21 % a jak i demografický model ukazuje, je reálné, že toto procento bude stoupat. Stárnutí populace není však ve všech zemích stejné, rozdíl je mezi africkými a západními zeměmi. V Africe významné stárnutí populace začíná nastupovat až v poslední době oproti naší kultuře, kde tento jev je již plně rozvinut.⁴³ Mohou však vzniknout otázky, zda Afrika stárne nebo vymírá na HIV/AIDS, války a další katastrofy. Stárnutí Afrického kontinentu je patrné spíše v Severní Africe, kde průměrný věk dožití se pohybuje mezi 66-70 lety. Naproti tomu Subsaharská Afrika je na tom podstatně hůře. Zde se rozšiřuje výrazně

⁴⁰ Srov. SÝKOROVÁ, D. *Autonomie ve stáří*, PRAHA : SLON, 2007, s. 47.

⁴¹ KALVACH, Z. a kol. *Úvod do gerontologie a geriatrie I. díl*, PRAHA : KAROLINUM, 1997.

⁴² Srov. *Demografický vývoj* [online]. [cit. 2009-11-30]. URL <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/2237/srovnani-demografie.pdf>>.

⁴³ Srov. ŠTILEC, M. *Program aktivního stylu života pro seniory*, PRAHA : PORTÁL, 2004, s. 12-13.

úmrtí na HIV, lidé se dožívají v průměru mezi 47-49 lety, což je až o 25 let méně než v Evropě.⁴⁴

Vágnerová (2000) rozděluje ve své Vývojové psychologii období stáří na rané stáří, které začíná 60 rokem života a trvá do 75 let, poté nastupuje stáří pravé, za které je považován věk nad 75 let. Z psychologického pohledu je stáří důležité z hlediska kontinuity a integrity lidského života.⁴⁵

Období, kdy je člověk považován za starého, nebo-li období třetího věku, jde obtížně jednoznačně vymezit. Nejvíce se vychází z kalendářního věku podle data narození, který se nemusí rovnat věku funkčnímu – jak se člověk cítí a co může vykonávat. Chronologické čili kalendářní stáří nastupuje při dosažení určitého věku. Návrh WHO z roku 1980 označuje stáří již od 60 roku života. Rané stáří oproti Vágnerové (2000) WHO charakterizuje od 60 – 74 let (senescence), od 75 – 89 let jde o senium či-li vlastní stáří a nad 90 let o dlouhověkost. Anglicky mluvící země se také liší v „etapování“ stáří. Mladí staří (young old) jsou mezi 65 a 74 rokem, staří (old old) v rozpětí mezi 75 – 84 lety a velmi staří (very old) nad 85 let.⁴⁶

Podle Dienstbiera (2009) rozlišuje WHO dále věkové kategorie pomocí názvosloví, a tím určuje pomyslný vstup do stáří. Věkové kategorie jsou následující:

- 1) *střední věk* je věková kategorie mezi 45 – 59 lety;
- 2) mezi 60 – 74 rokem jsou *stárnoucí osoby*;
- 3) za *starou generaci* jsou považováni lidé mezi 75 – 89 lety;
- 4) *stařecká skupina* je nad 90 let.⁴⁷

Podle dalšího rozdělení, které tak zařazuje populaci podle věkové kategorie do různých kohort, jsme poznali, že existuje mnoho definic, tabulek, škál a rozdělení, které se zabývají stárnutím, stářím a tím, kdy jsou lidé za seniora,

⁴⁴ Srov. *Populační vývoj v Africe* [online]. [cit. 2010-02-18]. URL <http://www.demografie.info/?cz_popvyvoj_svet_af=>>.

⁴⁵ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*, PRAHA : PORTÁL, 2000.

⁴⁶ Srov. GRUBEROVÁ, B. *Gerontologie*, ČESKÉ BUDĚJOVICE, JCU, 1998, s. 8.

⁴⁷ Srov. DIENSTBIER, Z. *Průvodce stárnutím aneb jak ho oddálit*, PRAHA : RADIX, 2009, s. 15.

či staré lidi oficiálně považováni. Důležité je podle mého pohledu vědět, že chronologický věk zcela nerozhoduje, že i v „*mladém těle může být starý duch*“ a hlavně naopak. Konkrétně ve své práci považuji za seniora osobu, která vstoupila do starobního důchodu, tedy kolem šedesátého roku života, protože již tímto krokem nastupuje dimenze volného času, kterému se budu věnovat ve čtvrté kapitole.

Stáří se může chápat ne jako stagnace, ale jako vrchol osobního rozvoje, proto je důležité umět stárnout a zestárnout. V tomto období nastupuje řada změn, ale to nemusí znemožňovat aktivitu a nezávislý život. Člověk může mít větší svobodu v rozhodování, protože třeba není vázán vychovávat děti apod.⁴⁸

Hlavním důvodem, podle Sýkorové (2007), proč někoho nazýváme “starým“ je to, že odešel do starobního důchodu, je v penzi. Tento zlomový bod je také pomyslná hranice, která zařazuje automaticky toho kterého člověka mezi seniory. Musíme si však uvědomit, že jedinci i ve třetím věku mají značné kognitivní a fyzické rezervy, které se mohou aktivovat. Odchod do důchodu ukončuje ekonomickou produktivitu, pro fyzický věk – stáří je však důležitý i zdravotní stav seniora. Pocit mladosti záleží hlavně na duševní svěžesti a jestli se člověk jako mladý cítí. Největším faktorem, podle kterého lidé vnímají člověka jako starého je v první řadě: fyzický stav, dále chronologický věk, ztráta duševní činnosti a autonomie, odchod do starobního důchodu, horší přizpůsobování se změnám, horší schopnost řešit problémy a dokonce i narození vnoučete je vnímáno jako faktor stáří.⁴⁹

Podle mého názoru je hlavním smyslem stárnutí a stáří v našem životě jednak to, aby si každý člověk uvědomil, že vše má svůj začátek i konec, aby nic a nikdo „nerostl až do nebe“ svojí pýchou, ale byl pokorný. Naše stárnutí neovlivníme, ovlivníme to, jak se budeme na sebe a na druhé dívat, vnímat a cítit. Je to proces, na který by se člověk neměl dívat jako na něco, co člověka degraduje a svazuje, ale jako na prostor, kde může dovršit mnohé.

⁴⁸ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*, PRAHA : PORTÁL, 2000.

⁴⁹ Srov. SÝKOROVÁ, D. *Autonomie ve stáří. Kapitoly z gerontosociologie*, PRAHA : SLON, 2007, s. 47-55.

Pro věřícího člověka nastupuje ve stáří ještě další dimenze. Stáří je možností urovnat svůj vztah k druhým, k sobě samému a hlavně k Bohu. Je zde větší prostor pro spiritualitu, návštěvu bohoslužeb, aktivitu pro druhé a ve farnosti, vzniká více času na duchovní život, protože není nutnost být v zaměstnání a starat se o potomky. Krása stáří může být v i v naději.

Ráda bych na závěr této kapitoly přidala krásnou a velice dobře zkomponovanou „*Modlitbu ve stáří*“ od Sv. Františka Saleského (1567-1622). Odkazuji tedy na **přílohu č. 1**.

2.2 Změny ve stáří

Ve stáří dochází ke značným komplexním tělesným, psychickým a sociálním změnám, které ovlivňují kvalitu života, mohou seniorovi ztížit běžný život i trávení volného času. Tento proces je nezastavitelný, ale život seniora lze zpříjemnit mnoha způsoby a metodami a dopomoci mu trávit jeho volný čas, jak byl dříve zvyklý. Důležité je nalézt pro seniora i alternativní způsob trávení volna, který ho bude plně uspokojovat a naplňovat, pokud má nějaké znevýhodnění, které mu stěžuje provozovat jeho milé aktivity. Změny, které vznikají, nemusí omezovat jen seniora, ale i jeho okolí.

Stáří je involuční proces, který postihuje všechny orgány a tkáně těla, a tím dochází ke kvalitativním změnám jejich funkcí. Odolnost organismu se převážně snižuje, dále dochází k poklesu životnosti orgánů a adaptability. Zevní projevy stárnutí jsou nejnápadnější. Pro trávení volného času jsou důležité jak změny tělesné, tak i psychické.⁵⁰

Ráda bych v následujících odstavcích popsala změny, které zákonitě s vyšším věkem a nástupem stáří přicházejí. Důležitými činiteli změn nejen v kvalitě života seniora jsou také nemoci. Hlavní změny ve stáří jsou shrnuty v těchto hlavních podkapitolách.

⁵⁰ Srov. GRUBEROVÁ, B. *Gerontologie*, ČESKÉ BUDĚJOVICE, JCU, 1998, s. 8-34.

2.2.1 Tělesné změny

Tělesné změny se týkají nejen vzhledu, kterého si na první pohled lidé nejvíce všimnou. Dochází k úbytku svalové hmoty a přibývá tělesný tuk, mění se termoregulace, činnost smyslů se zhoršuje. Změna postihuje funkci vnitřních orgánů, převážně krevního oběhu, plic a trávicího systému. Dochází k degenerativním změnám kloubů, změnám vylučovacího systému, častější nucení na močení je způsobeno zvětšenou prostatou (u mužů), nebo sníženou dělohou (u žen). S věkem se také mění sexuální aktivita.⁵¹

Šířeji tělesné změny ve stáří popisuje Dienstbier. Poukazuje na to, že celý pohybový aparát podléhá výrazným změnám. Kostí řídnutím křehnou, svaly podléhají atrofii, tvoří se kloubní artrózy, vazy vápenatí a kostnatí. U všech vnitřních orgánů se snižuje jejich výkonnost, pružnost a funkce. Funkce i stavba chrupu a celé dutiny ústní se také proměňuje. Největší orgán těla, kůže, kvalitativně podléhá značným změnám, vznikají vrásky, snižuje se její pružnost atd. Vlasy postupem věku šednou a vypadávají.⁵²

Ale někteří senioři si zachovávají bohatou kštici i svou barvu do vysokého věku, oproti některým značně mladším jedincům. Je to důkazem toho, že každý organismus stárne individuálně a některé změny nemusí být tak markantní. Onemocnění a úrazy ve vyšším věku oslabují a vyčerpávají již zatížený organismus a zapříčiňují fyzické a další změny.

Vágnerová se zmiňuje o tělesných změnách během stárnutí, které jsou závislé na genetické dispozici. Stárnutí podle ní neprobíhá rovnoměrně ani v rámci jednoho organismu, rozdíl ve stárnutí je také podle pohlaví. Člověk by se neměl zaměřovat na své choroby a změny fyzické aktivity, ale měl by se snažit co nejvíce a nejdéle být soběstačný. Jak se během stáří mění zevnějšek člověka, ovlivňuje to také i sociální status a to, jak ho ostatní vnímají a jak s ním jednají.⁵³

Tělesné změny jsou provázeny dalšími změnami jako jsou změny psychické, kterým se věnuji v následující podkapitole.

⁵¹ VENGLÁŘOVÁ, M. *Problematické situace v péči o seniory*, PRAHA : GRADA, 2007.

⁵² Srov. DIENSTBIER, Z. *Průvodce stárnutí aneb jak ho oddálit*, PRAHA : RADIX, 2009, s. 21-28.

⁵³ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*, PRAHA : PORTÁL, 2000, s. 447-450.

2.2.2 Psychické změny

Psychické změny, která nastupují během stáří, jdou ruku v ruce s fyzickými změnami. Nedá se jednoznačně posoudit, jaké změny omezují seniora a jeho okolí více. Okolí by mělo přistupovat ke starému člověku shovívavě, chápavě a s chutí pomoci obtíže zmírnit. Řadu psychických změn zapříčiní onemocnění jako je ateroskleróza, která má za následek cévní mozkovou mrtvici apod..

Pod psychické změny patří zhoršení úsudku a paměti, mění se vnímání, je patrná emoční labilita, nedůvěřivost, senior si hůře osvojuje nové poznatky. Je znát i snížená sebedůvěra a sugestibilita.⁵⁴ U některých seniorů problémy ve smyslovém vnímání mohou vést k emočním problémům, převážně k depresi, výbušnosti a úzkosti. Senioři potom mohou nabýt pocit, že jim okolí nerozumí, nereaguje na jejich podněty, nechce se s nimi bavit, mohou podléhat pocitu, že překážejí, jsou na obtíž apod..⁵⁵

Anatomické a funkční změny na mozku a nervové soustavě vedou k zapomnětlivosti, vypadáva paměť, změny jsou patrné i na řeči, jako ukazateli myšlení, staří lidé bývají často více kritičtí. I když vznikají problémy s paměti, inteligence je zachována po celý život.⁵⁶

V knize „Zdraví pro třetí věk“ jsou uvedeny pod změnami v psychice ve stáří následující teze. Ve stáří dochází ke snížení intelektuálních schopností, což znamená menší nebo zhoršení schopnosti řešit problémy, dále pak spontánnost v myšlení je také menší, mění se řeč a vyjadřování. Ve stáří se zhoršuje krátkodobá paměť a senioři se více soustředí na vzpomínky a minulost. Naopak představivost a kreativita zůstávají i se zvyšujícím se věkem zachované. Dalším všeobecným projevem stárnutí je zhoršování přizpůsobivosti a strach z nových situací a událostí. Ke změně charakteru a osobnosti nedochází, pokud nevznikají patologické stavy, např. demence.⁵⁷ Demence nepatří mezi projevy stárnutí,

⁵⁴ VENGLÁŘOVÁ, M. *Problematické situace v péči o seniory*, PRAHA : GRADA, 2007.

⁵⁵ ŠTILEC, M. *Program aktivního stylu života pro seniory*, PRAHA : POTÁL, 2004.

⁵⁶ Srov. DIENSTBIER, Z. *Průvodce stárnutí aneb jak ho oddálit*, PRAHA : RADIX, 2009, s. 24-25.

⁵⁷ Srov. KNIHOVNA ZDRAVÍ, *Zdraví pro třetí věk*, ČESTICE : REBO, 2006, s. 17-20.

neznamená to tedy zákonitě, že starý člověk trpí demencí. Demence je projev nemoci, která může nastoupit i v mladém věku. Nejčastější nemoc vedoucí ve stáří k demenci je Alzheimerova choroba.

Naproti tomu změny osobnosti ve stáří popisuje ve „*Vývojové psychologii*“ Vágnerová (2000). Změny osobnosti ve stáří nejvíce dochází ve smyslu prohloubení, zdůraznění některých vlastností, které člověk měl již dříve, ale třeba ne v tak vyostřené míře. Tyto změny se obecně považují za negativní, i když je těžké ve všech případech je takto hodnotit. Může vzniknout podezřívavost, puntičkářství, nerozhodnost jako důsledek zvýšené nejistoty a snížené sebedůvěry. Další vyhraněné vlastnosti jsou ve smyslu bázlivosti, nespokojenosti, úzkosti atd., které souvisejí s úbytkem mnoha funkcí a změnou emotivních projevů. Autorka dále popisuje změny, které se týkají projevů k druhým lidem, na nichž je starý člověk více závislý. Pod tuto skupinu řadí egocentrismus, který může okolí vnímat jako sobectví, dále pak familiárnost až dotěrnost nebo-li vystupňovaná extravertze. Další negativní vlastností je podezřívavost, vztahovačnost, lakomství a prohloubená introvertze. U seniorů prohloubená introvertze může vést až k úplnému odmítání kontaktu, k samotářství, uzavírání se zcela před světem.⁵⁸

Výše popsané změny psychického rázu vedou z velké části okolí k tom, že sníží kontakt se seniorem, senior může být i zcela odsunut, protože s „mrzoutem“ nikdo, ani jeho vrstevníci, nechtějí přece být. Může hrozit vznik začarovaného kruhu. To znamená, že starý člověk, který nechce být osamocen a je přehnaně vztahovačný právě ze strachu, aby se o něj někdo zajímal, je zcela odmítán z důvodu svého „sobectví“. Proto se učme chápat naše seniory a naslouchat jim, i když někdy je to těžký úkol stojící trpělivost a pochopení. Až my sami zestárneme, budeme potřebovat blízkého člověka, jako oni potřebují teď nás.

Je také důležité připomenout, že u starých lidí převažuje touha po soukromí a pohodlí, citová labilita je zvýšená, a proto se senior může často dojmout, může se projevit zvýšený sklon k depresím a vztahovačnosti.

⁵⁸ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*, PRAHA : PORTÁL, 2000, s. 458-459.

Přes všechny tyto změny je pro seniora důležité přijmout osobní integritu, učit se akceptaci dosavadního života a skrze ni další perspektivy života.⁵⁹

Psychické změny mění i potřeby trávení volného času, aktivity, které senior dříve vykonával s radostí, se mohou působením komplexních změn proměnit. Důležitost tkví v přizpůsobení se seniorovi. Nutné je neopomenout, že všechny změny, které byly a budou popsány, neznamenají, že jimi senior musí zákonitě trpět, jen je zde větší možnost výskytu vzhledem k věku, proto toto nelze brát jako pravidlo, spíše jako orientaci a seznámení s problematikou.

2.2.3 Sociální změny

Sociální změny, které doprovázejí stáří, spočívají převážně ve změnách sociálních statusů. Mění se role, na které byl starý člověk během produktivního věku zvyklý, změnu postupuje i okolí, ze závislých „malých“ dětí jsou dospělí samostatní jedinci, kteří „nepotřebují“ maminčino pohlazení. Často jsou již zcela samostatní, bydlí v mnoha případech daleko od svých rodičů a dalo by se říci, že v dnešní době žijí v menším spojení s rodiči než tomu bylo na počátku minulého století. V rozporu s potřebou rodičů, kterým síly ubývají a potřebují mít své děti nablízku, naopak děti se z velké části snaží odpoutat od rodného domu. Mění se také role rodič - dítě na role, v nichž senior může být „vychováván“ jako dítě.

Velkou roli v tom hraje **odchod do důchodu** a s tím je spojena změna životního stylu. V mnoha případech je senior nucen se vyrovnat se ztrátou blízkého člověka, musí čelit osamělosti, finančním obtížím a v mnoha případech se musí vyrovnat se změnou bydliště. Velkou sociální změnou je přesun do domova pro seniory.⁶⁰

V sociálním kontaktu je velice špatně snášen úbytek sluchu, snížení zraku a někdy i čichu, což může být další komplikace. Senior je omezen v běžném životě, v komunikaci, ve způsobu trávení volného času. V dnešní době se tyto komplikace mohou odstranit nebo zmírnit pomocí kompenzačních pomůcek.⁶¹

⁵⁹ PALA, G. *Volný čas seniorov na počiatku 21. storočia*, PREŠOV : PREŠOVSKÁ UNIVERZITA, 2009.

⁶⁰ VENGLÁŘOVÁ, M. *Problematické situace v péči o seniory*, PRAHA : GRADA, 2007.

⁶¹ ŠTILEC, M. *Program aktivního stylu života pro seniory*, PRAHA : POTÁL, 2004.

Staří lidé se mohou izolovat od sociálních kontaktů, ale na druhou stranu je potřebují a vyžadují, více se soustředí na sebe a své blízké, senioři mají potřebu svého soukromí, svého klidu. Preferují kontakty se známými lidmi, je zde vztah a upnutí se na vrstevníky, protože cítí, že u své generace najdou více pochopení a opory. Mění se okruh jejich známých, je to hlavně tím, že staré známé tváře umírají a nových moc nepřibývá. Z toho důvodu se snaží hledat i nové kontakty a přátelství. Mohou se snažit navázat komunikaci i pomocí sdělování svých potíží třeba na lavičce v parku nebo v obchodě, mluví o svém zdravotním stavu, čímž chtějí prakticky navázat kontakt a důvod k rozhovoru. Ve svých postojích a názorech, co se třeba hodnot a norem týče, jsou spíše konzervativní a stálí, odmítají změny v těchto oblastech.⁶² Senioři jsou závislí na své rodině, je pro ně důležitá, svého partnera, s kterým žili celý život, považují za nejlepšího přítele, za svoji oporu, za někoho, s kým si mohou vždy popovídat a trochu se i pohádat, podle nich je to láska proměněná v přátelský vztah, který je prověřen již dlouhou dobou soužití. Více potřebují své děti než děti je, a také se hůře od nich odpoutávají při různých konfliktech. V mnoha konfliktních případech mají pozitivnější vztah ke svým vnoučatům než k samotným dětem. Sousedí jsou pro ně důležití z hlediska blízkého sociálního kontaktu.⁶³

Mezi velké sociální změny u seniora patří podle Orta (2004) **změny sociálních rolí**. Senior se i nadále socializuje do společnosti, je zde důležité zvnitřnění norem a rolí, které na seniora společnost klade jako úkol. Senior by se měl se svou změněnou rolí identifikovat. Odchod do důchodu, nebo lépe řečeno vstup do důchodu, nese s sebou velkou změnu, ale vzniká tak velký prostor pro koníčky a aktivity ve volném čase, na které při zaměstnání nebyl bohužel čas. Mezi hlavní očekávané role seniora patří např.: role prarodiče; role pamětníka, veterána; role pečovatele o velmi staré rodiče; role manžela/manželky, později role vdovy/vdovce; role nemocného i pacienta; role aktivisty v činnosti volného času apod.⁶⁴ Změněné a nové sociální role ne každý senior přijímá s nadšením,

⁶² VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*, PRAHA : PORTÁL, 2000.

⁶³ SÝKOROVÁ, D. *Autonomie ve stáří. Kapitoly z gerontosociologie*, PRAHA : SLON, 2007.

⁶⁴ Srov. ORT, J. *Kapitoly ze sociologie stáří*, ÚSTÍ NAD LABEM : UNIVERZITA J. E. PURKYNĚ, 2004, s. 22–30.

ale velká řada seniorů se bez problémů některých rolí zhostí, vezmou je za své a plní je rádi. Podle mého názoru nejlepší ohlas na sociální roli u seniorů je role prarodičů.

Role prarodiče je pro seniora důležitá z hlediska citového zázemí, jak zmiňuje Vágnerová. Senior má jiné, bohatší zážitky a podněty, pro starého člověka je dobře, když ví, že je užitečný a prospěšný. Prostřednictvím svých dětí a vnuků má vazbu na mladší generaci. Staří lidé mohou se svými vnuky podnikat třeba to, co se svými dětmi nemohli apod. Mezi další sociální změnu patří změny, které vznikají v manželství. Staří lidé jsou více vázáni na svého partnera, hodnotí svá manželství více pozitivně než mladší generace, ve svém partnerovi nacházejí stálého společníka a partneři jsou na sebe více odkázáni.⁶⁵ Velkým zásahem a smutnou změnou je, pokud partner těžce onemocní nebo umírá. Taková velká a nenávratná změna bývá spojena s nadměrnou psychickou zátěží, vypětím všech fyzických sil, také ekonomickým propadem osamělého partnera a bolestnou změnou statusu na „vdovec, vdova“.

Bezesporu velkou zátěží a změnou je pro starého člověka, pokud zůstane osamocen na své venkovské usedlosti s hospodářstvím, které dříve zvládal bez cizí pomoci, ještě mnohem větší někdy až fatální změnou je, pokud musí svůj domov opustit. Musíme si uvědomit, že stále mnoho seniorů takto na venkově žije, odmítají se odstěhovat třeba do měst nebo do jiné vsi ke svým dětem nebo do institucionalizovaného zařízení. Naprosto jejich rozhodnutí chápou, chtějí zůstat tam, kde vyrostli, kde je jejich domov, půda, „rodná hrouda“, kde mají své vzpomínky a vazby. Velkou úlohu zde hraje rodina a okolí, jak podpoří seniora v jeho přirozeném prostředí.

Důležitou roli pro seniora hraje jeho domácí mazlíček, často si pořizují zvířata, právě když je třeba partner opustil, nebo rodina žije daleko apod. Pro staré lidi jsou dále důležitá média (televize, rádio), přes která mají kontakt s vnějším světem a někdy s televizní obrazovkou tráví veškerý svůj volný čas.

Ort tvrdí, že změny, které ve stáří přicházejí, jsou vnímány spíše negativně. Nové role v důsledku měnícího se statusu zdaleka nenahradí

⁶⁵ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*, PRAHA : PORTÁL, 2000, s. 473–487.

a nekompenzují role opuštěné v důsledku stáří. Senior ztrácí postupně role profesní, roli partnera a manžela, až nakonec zůstává a dožívá sám. Ztráta těchto rolí vede ke ztrátě prestiže a dokonce i pozice. Všechny tyto ztráty a změny zvyšují závislost starého člověka. Oslabuje zákonitě i socioekonomický status seniorů ve společnosti. Postavení, ekonomická váha a vliv seniorů klesají.⁶⁶ Na tento odstavec bych chtěla reagovat a oponovat. Výkon nemůže být jediným kritériem pro posuzování hodnoty člověka. V dnešní společnosti se preferuje mládí a odmítá stárnutí a stáří jako něco špatného a neschopného. Staří lidé jsou odsouvání, bohužel v mnoha případech i běžně, na okraj společnosti. Někteří lidé se až ve stáří mohli plně seberealizovat, mnohá umělecká díla, vynálezy a výtvořiny spatřily světlo světa, až když jejich tvůrci dosáhli vysokého věku. Neznamena to tedy plně, že mění se status a další změny v důsledku stáří „zavírají člověku dveře“, naopak, někdy mohou dovést mnohé téměř až k dokonalosti.

I přes veškeré změny, které stáří s sebou přináší, senioři studují na univerzitách 3. věku, žijí aktivním životem, zapojují se do mnoha činností nejen ve volném čase, do dobrovolnictví, přivydělávají si, cestují, kulturně se vyžívají a žijí prostě naplno.

2.3 Potřeby seniorů

V předchozí kapitole jsem se snažila ukázat změny, které senioři v důsledku plynutí času a svého věku podstupují a čemu musí tedy čelit. Se změnami, které během stáří nastupují, se pojí také potřeby. Potřeby seniorů jsou proto přímo závislé na změnách.

Ráda bych v této podkapitole ještě krátce popsala potřeby seniorů, z jejich potřeb také mohou vycházet aktivity a způsoby trávení volného času, jak se projevují v kontaktu s okolím, co potřebují od okolí a od lidí, kteří o staré lidi pečují apod.

⁶⁶ Srov. ORT, J. *Kapitoly ze sociologie stáří*, ÚSTÍ NAD LABEM : UNIVERZITA J. E. PURKYNĚ, 2004, s. 30.

Jak jsem již v minulé kapitole uváděla, senioři mají sníženou potřebu změny a naopak je pro ně důležitá potřeba stability a jistoty. Senioři se při přizpůsobování na změny dané stářím více koncentrují na své vlastní potřeby a mění se subjektivní význam daných potřeb.⁶⁷

Nesmím opomenout Maslovovu hierarchii potřeb od nejnižších po nejvyšší, která o to více je důležitá pro generaci seniorů, protože tato hierarchie nebo-li pyramida se může snadno narušit právě vyvolanými změnami a seniorům nemusí být uspokojeny základní potřeby. Podle mého názoru by se na ní mělo proto dbát dvojnásobně, aby u starých lidí byly potřeby uspokojeny.

Maslow řadí potřeby do následující hierarchie: nejdříve musí být uspokojeny potřeby základní nebo-li fyziologické a pak další potřeby postupně, aby člověk byl vyrovnaný a spokojený. Pod fyziologické potřeby zařazujeme potřebu potravy, tekutin, vyměšování, dýchání, potřebu odpočinku - útluku, vyhnutí se bolesti. Poté nastupuje potřeba bezpečí - jistoty, ochrany a péče. Další stupeň na pyramidě potřeb jsou potřeby náležitosti a lásky, přijetí od druhých. Mezi čtvrtou skupinu potřeb patří potřeby sebeocení, úcty, uznání a prestiže. Na vrcholu potřeb podle Maslowa je potřeba seberealizace – sebeaktualizace.⁶⁸

Každý senior je jiný, má tedy jiné potřeby, jinak se vyrovnává se změnami a reaguje na ně. Proto další výčet potřeb, podle Vágnerové, které nastupují se změnami ve stáří a se změnou rolí seniorů, bude všeobecný. Ve vyšším věku se snižuje potřeba stimulace, kdy mnoho nových podnětů vyvolává u seniora zátěž, potřeba učení se novým věcem se snižuje, naopak bezpečí a jistotu senioři nadměru potřebují, senioři potřebují vědět, že jsou užiteční a milovaní. Potřeba orientace a smysluplného učení je pro seniory důležitá.⁶⁹

I když se u seniorů udává snížená potřeba učení se novým věcem, a upozorňuje se na skutečnost, že raději dávají přednost stereotypům, dokáží naopak více vytěžít ze svých zkušeností, moudrosti i v profesní sféře. Mozek je schopen i nadále se rozvíjet v kognitivní oblasti, získané zkušenosti pomohou kompenzovat prodlouženou reakční dobu nebo zhoršený výkon mozku. Právě ve

⁶⁷ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*, PRAHA : PORTÁL, 2000.

⁶⁸ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Úvod do psychologie*, PRAHA : ACADEMIA, 2003, s. 209.

⁶⁹ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*, PRAHA : PORTÁL, 2000, s. 456-488.

vysokém stáří zachované vědomosti a zkušenosti pomáhají vyrovnávat a kompenzovat úbytky v kognitivní mechanice.⁷⁰

Pro seniora hrají důležitou roli rituály, zvyk na partnera, na každodenní procházky atd.. Tyto zvyky udržují kompetence starých lidí. Aktivní senioři i po odchodu do důchodu se snaží seberealizovat, mají potřebu aktivity. Jiní vzpomínají na svá úspěšná léta, nebo se projektují do svých dětí a vnuků. Starý člověk se setkává se smrtí, odcházejí jeho známí i blízcí, proto je důležitá potřeba otevřené budoucnosti a naděje. Pozitivně bilancuje svůj život, je důležité vědět, že hodnoty, které zde vytvořil, ho přesahují i když tento svět opustí, jeho potomci a díla budou zde i po jeho smrti, důležitá je potřeba duchovních spirituálních hodnot. Důležitá může být pro seniora víra jako potřeba otevřené budoucnosti. Velkou změnou je nucený pobyt v nemocnici nebo odchod do pobytového zařízení např. domov pro seniory. V těchto zařízeních je důležité pro seniora, aby si zachoval sebeúctu. Tato potřeba může být naplněna přijatelným způsobem jednání ošetřujícího personálu. Musí být zachována především lidská důstojnost, z té se odvíjejí lidské potřeby a jejich naplňování.⁷¹

Potřeba lékařských prohlídek nepatří do vnitřních potřeb, jejichž uspokojování by se mělo vnitřně naplnit, ale pravidelné lékařské prohlídky ve vyšším věku by měly sloužit k prevenci a včasnému podchycení některých nemocí, které mohou kvalitativně ovlivnit seniorův život. Nad 60 let věku by měl každý pravidelně jednou do roka navštěvovat svého lékaře, i když se cítí zdravý.⁷² Proto zde platí zvýšená potřeba dbát na svůj zdravotní stav a nepodceňovat i drobné příznaky. Prevence je nejlepší lékař. Zařazují potřebu lékařských prohlídek pod potřeby seniorů z hlediska jejich významnosti.

V předcházejících odstavcích jsem chtěla nastínit propojení potřeb seniorů se změnami ve vyšším věku a tato celá kapitola byla věnována seniorům, stáří a změnám ve stáří. V následující kapitole se budu věnovat venkovu obecně a vůbec otázce, jak se žije na vsi.

⁷⁰ GRUSS, P. *Perspektivy stárnutí z pohledu psychologie celoživotního vývoje*, PRAHA : PORTÁL, 2009.

⁷¹ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*, PRAHA : PORTÁL, 2000, s. 456-488.

⁷² KNIHOVNA ZDRAVÍ, *Zdraví pro třetí věk*, ČESTICE : REBO, 2006.

3. Venkov a život na venkově

Ve třetí kapitole mé diplomové práce bych chtěla přiblížit nejen to, co je venkov a jaký je, ale také jak se na něm žije, jaké zde jsou možnosti, výhody, nevýhody a jaké má venkov dimenze. Život na venkově má rozhodně své kouzlo, je to kolébka a velký prostor pro sepjetí s přírodou, tradicemi, předky, půdou, hodnotami atd.. Z velké části je s tím spojen i odlišný životní styl než ve městě. Nechtěla bych život na vsi romantizovat a jen pozitivně reflektovat, i když jistě nezapřu optimistický osobní náhled, protože sama na venkově žiji, a to velice ráda.

Poukáži také na to, jakou motivaci může mít člověk pro to, zvolit za svůj trvalý pobyt venkov a ne město. I když některé vesnice vymírají nebo se mladí stěhují do měst, na druhé straně se mnozí začínají vracet opět do vesnic a usazují se zde natrvalo. Vyměnili město definitivně za venkov, možná objevili jeho kouzla i přes drobné nevýhody.

3.1 Venkov, vesnice a město

Nejprve je důležité uvést rozdíly mezi pojmem venkov a vesnice, protože vzniká diferenciacce mezi těmito dvěma názvy. Pro účely své diplomové práce budu z praktických důvodů plynule pracovat s oběma pojmy, i když řada autorů rozlišují mezi venkovem a vesnicí. Odůvodním to v následující podkapitole. Podle mého názoru je spíše důležité přiblížit pojem město, a to zejména v pohledu vztahu venkova - vesnice - města. Nerada bych opomenula také vztah venkova a Evropy, čili venkov v kontextu evropského prostoru.

3.1.1 Vesnice a venkov

Podle Majerové (2003) je lépe použít název **venkov**, protože pojem vesnice nemusí být v cizích zemích stejný a dokonce v některých zemích vesnice, které mi známe jako relativně kompaktní venkovská sídla s určitým počtem

obyvatel a vymezeným zastavěným územím, téměř vymizely, např. ve Skandinávii, nebo dokonce ani nevznikly jako např. v Kanadě a Austrálii. Typické samoty neodpovídají pojmu vesnice, nelze v tomto případě říci, že jde o kompaktní sídla, ale o rozptýlená osídlení. Pojem venkov naopak zahrnuje pod svou oblast i malá města, která tvoří přirozená centra vesnických mikrooblastí a souvisí s venkovským prostorem. Pojem venkov zahrnuje nedílně i volnou krajinu, převážnou část venkovského území zahrnuje zemědělská půda, lesy a vodní plochy. Pojem vesnice může navodit pouze dojem, že se jedná o zastavěnou ohraničenou plochu s obydlími. Vesnice je tedy zastavěná plocha s venkovskou, selskou (rurální) strukturou a do venkovského prostoru patří jak zastavěná území, tak i kulturní krajina.⁷³

Vesnické sídlo je opět důležitým pojmem. Venkovská sídla se vyvíjela dříve než města. Převládají zde zemědělské funkce, a to se projevuje i ve vnějším vzhledu, má venkovský charakter, který se postupem doby mění. Nemusí zde existovat rozdělení na hospodářské a obytné prostory. Je třeba rozlišit tři různé kategorie sídel podle velikosti a to na samotu, vísku a vesnici. Samota je izolované stavení, důležitý je zde odstup od ostatních obytných domů, víska je seskupení 4 až 5, ovšem někdy i kolem 20 obydlí, postupnou výstavbou se z ní může stávat vesnice. Vesnice má již větší počet zemědělských i nezemědělských usedlostí a domů, jako je škola, kostel, řemeslnické domy, hospoda apod.⁷⁴

Vesnice představuje ve srovnání s městem odlišný životní styl a způsob života samotného, jiné myšlení, postoje a vědomí. Na vesnici existuje vyšší míra sociální kontroly, není zde anonymita jako ve městech, velká část obyvatel vesnic je zaměstnaná v zemědělství nebo v zaměstnáních s podobným směrem. Na vesnici jsou neustále udržovány tradiční zemědělské znalosti a zkušenosti s půdou a přírodou, dále pak rodová tradice, často se respektují neformální autority a v rodinách převažuje patriarchální vzor. Ve vědomí obyvatel vesnice je neustále

⁷³ Srov. MAJEROVÁ, V. et al. *Sociologie venkova a zemědělství*, PRAHA : CREDIT, 2003, s. 154–157.

⁷⁴ Srov. MAJEROVÁ, V. et al. *Český venkov 2001 Instituce, Část I.*, PRAHA : CREDIT, 2001, s. 37–40.

přítomen stále se opakující cyklický čas, který je dán větším sepětím s přírodou. Člověk je více závislý na přírodě a jejích rozmarech.⁷⁵

Pohled na to, zda vesnice je pořád ještě vesnicí, může být i z lidového náhledu. Podle mé zkušenosti a také podle mínění velkého počtu obyvatel vesnic je podle nich stále vesnicí taková osada, pokud se obyvatelé vsi navzájem všichni znají, ví o sobě, společně žijí během roku ve slavnostech, poutích, aktivitách, navzájem podléhají sociální kontrole, nejsou schováni pod masou, davem lidí, ale každý ví, že případný problém způsobil „ten daný viník“. Obyvatelé žijí nejen vedle sebe, ale hlavně spolu. Lidé, kteří se do této vesnice přistěhují, jsou nazýváni „naplaveniny“, „přistěhovalci“ nebo „luffáci“, či „měšťáci“ pokud jezdí z měst jen na víkendy a občas jim třeba „smrdí“ pobíhající sousedův skot a jiné zvířectvo, které téměř bezpodmínečně na vesnici patří.

„Venkovská krajina je víc než jen půda k obživě, je to také místo pro život se vši krásou a bolestí.“⁷⁶

Vesnice je dále podle Majerové (2001) nazývána venkovskou obcí a je vymezena maximálním počtem obyvatel, horní hranice se pohybuje mezi 2-5 tisíci obyvateli. Vesnice můžeme charakterizovat jako relativně kompaktní venkovské sídlo, které povahou, velikostí do 5 tisíc obyvatel a skladbou obyvatelstva nemají znaky města. Vesnice nebo-li obec je základní územně správní celek a samosprávné uskupení občanů žijících na určitém místě. Obec je charakteristická vlastním územím, personálním základem obce, právní subjektivitou a vlastním majetkem, s kterým hospodaří podle svého rozpočtu. Postavení obce upravuje samotný zákon o obcích. V pojmu „obec“ je zdůrazněn správní a politický prvek na rozdíl od pojmu „vesnice“. Pojem „vesnice“ lze použít stejně jako „venkovská obec“, ale je zde spíše zdůrazněn význam kulturně-sociální.⁷⁷

⁷⁵ LAPKA, M. GOTTLIEB, M. *Rolník a krajina, Kapitoly ze života soukromých rolníků*, PRAHA : SLON, 2000.

⁷⁶ Srov. LAPKA, M. GOTTLIEB, M. *Rolník a krajina, Kapitoly ze života soukromých rolníků*, PRAHA : SLON, 2000, s. 114-115.

⁷⁷ Srov. MAJEROVÁ, V. et al. *Český venkov 2001 Instituce, Část I.*, PRAHA : CREDIT, 2001, s. 38-40.

Pro venkov je charakteristická výroba, převážně zemědělská, protože se nacházejí v celé této oblasti osady, vesnice, nebo-li také sídelní jednotky vesnické komunity. Venkov je celý prostor v krajině mimo průmyslové zóny a městskou zástavbu. Na venkov je možné nahlížet i jako na svébytný prostor zdravého životního prostředí, který je nutné chránit a rozvíjet nejen k zemědělství, ale také ke klidnému, zdravému bydlení a rekreaci. Sama o sobě vesnice je sídlem venkovské komunity, je to jednotka s vlastními sociálními funkcemi a se specifickou subkulturou. Dokonce některá městečka a města mohou stále mít vesnický charakter, který je typický venkovskou komunitou, i když oficiálně jsou povýšena na města.⁷⁸

3.1.2 Venkov a Evropa

Ráda bych se v této podkapitole ještě krátce zmínila o **venkovu v kontextu Evropy**, jak evropského kontinentu tak i EU. Vstupem do Evropské unie se začaly vztahy a dění na venkově hodnotit z širšího hlediska a v porovnání s venkovem v jiných zemích EU. V důsledku tohoto členství na venkov plynulo a ještě stále plyne mnoho dotací pro rozvoj, zlepšení podmínek, na opravu památek apod.. Dosavadní standardy na venkově je snaha zvyšovat a přibližovat ke standardům jiných Evropských zemí. Jistě můžeme zmínit, že díky zásadám a „tlakům“ z EU se venkov stává v naší zemi rozvinutější a atraktivnější.

Venkovské regiony podle Majerové (2003) jsou v mnoha zemích považovány za „problémové oblasti“, na které se mimořádně soustředí pozornost a z prostředků EU jsou na venkov a jeho oživení vyčleněny nemalé částky, které na něj plynou, ve snaze o rychlé a efektivní zlepšení dané situace.⁷⁹

Evropská unie se nezaměřuje svými prostředky a podporou jen na dotace a ochranu agrárního trhu, ale snaží se starat o celý venkov, své dotace směřuje také na obnovy vesnic a venkovské infrastruktury a na mimoprodukční funkce. Jde o podporu těch aktivit, které mají svůj nezastupitelný význam pro péči

⁷⁸ Srov. LAPKA, M. GOTTLIEB, M. *Rolník a krajina, kapitoly ze života soukromých rolníků*, PRAHA : SLON, 2000, s. 114-115.

⁷⁹ MAJEROVÁ, V. et al. *Sociologie venkova a zemědělství*, PRAHA : CREDIT, 2003.

o krajinu. Přírodních krás a zajímavostí je venkov České republiky plný, a proto má rozhodně co Evropě nabídnout.⁸⁰

Obsahem Evropského venkova je jeho různorodost a komplex sociálních a ekonomických struktur jako jsou statky, obchůdky, podniky, malý a střední průmysl, komerční činnosti a služby. Venkov je velkým nositelem stále významnější role odpočinku a využívání volného času, je prostředím bohatým na přírodní zdroje, zvyky a kulturní tradice. Na místní úrovni se považuje za venkovskou oblast území s hustotou zalidnění do 150 obyvatel na km². Na regionální úrovni se regiony dělí na převážně venkovské (50 % obyvatel žije na venkově), z podstatné části venkovské regiony (15-50 % obyvatel žije na venkově) a převážně městské regiony, kde žije méně než 15 % obyvatel na venkově. Po úpravě Statistickým úřadem ES⁸¹ se za obce venkovského typu považuje hustota zalidnění do 100 obyvatel na km².⁸² Z výše zmíněného plyne, že hustota zalidnění se považuje za jedno z hlavních kritérií, zda se jedná o venkovský region a o venkov v evropském kontextu.

V podkapitole, která bezprostředně následuje, se budu snažit zabývat problematikou města, půjde o přiblížení vztahu venkova a města, přiblížit co je město a čím je oproti venkovu typické a rozdílné.

3.1.3 Město

Město by se dalo vymezit oproti venkovu nejen svou velikostí, ale také podle způsobu zástavby sídla. Ve městech je převážný počet vícepodlažních budov (vysoká hustota osídlení) a další charakteristikou města je jeho velikost oproti vesnici. Dále pak ekonomická, správní a sociální funkce tohoto sídla. Město pro sebe samotné a pro širší okolí poskytuje vzdělávací, kulturní, obchodní, správní a další funkce a možnosti. Je zde také síť lékařská, školní, administrativní.

⁸⁰ Srov. MZ ČR, *Venkov v rozšířené Evropě*, PRAHA : MZ ČR, 2003, s. 7-20.

⁸¹ ES – Evropská společenství jsou součástí EU, jsou první nejsilnější a nejpropracovanější pilířem EU, na rozdíl od EU jako celku mají svou právní subjektivitu, kterou delegují na EU, pod ES patří všechny státy unie.

Srov. *Evropská společenství* [online]. [cit. 2010-02-18]. URL

<<http://www.library.muni.CZ/EU/html/21.htm>>.

⁸² Srov. MAJEROVÁ, V. et al. *Sociologie venkova a zemědělství*, PRAHA : CREDIT, 2003, s. 156-159.

Do měst je soustředěna průmyslová výroba, město je křižovatkou cest, centrum obchodu a služeb apod.. Důležitý je i status města nebo městyse, který město/městys získalo během svého historického vývoje (nebo bylo na městys povýšeno) a zaručoval mu určitá privilegia. Je to určitý organismus, můžeme hovořit i o velkoměstě, pokud počet obyvatel přesáhne hranici jednoho milionu. Velkoměsta bývají většinou centry různých zemí, nebo dokonce hlavními městy u menších států.⁸³

Města jsou dalo by se říci nadřazenou jednotkou vesnicím, jsou centrem, do kterého lidé z okolí za určitých podmínek musí buď přijít nebo s nimi a s jeho městskými orgány spolupracovat. Města mohou venkov nejen „vykořisťovat“, ale i pozvedat, podle toho, jakou společenskou objednávku venkovu dávají. Dalo by se to chápat tak, že města odebírají z venkova jeho produkty, z velké části ze zemědělské výroby, ale i jiné nepotravinové produkty. Mezi „produkty“ venkova se dají dále zařadit pracovní síly (lidé dojíždějící do měst za prací), „chytré hlavy“, které odešli z vesnic během studia nebo po dokončení studií uplatnit se do měst, ale stále myslící na venkov a jeho rozvoj. Další důležitý produkt, který může venkov městu nabídnout, je prostředí pro regeneraci sil a duševní posilu a rozdílné volnočasové aktivity.⁸⁴

Městský způsob života je typický právě námezdním zaměstnáním většiny obyvatel, jiným způsobem života a bydlením, lidé obývají spíše byty a platí nájem nebo i rodinné domky, ale bez hospodářství. Nabízí se zde vyšší úroveň vzdělání, díky vyšší koncentraci kvalifikovaných profesí. Dále ve městech je vyšší životní úroveň (dostupnost všech služeb), větší intimita soukromého života bez sociální kontroly a „klevetnictví“, není zde pouze větší možnost profesního uplatnění, ale je zde i jiný způsob trávení volného času. Samozřejmý je také rozdíl ve způsobu života mezi městy ve vyspělých zemích a mezi rozvojovými státy. Toto vše s dalšími specifiky vytváří sociálně psychologické klima města a přispívá k zvláštnostem v utváření městského způsobu života.⁸⁵

⁸³ VESELÁ, J. *Sociologie obcí a regionů*, PARDUBICE : UNIVERZITA PARDUBICE, 1998.

⁸⁴ BLAŽEK, B. *Venkov, města, média*, PRAHA : SLON, 1998.

⁸⁵ Srov. VESELÁ, J. *Sociologie obcí a regionů*, PARDUBICE : UNIVERZITA PARDUBICE, 1998. s. 30-33.

Pokusím se shrnout tuto kapitolu věnovanou převážně přiblížení pojmu vesnice, venkov a vyhrazení jeho odlišností od města. Myslím, že člověk s klidným srdcem může říci, že pochází z venkova a žije na vesnici, tyto dva pojmy jsou užívány podle mého názoru spíše pro upřesnění, ale nejsou protichůdné. Vyjadřují téměř stejnou myšlenku, náhled. Venkov je celý prostor, kde jsou zařazeny jak vesnice, obce, ale i jejich okolní krajina, území (extravilány), jako jsou louky, lesy, pole, vodní plochy atd. Vesnice je samotné zastavěné obydlené území a je takovým žijícím „srdcem“ venkova (intravilán obce). Důležitost příkládám i vnímání venkova v kontextu Evropy a Evropské unie, která se snaží venkov jako celý prostor svých členských zemí podporovat a zlepšit. Venkov se liší od města jednak velikostí, historií a do jisté míry i způsobem života a děním. Města jsou specifická vyšší mírou centralizace, izolace a intimity.

V další kapitole se budu zabývat konkrétním životem na venkově, přiblížím, kolik obyvatel žije na venkově a kolik ve městech, dále pak specifika venkova, jeho pozitiva i negativa a zmíním i životní styl obyvatel, kteří na venkově, na vesnicích trvale žijí.

3.2 Život a životní styl na venkově

V této kapitole, jak jsem již zmínila, bych se ráda věnovala životu na venkově a problematice, jak „venkov žije“. Jistě do ní vnesu i své subjektivní pohledy a názory, protože sama celý život na venkově, v poměrně větší vesnici, bydlím a myslím, že i v budoucích letech budu i nadále věrná tomuto venkovskému stylu života.

Venkov je rozdílný od města, a proto se liší i životním způsobem a stylem, nelze přesně vymezit, jaké podmínky jsou ideální, aby člověk byl buď na venkově nebo ve městě spokojen, ale záleží to od rozmanitosti a originality každého jedince. Někdo je ve svém živlu v milionovém městě a někdo je spokojen v naprosté samotě mezi českými hvozdy. V dnešní době se zřejmě nelze striktně vyhýbat oboum případům, protože člověk je určitým způsobem „nucen“ žít

v propojení dvou světů, městského a venkovského a řada lidí doslova utíká z jednoho do druhého.

Jaký je tedy - přesněji vymezeno - život na venkově a v jakém životním stylu žijí jeho obyvatelé, nalezneme v následujících podkapitolách.

3.2.1 Venkov a jeho obyvatelstvo

Složení obyvatelstva na českém venkově například v Jihočeském kraji podle věku udává ČSÚ (2007) následovně: obyvatel v rozmezí od novorozenců do 14 let je na Jihu Čech 14,6 %; obyvatelé v produktivním věku, tedy od 15 – 64 let, je 71,1 %. Seniorů nad 65 let je v Jihočeském kraji zastoupeno ve 14,3 %. Na počet je seniorů kolem 90 000, z toho ve venkovském prostoru trvale žije přibližně 32 000 seniorů a ve městském prostoru 58 000 seniorů.⁸⁶

Na venkově žije v celé ČR kolem 2 300 000 obyvatel, výrazný podíl venkovského obyvatelstva zůstává v horských a podhorských oblastech, v oblastech s méně příznivými podmínkami. Mezi kraje s výrazným venkovským zastoupením se dají počítat kraj Budějovický, Plzeňský a Jihlavský.⁸⁷

Průměrný věk obyvatelstva v celé ČR k 31.12. 2006 je 40,21 let a na venkově se vyskytuje nižší hodnota tohoto sledovaného ukazatele než ve městech, z toho je patrné, že venkovské obyvatelstvo má zpravidla mladší příznivější věkové složení. Průměrný věk obyvatel ve venkovském prostoru se pohybuje mezi 39,69 – 40,47 lety.⁸⁸

Majerová (2005) se odvolává na Sčítání lidu v roce 2001, kdy se narodilo na venkově 5,4 mil osob – tj. 52,5 % z celkového počtu sečtených obyvatel, ale trvale na venkově žije, jak dále zmiňuje, kolem 2 300 000 obyvatel. Z hlediska prostorové mobility a stability z pohledu genderu, zda lidé zůstávají ve svých rodných vesnicích, jsou ve větší míře zastoupeni muži (kolem 55,5 %) z celkového počtu obyvatel žijících ve své rodné obci. Muži teda mají o něco větší

⁸⁶ Srov. ČSÚ, *Rozvoj venkova v Jihočeském kraji v letech 2000 – 2006*, ČSÚ : Č. BUDĚJOVICE, 2007, s. 68–73.

⁸⁷ Srov. MAJEROVÁ, V. et al. *Sociologie venkova a zemědělství*, PRAHA : CREDIT, 2003, s. 160-163.

⁸⁸ Srov. ČSÚ, *Rozvoj venkova v Jihočeském kraji v letech 2000 – 2006*, ČSÚ : Č. BUDĚJOVICE, 2007, s. 34–35.

fixaci na místo narození. Ženy se ve větší míře než muži po sňatku stěhují do místa bydliště partnera. Důvod může být v historii, že nejstarší syn obvykle dědil statek či stavení a ostatní museli odejít. Rodáků z řad seniorů, kteří zůstávají na „své rodné hroudě“ se pohybuje kolem 30 %.⁸⁹

3.2.2 Venkov, styl a život jeho obyvatel

Člověk ve svých představách o venkovu má většinou zafixován idylický obraz venkova, jako oázy klidu, pěkná vesnická stavení s truhlíky muškátů, pestrobarevné zahrádky, čistý tichý les, průzračné studánky a bublající potůčky, upravená políčka s cestami lemovanými alejemi. Tak přeidealizovaně si venkov mohou představovat nejen „městští“ obyvatelé. Právě často lidé z měst se utíkají na venkov s touto krásnou představou, že si zde odpočinou od ruchu a prachu velkoměsta. Ale obyvatelé, kteří na venkově žijí trvale, převážně jsou to zemědělci a jejich rodiny, dobře vědí, že jejich životy mají leckdy daleko k těmto idylickým představám.⁹⁰

Život na vsi bezpochyby má svá kouzla, mezi která patří sejetí s přírodou, tradicemi, půdou, člověk má možnost vypěstovat si na zahrádce zdravé potraviny, chovem drobného zvířectva, prasat, ovcí, koz a dobytka si zajistit kvalitní masné výrobky. Je zde větší možnost zdravějšího stylu života, jako je pohyb v pravé přírodě, ne jenom v parcích, kde sice zeleň je, ale podle mého názoru to není ta „pravá“ příroda, jako když se vydáte do lesů a celý den nikoho kromě lesní zvěře nemusíte potkat. Zákonitě to však neznamená, že člověk z města musí mít horší **životní styl**, může žít daleko zdravěji než někdo, kdo sice na venkově žije, ale veškerý svůj volný čas věnuje televizní obrazovce. Řekla bych, že na venkově je větší možnost k vedení zdravějšího životního stylu, proto také mnoho lidí se vrací zpět na venkov nebo „nedotknutí“ venkovem přicházejí změnit svůj životní styl.

Podle Blažka (1998) pro zdravý rozvoj motoriky, myšlení, vnímání, citů, představivosti, etického vnímání a rozvoj duchovní dimenze života je ve

⁸⁹ Srov. MAJEROVÁ, V. et. al. *Český venkov 2004, Život mladých a starých lidí*, PRAHA : CREDIT, 2005, s. 20-24.

⁹⁰ MZ ČR, *Venkov v rozšířené Evropě*, PRAHA : MZ ČR, 2003.

venkovském prostředí daleko více podnětů, které ve městě chybějí, nebo se musejí složitě kompenzovat, jako je kontakt s rozením a smrtí, vzhled do práce dospělých a třeba i společné slavení svátků. Dále se pak autor zmiňuje o tom, že lidé stěhující se na venkov kvůli dětem vidí v životě na venkově oproti městskému životu významově i biologicky daleko více bohatší prostředí. Venkov jakožto životní styl nabývá aktuálnosti fyziologicky i duchovně. Přeměna názorů o nadřazenosti městské zástavby až k nutkání k úniku z města, které neustále více pozorujeme, je nejvíce spojováno z důvody, aby děti vyrůstaly ve zdravém prostředí. Na venkov se vracejí rodiny s dětmi, ale i lidé blížící se důchodovému věku. V obou případech je to spojeno se změnou stylu života a jednání, a také s duchovní orientací.⁹¹

Nejen, že se lidé stěhují z měst na vesnici z hlediska kvality života, ale také probíhá pohyb - stěhování z vesnice, buď do jiné vsi nebo i do měst. Nejčastější důvody stěhování z rodné obce jsou: změna pracoviště nebo přiblížení se k pracovišti; studium či učení; zdravotní důvody; sňatek; rozvod; bytové důvody; následování rodinného příslušníka. Dnes je tato migrace patrná právě i naopak, kdy se lidé, jak jsem v předcházejícím odstavci zmínila, stěhují z měst na vesnici a jedním z hlavních příčin jsou bytové důvody, kvalita života a změna životního stylu.⁹² Můžeme ale říci, že stěhování lidí je sice v dnešní době velice rozšířené a „standardní“, patří to i k určitému životnímu stylu, ale lidová moudrost praví, že.... „*lepší dvakrát vyhořet, nežli se jednou stěhovat.*“ Zde je obsáhlá velká moudrost našich předků, kteří byli spjatí s místem a vědomi si svých kořenů. Z poetického hlediska by mohl venkov být symbolizován jako starý, stojící pevně zakořeněný strom.

K typickému venkovu patří zemědělství a selská kultura, zemědělství i přes jeho velké zvraty pod čtyřicetiletou komunistickou nadvládou prošlo mnoho utrpení a venkov s ním. Nehledělo se na kvalitu, ale kvantitu, používaly se prostředky, které na několik desítek let zkontaminovaly půdu, rozoráním malých políček se změnila krajina a ubylo mnoho drobných živočichů, nuceným vstupem

⁹¹ Srov. BLAŽEK, B. *Venkov, města, média*, PRAHA : SLON, 1998, s. 99-103.

⁹² Srov. MAJEROVÁ, V. et. al. *Český venkov 2004, Život mladých a starých lidí*, PRAHA : CREDIT, 2005, s.23-32.

do jednotných zemědělských družstev se ochromilo soukromé zemědělství, které je páteří venkova a rozeštvaly se tím i lidské vztahy, kdy soused byl poštván proti sousedu. I přes veškeré bolesti, které venkov postihly, si zachoval to dobré jádro, z kterého se vše křísí a k čemu se navracíme, vracíme se zpět k „selskému rozumu“. Proto život na vesnici je osobitým životním stylem.⁹³

Ve všech dobách si lidé na venkově byli dobře vědomi svého poslání a nelehkého údělu, věděli, že musí zúrodnit úhor, pečovat o zvířata, o les a vodu, protože to byla jednak jejich obživa, ale i určitá úcta k přírodě.⁹⁴ Byli více spojeni s Bobem, věděli, že mají za přírodu odpovědnost, že jim byla dána do správy.

Venkovský životní styl odpovídá jednak tužbám člověka, a tak potřebám samotné přírody, je člověku oporou ve zmatku civilizace a stává se nadále významným konkurentem městskému způsobužití. Budoucnost venkovského prostoru získá na přitažlivosti díky citlivému sebepoznání, co venkov potřebuje a na co se soustředit. Život na venkově se potřebuje rozvíjet, je třeba sedláků, drobných řemeslníků, obchodníků, kněží atd., lidí, kteří budou svou práci budovat živou část vesnice.⁹⁵

Samozřejmě i silně zakořeněné tradice patří k životu na venkově, právě na vesnicích se zachovaly lidové zvyky, které mnozí obyvatelé měst znají třeba už jen z knížek a vyprávění. O tradicích a zvycích se budu podrobněji zmiňovat ve čtvrté kapitole. Jen na okraj, po vsích chodí masopustní koledníci (na Doudlebsku) s maškarami, které dělají „neplechu“ před každým venkovským stavením, Velikonoce jsou krásné s mnoha svými tradicemi a pomlázkou, v květnu stavění májky a pálení čarodějnic, v létě se slaví dožínky, dále pak následují venkovské poutě a hody.⁹⁶

Venkov je baštou a udržovatelem zvyků, obyčejů a tradic. Čím dál více se hledají tradiční, třeba zapomenuté zvyky, které do venkovského života dané obce dříve neodmyslitelně patřily. Ve zvycích a tradicích se venkovský život naplňuje,

⁹³ LAPKA, M. GOTTLIEB, M. *Rolník a krajina, kapitoly ze života soukromých rolníků*, PRAHA : SLON, 2000.

⁹⁴ MZ ČR, *Venkov v rozšířené Evropě*, PRAHA : MZ ČR, 2003.

⁹⁵ GLÜCK, A. HOLGER, M et al. *Venkov má budoucnost*, PRAHA : BRÁZDA, 1992.

⁹⁶ MZ ČR, *Venkov v rozšířené Evropě*, PRAHA : MZ ČR, 2003.

žije a dává konání smysl a rituálnost. Velké množství takových zvyků spojených s rituály bezprostředně souvisí s náboženstvím. Život na venkově je nesmírně bohatý svou barevností, škálou jiných „surových, pravých a nefalšovaných“ možností než ve městě, je to výzva a odpovědnost.

3.2.3 Pozitiva a negativa života na venkově

Určitě bych se ráda zmínila jen o pozitivěch a ideálních možnostech života na venkově, ale nemohu venkov prostě idealizovat, důležité je nahlédnout do obou směrů, a tak se pokusit objektivně zhodnotit pozitiva i negativa, která se se životem na vsi pojí.

Podle mého pohledu **pozitiva** nastiňuje ve svém díle Blažek (1998), když ukazuje rozdíl mezi venkovem a městem, a tím nepřímo vystihuje právě pozitiva venkova, se kterými se sama ztotožňuji a také je i takto vnímám.

Na venkově nejen že děti mohou být přímo svědky plození, rození a zabíjení domácích zvířat, také mohou být svědkem umírání doma (výjimečně i porodu), lidé mají přímý kontakt s principy života. Příroda je obyvateli venkova vnímána jako živitelka, ale i jako hrozba, silná vazba na přírodu je jedním z velkých pozitiv samotného života na venkově. Pro mnoho městských dětí je původ a příprava jídla často dlouhou dobu neznáma a cizí, např.: slepice snášející vejce, kráva dávající mléko apod.. Na venkově již malé děti většinou znají původ většiny potravin a jídel, jsou seznámeni i s náročností jejich pěstování, výroby a přípravy, např.: než vyroste mrkev na zahrádce, je za tím mnohá práce. Od dětství se na venkově mohou setkávat s různými profesemi, pracemi, vidí jejich klady i zápory, seznamují se s tím, jak pracují ostatní lidé ve vsi a jak pracují jejich rodiče. Mohou se se svými rodiči dokonce účastnit pracovních činností a učit se tak kladnému vztahu k práci. Řemesla se na venkově z velké části dědí z generace na generaci, je to součást tradice a vztahu a respektu k předkům.⁹⁷

Je vidět, že z předešlého odstavce jsou pozitiva života na venkově soustředěna na děti, jejich vývoj, celkový „světonáhled“ a orientaci. Jak jsem již

⁹⁷ Srov. BLAŽEK, B. *Venkov, města, média*, PRAHA : SLON, 1998, s. 104-108.

zmiňovala, stěhování z měst na venkov se děje právě s ohledem na děti, aby žily ve zdravém a podnětném prostředí. Zdůrazňuje se tak pozitivní vliv na děti, které na venkově již od mala vyrůstají, ale tyto pozitiva jsou nejen důležitá pro děti, ale i pro dospělého člověka, který se na venkov přestěhoval z města a zažívá sám všechny rozdíly. Samozřejmě život ve městě je v některých případech o něco lehčí, ale zároveň složitější.

Zásadní rozdíl mezi bytím ve městě a na venkově je ten, že zobecňování a vůbec abstraktní myšlení je ve městě snadnější, protože samo město je uniformnější, organizovanější, plánovanější a abstraktnější. Je to součást světa, který spěje k univerzalitě, k jednotnému času. Je to svět hledající společné měrné jednotky a tváříci se, že lze vše vyjádřit čísly a tím potažmo i penězi. Město svými lidskými výtvoři (např. hromadné osvětlení, podzemní koridory, hromadná doprava a centrální vytápění apod.) zrušilo rozdíl mezi tím, co se děje venku a uvnitř. Oslabuje se tak dopad dne i noci a ročních dob na člověka a sám člověk se tak od přírody stále více odděluje. Život ve velkoměstě je uzavřen do sebe a splývá do jednoho, sice poměrně pestrého proudu, ale nezávislého už téměř na přírodě a jejím dění. Život ve městě je sám sobě zdrojem rozmanitosti, ale když ta zeslábne, nastává nudná šed'.⁹⁸

Obyvatelé venkova, vesnice mají k sobě blíže, důležitá je pro ně široká rodina i sousedé, se kterými si i pomáhají. Na vesnici se většinou všichni znají a dokonce slaví společně svátky ve venkovském společenství. Denní rytmus je z velké část ovlivňován dnem a nocí, světlem a tmou, naproti tomu město žije v jakoukoliv hodinu. Na venkově také funguje naturální směna darů a úsluh, nemusí vše být vázáno za finanční úplatu.⁹⁹

Jedním z velkých **výhod venkova** je daleko menší míra hluku a vibrací, kterým jsou obyvatelé na venkově vystaveni oproti lidem žijících ve městě. Hlavním zdrojem hluku a vibrací jsou doprava a stavební nebo výrobní činnost. Pokud opět kvalitativně srovnáme život na venkově a ve městě, na venkově dá se říci vše plyne pomaleji, není zde patrná taková uspěchanost, nadměrná psychická

⁹⁸ Srov. BLAŽEK, B. *Venkovy: anamnéza, diagnóza, terapie*, BRNO : ERA, 2004, s. 13-15.

⁹⁹ Srov. BLAŽEK, B. *Venkov, města, média*, PRAHA : SLON, 1998, s. 104-108.

zátěž a stresové situace. Stres a spěch jsou dány velkým nakupením lidí a aktivit v malé lokalitě, celkovým shonem, nepřeborným množstvím různých až zbytečných podnětů, lidé žijící v neustálém napětí, soustředění, práci. Tento „úprk“ životního stylu jde ruku v ruce s nárůstem civilizačních chorob, depresí a sociopatologických jevů, to vše vyvolává touhu po klidu a pobytu v přírodním prostředí – na venkově.¹⁰⁰

Pro obyvatele žijících na venkově je nejvyšší sociální hodnotou udržování tradice, dalo by se říci, že žijí téměř bez fyzického kontaktu s cizími lidmi. Člověk se snadno orientuje a pohybuje po obci (významné orientační body, ne jako velké panelákové sídliště), když někdo někam jde, většinou se snadno pozná cíl, za jakým účelem a kam kráčí. Dalo by se říci, že na venkově je celkově snadnější „orientace“ života, tedy v otázce, kam směřovat, to by se dalo také považovat za velké plus, výhodu venkova oproti městu. Specifikem a zajímavostí, možná také originální výhodou, jsou specifické nářečí různých krajů a obcí. To, že lidé, kteří se na venkově narodí a prožijí tam velkou část svého života, nemají velkou potřebu se stěhovat (např. pod nátlakem, z důvodu zaměstnání, sňatku), je známé. Nelze však to považovat za pozitivum nebo negativum života na venkově, jen za určité možné specifikum obyvatel venkova.¹⁰¹

Rodina na venkově i venkovské společenství jsou převážně soběstační. Domy se staví ve společném rituálu stejně jako se společně pracuje, často domy jsou vícegenerační a žije v nich více členů rodiny i více generací najednou. Speciálně tento aspekt by se dal zařadit i k **negativům života na venkově**, protože se zde zvyšuje sociální kontrola a hůře se odpoutává od původní rodiny. Základní sociální strukturou na venkově je právě rodinné příslušenství/příbuzenství. Pokud je obyvateli venkova vnímáno posvátno, nebo jako posvátné; je tedy vázáno především na konkrétní místo, s kterým jsou obyvatelé určitým způsobem spojeni. Velkou sociální kontrolu a téměř naprostou neanonimitu mohou lidé na venkově také vnímat jako stinnou stránku venkovského životního stylu. Určité šarvátky mezi obyvateli jedné vsi

¹⁰⁰ SLEPIČKA, A. *Venkov a/nebo město; Lidé, sídla, krajina*, PRAHA : SVOBODA, 1981.

¹⁰¹ Srov. BLAŽEK, B. *Venkov, města, média*, PRAHA : SLON, 1998, s. 104-108.

a té sousední, nebo i uvnitř jedné venkovské komunity nejsou leckde výjimkou a oproti městu, kde se tyto spory „okate, globálně“ neřeší, je venkov v podstatné nevýhodě.

Mezi další negativa života na venkově bych dále zařadila dojíždění za prací, samozřejmě záleží, jak daleko je obec od pracovního místa umístěna, a také jaké je dopravní spojení. I když ve většině velkých obcí jsou mateřské i základní školy, často již malé děti se musejí za vzděláním pravidelně dopravovat.

Podle mého názoru je dalším úskalím života na vsi v porovnání s městem menší množství kulturních a volnočasových aktivit, které nabízejí různé spolky, instituce. Opět se nacházíme u stejného problému jako se vzděláním, a to, že se na různé kurzy, kroužky, schůzky apod., tedy za kulturními aktivitami – za kulturou, musí se v četných případech venkovský člověk dopravovat do měst. Některé obce jsou samozřejmě na tomto poli velice aktivní, ale jistě se s bohatostí nabídek měst nelze úplně porovnávat, neboť na venkově mohou být aktivity zaměřené jen na úzké spektrum zájemců (př. fotbalové družstvo má skoro téměř každá vesnice), ale o volném čase na venkově se podrobně zmíním až ve čtvrté kapitole.

Mezi další nevýhody života na venkově patří to, že kulturní činnost, ale i nepřeberné množství služeb, zdravotní péče atd. je soustředěna převážně do měst a někdy se může nabýt dojem, že vesnický člověk je „mimo dění“. V některých venkovských oblastech je pozastaven nebo dokonce stagnuje místní vývoj a rozvoj (také je to spojeno se stěhováním obyvatel do měst), což většinou ve městských oblastech se nestává a vývoj jde kupředu. Podle statistiky je na venkově oproti městu méně pracovních míst, vyšší míra nezaměstnanosti a menší ekonomický růst.¹⁰²

Venkov je od nepaměti spojen se zemědělstvím, a i když v dnešních dobách není venkov výhradně orientován na zemědělství, tvrdá práce a dřina na venkově zůstala, což se dá považovat za negativa. Dalo by se říci, že člověk se více nadře, ale má barevnější život. Všechna ta práce na zahradě, na malé záhumence, na sadě, s drobným zvířectvem na venkově přetrvává a těchto povinností jsou lidé ve městech ušetřeni. Práce přináší sice své ovoce (pozitiva),

¹⁰² ČSÚ, *Rozvoj venkova v Jihočeském kraji v letech 2000 – 2006*, ČSÚ : Č. BUDĚJOVICE, 2007.

ale jsou s tím velké starosti, obětování času apod. (negativa) a ne vždy se to „vyplatí“, ale záleží také na tom, zda člověk toto vše dělá s láskou a rád.

Každý rok na venkově je jiný, pro svou bohatost a rozmanitost, každá vesnice je jiná, každé pole v téže vesnici je jiné a dokonce i každý záhon na zahradě je jiný, člověk by marně mohl hledat uniformitu, ale nalézal by právě zde originalitu a kreativitu, že ze zdánlivě stejných maličkostí lze vytvořit něco originálního, jiného, neopakovatelného.¹⁰³

Pro starého člověka je život na vesnici jistě klidnějším způsobem žití než ve městech, a také řada seniorů se na venkov vrací nebo utíká, ale pojí se právě se životem na vsi i některé nevýhody, jako je menší nebo složitější dostupnost služeb, zdravotní a ošetrovatelské péče, osamocení, někteří senioři mohou mít nedostatek podnětů k trávení volného času apod..

U seniorů žijících na venkově je velmi často typická nechuť se stěhovat za lepším standardem do měst oproti některým mladým lidem, kteří se mnohdy snaží opustit svůj rodný dům, třeba jen dočasně, ale „zkusit si nezávislý život“. Čím dál více mladých rodin, vysokoškoláků, drobných živnostníků mající svou živnost na venkově, zemědělců, lidí spokojených se svým životem na venkově neustále přibývá. Velká část těchto lidí je na venkově zakotvena a nemají v úmyslu odejít nebo se vracet do měst, stejně jako senioři. S těmito lidmi přichází naděje pro pozitivnější vývoj venkova.¹⁰⁴

Na závěr této kapitoly bych zmínila, že v povědomí venkovských obyvatel ještě stále někde zůstává názor (ne druhou stranu leckdy pravdivý), že města jsou vyspělým silnějším bratrem vesnic, které jsou mírně „vykořisťovány“ na úkor měst. Určitě by ale venkovu všeobecně prospělo ještě více optimistického a nezaujatého myšlení, které by dalo větší prostor k dalšímu rozvoji a nebylo by dobré neustále se srovnávat a předhánět s městem, protože venkov si sice má být vědom svých nevýhod, ale měl by být hrdý na svá pozitiva a plusy. Život na vsi je krásný, někdy těžší, ale o to barvitější a svým originálním způsobem rozmanitý.

¹⁰³ BLAŽEK, B. *Venkovy: anamnéza, diagnóza, terapie*, BRNO : ERA, 2004.

¹⁰⁴ MAJEROVÁ, V. et. al. *Český venkov 2004, Život mladých a starých lidí*, PRAHA : CREDIT, 2005.

4. Volný čas seniorů na venkově

V této kapitole se budu zabývat životem seniorů na venkově, jaké možnosti z hlediska kvality života seniorům venkov nabízí, jak se jim obecně na venkově žije, samozřejmě se budu zabývat v hlavní části tím, jakým způsobem a jak tráví svůj volný čas a jaké mají možnosti a nabídky z hlediska volného času. Chtěla bych i popsat aktivity, které senioři nejvíce a nejraději ve svém volném čase dělají, jakým koníčkům a činnostem se věnují. Zda mají možnost kulturního a společenského vyžití, zde některé typicky venkovské volnočasové činnosti, aktivity jsou spojeny s kulturou, s tradicemi, zvyky, s křesťanským a zemědělským rokem. Právě v tomto prostoru tradic, které jsou pro venkov tak typické, je možnost nalezení hodnotného, smysluplného trávení a naplňování času nejen seniorů, ale celé vesnické obce.

4.1 Senioři na venkově

Jak jsem se již zmínila v předchozí kapitole, na venkově v celé ČR žije kolem 2 300 000 seniorů a v Jihočeském kraji počet seniorů ve venkovském prostoru se pohybuje kolem 14 % z celkového počtu obyvatel. Z toho je tedy patrné, že téměř pětina obyvatel-seniorů naší republiky na venkově tráví svůj život a tím pádem i podstatnou část svého volného času.¹⁰⁵

V populaci obyvatel venkovských obcí v ČR je obvykle podíl žen a mužů vyrovnaný, ale s věkem se právě zastoupení jednotlivých pohlaví mění. V populaci starších lidí je čím dál větší převaha žen, protože ženy se statisticky dožívají vyššího průměrného věku než muži. Muži se dožívají průměrně kolem 79 let a ženy o 3 roky více.¹⁰⁶

Sociální struktura na venkově je tvořena nejen ekonomicky aktivními obyvateli, ale v nezanedbatelné míře právě seniory. Senioři na venkově se

¹⁰⁵ ČSÚ, *Rozvoj venkova v Jihočeském kraji v letech 2000 – 2006*, ČSÚ : Č. BUDĚJOVICE, 2007.

¹⁰⁶ DIENSTBIER, Z. *Průvodce stárnutí aneb jak ho oddálit*, PRAHA : RADIX, 2009.

nacházejí v mnohdy v nelehkých situacích. Na venkově většinou prožili většinu svého života, mají ke své obci a okolí citové, sociální i ekonomické vztahy a vazby tím, že zpravidla vlastní domek nebo byt, starají se o zahrádku, osobní hospodářství apod.. Staří lidí jsou zvyklí na svou vesnici, mnohdy jsou i hrdí, že na ní strávili většinu nebo i celý život, obklopují je známí lidé, příbuzní a sousedé. Bohužel s vyšší věkem také nastupuje nesoběstačnost a na venkově mnohdy není dostupná kvalitní sociální a lékařská péče. Dojíždění do měst za službami a péčí může být pro seniory obtížná, nebo jsou odkázáni na dopravu od sousedů a příbuzných. Nejhůře jsou na tom však senioři, kteří jsou odkázáni pouze na sebe. Život seniora na venkově ovlivňuje také to, zda žije s blízkou osobou, se kterou se může podělit o každodenní starosti a radosti.¹⁰⁷

V předešlých kapitolách jsem se zmiňovala o tom, že senioři na venkově leckdy nemají bezproblémový nebo lehký život, jsou zde různá omezení, která jsou v některých případech sužující. Je velkým pozitivem, když si okolí a celá obec bude vědoma, že ve vsi nejsou jen mladí a perspektivní lidé, ale i osoby, které mnohé pro obec i pro společnost vykonaly a zasluhují si naši pozornosti. Nejen obec, ale každý obyvatel by se měl snažit, aby se lidem, sousedům, kteří jsou znevýhodnění určitým způsobem jako např. stáří, bezmocností, větší závislostí atd., dostalo náležité pomoci a podpory.

To, co je v životě a na venkově dobré pro dítě, nemusí být pro člověka dospělého nebo starého, a proto pro Blažka člověk v produktivním věku na venkově není mírou všech věcí. „Produktivní“ může být v podstatě každý - jak dítě, starý člověk nebo postižený – už tím, co znamená pro ostatní. Dětský folklor, jako jsou říkadla, básničky, hry, hračky; se zrodil na venkově. „Vejměnek“, nebo také vejminek je lidsky důstojný předchůdce „krutých městských starobinců“. Pro vesnického „blázna“ se vždy našlo uplatnění podle jeho možností. Základy mezigeneračního života a spolupráce si venkovské děti osvojovaly tak, že z počátku byly přítomny práci rodičů, poté se samy zapojovaly. Zájem např. o rodinné tradiční řemeslo, úcta i dovednost se rodily samozřejmě, bez

¹⁰⁷ Srov. MAJEROVÁ, V. et. al. *Český venkov 2004, Život mladých a starých lidí*, PRAHA : CREDIT, 2005, s. 7-18.

nepříjemného pocitu vyučování, staří předávali mladým zkušenosti. V tom byla a ještě je bohatost mezigeneračního soužití. Starý člověk je zde brán jako důležitá součást sociální struktury obce a patří mu zde jeho místo.¹⁰⁸

Jak jsem se již zmiňovala, venkov je spjat se zemědělstvím, zemědělství zůstává stále zdrojem pracovních příležitostí pro venkov, i když města pro venkov představují hlavní základnu trhu pracovních příležitostí. Zemědělství na venkově nemusí být vždy pro řadu obyvatel nejhlavnějším zdrojem obživy, ale mnoho seniorů ještě má svá hospodářství, žijí na zemědělských usedlostech (statky, rodná chalupa), nebo v rodinných domech, které jsou v jejich vlastnictví. Nájemní bydlení není na venkově oproti městu časté, proto je i z hlediska bytové situace pro seniory náročnější být ve svém, kde sice nemusí být komfort z hlediska bydlení, ale může být z hlediska kvality a vnitřní spokojenosti seniorů. Senioři zůstávají rádi na svých statcích, vracejí se sem. Na zemědělských usedlostech bylo typické, že starý hospodář předával správu celého chodu hospodářství mladému a sám odcházel na „vejmenek“ (samostatná část stavení, která patřila k původnímu statku). Rolník senior měl zde své postavení, mladý sedlák měl povinnost se o své rodiče postarat, byl to princip vícegenerační solidarity a byla respektována autorita „stařešiny“, z toho plynula větší zodpovědnost za své staré, třeba nemohoucí rodiče a příbuzné. Princip pevného sepjetí rolnické rodiny na venkově je ještě dnes postřehnutelný.¹⁰⁹

Vysoký podíl jak společného bydlení, tak sousedství rodičů s dětmi v jedné obci, je jedním z klíčových momentů, které odlišují situaci seniorů na venkově od situace ve městech a velkoměstech. I na venkově však širší rodina ztrácí svou prostorovou soudržnost a do budoucna prostorová blízkost několika generací bude existovat v menší míře. To vidíme, pokud senioři nežijí v rodinných domech ve svém vlastnictví, nebo v usedlostech. Někteří senioři na venkově bydlí právě v bytovkách, a to většinou z důvodu historického vývoje venkova v období socialismu, kdy byla velká družstevní bytová výstavba v 70-80. letech, kam se dnešní již senioři za mlada stěhovali a zůstali zde bydlet až do dneška. Jejich děti

¹⁰⁸ Srov. BLAŽEK, B. *Venkovy: anamnéza, diagnóza, terapie*, BRNO : ERA, 2004, 13-15.

¹⁰⁹ LAPKA, M. GOTTLIEB, M. *Rolník a krajina, kapitoly ze života soukromých rolníků*, PRAHA : SLON, 2000.

s nimi většinou nežijí z prostorových důvodů, senioři tak žijí buď sami nebo s partnerem a je zde větší pravděpodobnost zvyšování jejich závislosti na třetí osobě. Z pohledu bytové situace seniorů se obce snaží pomoci stavěním domů s pečovatelskou službou (kolem 8 % obcí má tyto domy, v **příloze č. 3** je ukázka domu s pečovatelskou službou na venkově – v obci Kamenný Újezd, Jižní Čechy).¹¹⁰ Obce více staví domy, kde není pečující personál, ale je zde možnost přijatelného nájmu a komfortu bydlení pro seniory, nošení obědů apod. Tyto domy jsou takové „vesnické domovy důchodců“ pro seniory nebo sociálně slabé. Rozšíření těchto obecních bytů, domů je na venkově poměrně rozsáhlé.

Pro tento případ, kdy lidé jsou závislí v různých situacích a potřebách na obci, kde jsou obyvateli, může být velkým pomocníkem sociální komise obce, která by měla být složena z lidí, kteří znají situaci obyvatel v obci, její klima a kde je třeba poskytnout adekvátní pomoc. Sice téměř v každé obci jsou tyto komise, ale ne vždy musí být činné nebo aktivně zaměřené na pomoc směřovanou přímo pro seniory. Naproti tomu ve vesnicích je typické, že tyto komise obcházejí a navštěvují seniory, kteří mají významné životní jubileum. Tím vlastně ukazují soudržnost té dané obce, zájem o své staré spoluobčany a úctu ke stáří, které bylo vždy ve velké vážnosti a z historického pohledu byli senioři nazýváni stařešinové, vůdcové, nejstarší, nejmoudřejší z kmene. Ve městech tento projev není tak typický jako u těchto komisí na venkově.

Ještě bych se ráda zmínila o poměrně časté zajímavosti nejen venkovských seniorů o kterých mluví i Majerová. Jak jsem popisovala již v předešlých odstavcích, velká část seniorů žije na svých statcích, zemědělských usedlostech. Součástí téměř každého tohoto stavení jsou více nebo méně hodnotné historické, zajímavé, starožitné předměty a prvky, ale mnoho starých lidí schraňuje a doslova cíleně shromažďuje naprosto bezcenné, staré, rozbité a nepoužitelné předměty pro případ „co kdyby se to náhodou někomu někdy hodilo“ a „co kdyby se to ještě někdy dalo použít“. Myslím, že je to i součástí české povahy, kde šetrnost a spořivost byla dříve více uznávaná a dnešní staří lidé byli často v tomto

¹¹⁰ MAJEROVÁ, V. et. al. *Český venkov 2004, Život mladých a starých lidí*, PRAHA : CREDIT, 2005.

vychovávání. Určitě tato problematika zasahuje do kvality a standardu bydlení a života seniorů i jejich blízkých.¹¹¹

Senioři na venkově jsou jistě velkou skupinou obyvatel venkova, proto z hlediska venkovské obce, jejích orgánů a ostatních spoluobčanů si zaslouží pozornost zaměřenou na potřeby seniorů v té dané lokalitě, jednak nejen v oblasti sociální, ale také i ve volnočasové sféře.

Tato kapitola byla zaměřena na přiblížení života seniorů na venkově. V následující kapitole se již budu zabývat volným časem seniorů na venkově a možnostmi, které senioři mají, jakým způsobem tráví svůj volný čas.

4.2 Senioři a jejich volný čas na venkově

V této podkapitole bych se již chtěla zabývat samotnými starými lidmi, kteří na venkově žijí a jejich volným časem. Na první pohled můžeme soudit, že senioři musejí mít opravdu mnoha volna, volného času, že si mohou naplno užívat své penze a když nechodí do práce, že mají času kolik chtějí na své koníčky a užívání si. Tyto myšlenky nejsou ale tak docela přesné. Jisté je to, že odchodem do penze se odbourala velká zodpovědnost a také „žrout času“, jako byla práce zaměřená na výdělek v zaměstnání. Starobním důchodem se otevřelo široké časové pole, kdy senior má jistě objektivně více volného času, může se věnovat vnoučatům, aktivitám, na které neměl při zaměstnání čas apod.. Ale ze subjektivního pohledu starého člověka na venkově může mít senior čas pro další povinnosti a nutné práce, které se musejí udělat, např. jako je péče o zahrádku, zvířectvo apod., a vůbec nemusí mít více volného času než když chodil do zaměstnání. Každý člověk je individuální a tak i podle svého tráví volné chvíle.

V knize *Volný čas seniorov na počiatku 21. storočia*, rozlišuje autor tři základní funkce volného času v životě seniorů.

¹¹¹ MAJEROVÁ, V. et. al. *Český venkov 2004, Život mladých a starých lidí*, PRAHA : CREDIT, 2005.

Funkce jsou to následující:

- 1) odpočinek, zotavení, odstranění únavy;
- 2) rozptýlení, zábava, kompenzace, únik ze stereotypů všedního dne;
- 3) psychický, sociální, kulturní a fyzický rozvoj osobnosti.¹¹²

Podle výzkumu uváděném Fábrym, kde se zajímal o volný čas seniorů na venkově, zkoumal, zda obyvatelé venkova vnímají svůj volný čas jako dostatečný, zda mají dostatek volného času nebo ne. Téměř polovina dotazovaných uváděla, že má volného času málo, svůj čas nevnímají moc jako volný.¹¹³ Sice výzkum byl prováděn již před řadou let, ale podle mého názoru, i dnešní senioři a obyvatelé venkova, by vyslovili tuto stejnou hypotézu. Proto by bylo zajímavé a žádané, při případném výzkumu se touto otázkou zajímat. Zda senioři na venkově vnímají svůj čas jako volný, kolik času mají a jak ho využívají. Jisté je ale to, že čas je velkým prostorem nejen pro práci, ale pro mnohé. O čase jako prostoru bude pojednávat následující podkapitola.

4.2.1 Volný čas jako prostor

Čas je nejcennější zboží a každý člověk disponuje v průměrném životě přibližně 350 000 hodinami a každá hodina, minuta má svou hodnotu. To platí především ve starším věku. Volný čas pro staršího člověka může být prostorem, možností, příležitostí nejen k tvořivému úsilí, ale k práci na sobě samém. Tolik očekávaný svobodný časový prostor, volný čas při nástupu do penze přináší mnohé možnosti, jako je ojedinělá možnost k osobnímu růstu, k duchovním záležitostem, čas na dokončení všech plánovaných úkolů, na které dříve nebyl čas a dostatek chuti.¹¹⁴ I senioři na venkově vnímají volný čas jako prostor, pro

¹¹² Srov. PAĽA, G. *Volný čas seniorov na počiatku 21. storočia*, PREŠOV : PREŠOVSKÁ UNIVERZITA, 2009, s. 32-33.

¹¹³ FÁBRY, V. *Volný čas obyvateľov dediny*, BRATISLAVA : VÝSKUMNÝ ÚSTAV KULTÚRY A VEREJNEJ MIENKY, 1972.

¹¹⁴ PAĽA, G. *Volný čas seniorov na počiatku 21. storočia*, PREŠOV : PREŠOVSKÁ UNIVERZITA, 2009.

spoustu sice pracovních akcí, ale i tak se mohou věnovat více svým zájmům, vnoučatům, rodině.

Pro starého člověka je důležité, aby měl úkol, činnost, něco co vidí před sebou, aby měl pocit užitečnosti. I když třeba tělo zrazuje, nastupují problémy zdravotní a další, stále přetrvává pocit něco dělat, vyřezávat, plést, opravovat a to především u seniorů na venkově, protože prakticky většinu času v předdůchodovém věku se museli takto zabavovat, pracovat. Koníček se může stát nejlepším přítelem seniora a spojencem proti nejzákeřnějšímu nepříteli jako je nuda a lhostejnost.

Spousta poukazuje na to, že rozdílnost v pestrosti prožívání volného času je ovlivněno jak věkem, pohlavím, vzděláním, tak také i tradicemi daného prostředí. Cílevědomé využívání volného času je ovlivněné životní koncepcí a dlouhodobým zájmem člověka. Člověk nachází ve volném čase zábavu a odreagování od denních povinností, ale tyto činnosti mají pro člověka smysl jen ve vztahu k činnostem ostatním a zejména k práci. Dále uvádí příklad, že člověk, který práci ztratí nebo odejde do starobního důchodu, může mít pocit prázdnoty, vyřazení ze společenského života. Zájmy a záliby, které dříve z nedostatku času opomíjel, najednou mohou přestat člověka bavit a zajímat se o ně.¹¹⁵ Toto tvrzení se nedá použít paušálně, lze se na něj dívat jako na určitou rezignaci, která souvisí se změnami rolí seniorů. Naopak často se setkáváme se staršími lidmi v důchodu, kteří jsou daleko více zaměstnaní – myšleno i volnočasově, než byli v produktivním věku a nevědí, co mají dělat dříve. Mnoho dnešních starých lidí vyrůstalo a žilo v totalitním režimu a v rozvoji jejich soukromých zájmů a zálib jim mohlo být bráněno (nejen v náboženské dimenzi). Mnoho z nich hledalo náhradní motivaci a seberealizaci mimo zaměstnání, nebo se toho dočkali až v seniorských letech. Pozor, není to jen výsada městských seniorů, mnoho takových aktivních starších spoluobčanů najdeme na venkově právě jako ve městech.¹¹⁶

¹¹⁵ Srov. SPOUSTA, V. et al., *Kapitoly z pedagogiky volného času*, BRNO : MASARYKOVA UNIVERZITA, 1996, s. 16-17.

¹¹⁶ ORT, J. *Kapitoly ze sociologie stáří*, ÚSTÍ NAD LABEM : UNIVERZITA J. E. PURKYNĚ, 2004.

Nejlepší léta jsou podle mnohých až ta důchodová, není starost o děti a do zaměstnání se nemusí. Proto je důležité v těchto letech věnovat se hře, cestování, četbě, přemýšlení, komunikaci s druhými. Klidně po sedmdesátce, pětasedmdesátce je možnost začít dělat něco nového, nepřestávat dělat to, co byli senioři zvyklí, ale důležité je přidat i několik dalších aktivit, pokračovat v činnosti a neustále něco plánovat.¹¹⁷

Stáří lidé si musí včas přiznat, že již nedokáží vše jako dříve. Dlouhodobé profesní zaměření, i když je úspěšné, zdaleka již neznamena jediný, dokonce hlavní cíl. Dříve narození by si měli předem osvojit umění pěstovat osobní záliby pro náplň volného času v důchodu. Stáří je i možností a prostorem pro sebevzdělávání. Vzdělávací hodnota v tomto věku je také důležitá, např. studium na univerzitách třetího věku, o kterých se zmíním později. Aktivní činností tak mohou sobě i okolí opakovaně potvrdit, že „*nepatří do starého železa*“, že „*na to ještě mají*“. Pokud staršímu člověku vydrží zdraví, čeká na něho po šedesátce i sedmdesátce mnoho plodných, bohatých a zajímavých let.¹¹⁸

V knize „*Plný život ve stáří*“ autor ukazuje cesty převážně duchovního, náboženského charakteru, které vedou ke spokojenému životu v této etapě životní dráhy. Volný čas v důchodovém věku je také prostorem pro duchovní růst, hledání a nalézání smyslu života i ve stáří, přemýšlení o věcech budoucích, transcendentních, čas k modlitbě a eucharistii, meditaci a ke studiu Písma, ke zlepšování a prohlubování mezilidských vztahů a k oběti pro druhé. Stáří je korunou životních etap, i když není vždy lehké, mnoho seniorů na venkově je opuštěných, ovdovělých, nemocných, ale autor ukazuje, že dobrým křesťanským životem vše má svůj smysl a naděje zůstává.¹¹⁹

Mnoho venkovských obyvatel (z větší části ženy) se věnují ve chvílích volna náboženskému životu ve farnosti. Navštěvují pravidelně i ve všední den bohoslužby, pomáhají s výzdobou a úklidem kostela, zpívají ve farních sborech

¹¹⁷ FIŠER, Z. C. *Plný život ve stáří*, KOSTELNÍ VYDRŽÍ : KARMELITÁNSKÉ NAKLADATELSTVÍ, 1999.

¹¹⁸ PALA, G. *Volný čas seniorov na počiatku 21. storočia*, PREŠOV : PREŠOVSKÁ UNIVERZITA, 2009.

¹¹⁹ FIŠER, Z. C. *Plný život ve stáří*, KOSTELNÍ VYDRŽÍ : KARMELIT. NAKL., 1999.

(viz. **příloha č. 3** – fotografie kostelního sboru, senioři přítomni na bohoslužbě a udělování svátosti pomazání nemocných), pořádají setkávání farní obce, pomáhají udržovat lidové vesnické zvyky, obyčeje a tradice apod.. Nejen, že své volno věnují pro farnost, ale i v mezilidských kontaktech lidé v seniorských letech mohou mnoho získat pomocí nábožensky duchovně vedeného života, mohou svá vnoučata uvádět do minulosti své rodiny, do historie, tradic svého národa, do pohádek i do světa víry.

Při pomoci pro potřeby farnosti jde o činnosti při rozličných pracích na kostele tak i na farním úřadě. Právě tyto práce pro farnost vykonávají lidé v důchodovém věku, kteří mají na tyto činnosti více času a mají možnost mít pocit užitečnosti. Všechny farnosti poukazují na skutečnost, že právě senioři, ve větší míře seniorky, jsou nejvíce produktivní při zmiňované pomoci. Nezištná služba se ukazuje jako prostor, kde se momentálně angažuje nejvíce seniorů, kterým tyto činnosti vyhovují, rádi je organizují a pomáhají.¹²⁰

Volný čas seniorů je opravdu velkým prostorem a výše zmiňované odstavce jsou jen nástinem toho, jak tento prostor může být chápán a samotnými seniory využíván. V další podkapitole se budu věnovat tradicím a zvykům na venkově, které souvisejí podle mého názoru s volným časem, pak dále již konkrétními činnostmi seniorů na venkově ve volném čase a tím, co jim venkov nabízí.

4.2.2 Tradice a zvyky na venkově

Zde popíši venkovské tradiční zvyky, zvyklosti, obyčeje, které se na venkově dodržují a jejich udržování, provozování a aktivní konání má spojitost s volným časem venkovských obyvatel. Tím bych chtěla přiblížit volný čas, jeho vnímání a do čeho je možné se na venkově v této oblasti z pohledu nejen seniora zapojit, třeba naplno a aktivně.

Volný čas na venkově je, jak jsem již v předešlých kapitolách uvedla, spojen se subjektivním pohledem a chápáním volna, ale i s objektivními

¹²⁰ PALA, G. *Volný čas seniorov na počiatku 21. storočia*, PREŠOV : PREŠOVSKÁ UNIVERZITA, 2009.

povinnostmi, které se mohou vyskytnout v důsledku života na vsi. Z dřívějších dob až do dneška se nám na venkově zachovala řada zvyků, slavností a tradic, které byly propojeny s prací, ale také s volným časem obyvatel. Udávaly určitý smysl konání, směr a prostor pro tvořivost a naplňovaly volno po práci, nebo byly vyústěním, vrcholem pracovních činností. Tyto tradice a zvyky mohly být prováděny ve volném čase a i dnes jsou velkou součástí aktivit na venkově, které by se daly nazvat jako aktivity a činnosti ve volném čase specifické, typické pro venkov. I dnes se na venkově velká část těchto tradic a zvyků udržuje.

Podle Majerové (2004) v účasti na aktivitách, které mají souvislost s udržováním obyčejů a tradic více než polovina (54 %) dotazovaných seniorů se aktivně účastní těchto aktivit a dokonce 13,5 % seniorů se také podílí na jejich organizaci. Zde je opravdu prokazatelné, že tradice jsou na venkově dodržovány a samy senioři se jich dokonce i aktivně účastní.¹²¹

Tradice a zvyky se dají propojit z pohledu dneška a volného času, protože byly spojeny se svátky, slavnostmi během roku, kdy lidé měli volno a čas na radovánky, proto také velká část zvyků a tradic je nesena v radostném, volném duchu. Nezmínit se o tradicích a zvycích, které se na venkově udržují a bezpodmínečně na něj patří, by bylo z mého pohledu velkým opomenutím určité venkovské kultury a něčeho zásadního, jak z pohledu samotné obce tak i z pohledu volného času a jeho možností v obci. Od začátku kalendářního roku se pokusím následovně nejvýznamnější venkovské tradice shrnout. Mnohé z nich jsou spojeny s křesťanstvím, náboženskými úkony a duchovním životem, se zemědělstvím a také s veselostí, radostí a soudržností té dané obce.

Slavení svátku **Tří králů** je jistě stará křesťanská tradice, v posledních letech je spojena s Tříkrálovou sbírkou České katolické charity (**příloha č. 3** fotografie z Tříkrálové sbírky v obci Římov), kdy obcházejí speciálně na vsích tříkráloví koledníci a prosí o příspěvek, ale také s sebou nesou radost, navštíví každého nejen starého člověka ve vsi. Většina obyvatel se již na koledníky těší, vítají tuto formu návštěvy a zpestření života celé obce i každého jednotlivce.

¹²¹ Srov. MAJEROVÁ, V. et al. *Český venkov 2001 Instituce, Část I.*, PRAHA : CREDIT, 2001, s. 89-91.

Především na seniorech je vidět opravdová radost, i když je koledníci prosí o peněžní pomoc. Dokonce na venkově se při této sbírce vybere procentuelně více příspěvků než ve městech.

Další zajímavou tradicí je **masopust**, období od svátku Tří králů až do masopustního úterý před popeleční středou. Toto období je dobou všeobecného veselí, celé vsi se na něj připravují, věnují mu volný čas, žijí jím a angažují se. Jak mladí, tak i staří chodí k muzice, jsou převlečeni za masky a chodí v průvodu masek, na karnevaly apod.. Na doudebsku v Jižních Čechách se dochoval masopust jako mládenecká růžičková koleda, zde má své typické postavy (matku, moučného, rybníkáře, židy atd.), význam a tradici. Odkazuji na **přílohu č. 3**, kde jsem přiložila fotografie z této významné doudebské tradice. Dále je zde typická slaměná koleda, na rozdíl od mládenecké koledy, kde jsou mladí muži, ve slaměné koledě jsou muži vyššího až důchodového věku. Jak pro mladé tak i staré je čest účastnit se těchto koled a být za koledníka, nést tradici předků.¹²²

Největším svátkem křesťanského roku jsou **Velikonoce**, svátky ukřižování a zmrtvýchvstání Ježíše Krista. K Velikonocům se váže řada náboženských úkonů, duchovní kontemplace a spirituální zbožné naplnění volného času, o kterém se budu později zmiňovat v kontextu seniorů a duchovního života. Ráda bych zde poukázala na zvyky, které se také k Velkým nocím vztahují. Sice člověk by mohl namítnout, že pomlázka, „šmigrust“ a koleda jsou jen pro mladé, ale jednak mají lidé příležitost se navštěvovat, jsou navštěvováni koledníky různých věkových kategorií, ale také se pomlázkou, mladými spletenými vrbovými proutky vyšlehávají navzájem. Vyšlehat podle tradice má i manžel ženu, i dědeček stařenku, aby do nich přišla jarní síla z čerstvého proutí a byly „pomlazeny“.¹²³ V některých vesnicích (např. nejtypičtěji v Hořicích na Šumavě) jsou hrány o Velikonocích nebo během roku pašijové hry, v kterých hrají většinou neherci, amatéři, obyvatelé obce a jejího okolí, zde jsou vidět další volnočasové aktivity, které se mohou na vsi pořádat a do kterých je zapojeno mnoho věkových skupin, od nejmenších až po nejstarší.

¹²² LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*, PRAHA : LIDOVÉ NOVINY, 2004.

¹²³ JELÍNEK, K. ŘÍMOVSKÝ, K. SMOLÍK, Z. *Lidové pranostiky, přísloví a zvyky v zemědělství*, BRNO : MU BRNO, 2004.

V době, kdy jaro je již v plném rozběhu a vše začíná kvést, nastupuje na vsi další tradice, která je opět kolektivní záležitostí ve většině případů celé nebo velké části obce a jejích obyvatel. I když se **stavění máje a pálení čarodějnic** může zdát spíše jako mládežnická aktivita, nebrání to tomu, že i staří obyvatelé přicházejí na návěs a společně se oslavuje, sedí u ohně, hlídá se máj a drží tento zvyk.¹²⁴

K velkým oslavám, slavnostem a zábavám na vsi patří poutě, posvícení, hody (svatomartinské a další), slavnosti sklizně jako jsou dožínky apod.. Všechny tyto tradice jsou spojeny s radostí, veselostí, s odreagováním od běžných činností, prací, k poděkování za úrodu i ke zbožnosti. Je to důvod k veselici, zastavit se, odpočinout. Mají společný základ a dokreslují a utvářejí celý roční koloběh slavení na venkově. Tyto tradice a slavnosti jsou důležité z pohledu vnímání volného času venkovského člověka a ukázka jeho naplnění, i když leckdy nejsou tyto slavnosti vnímány z pohledu volného času, protože stojí mnoho úsilí, práce, obětí, ale mohou se uskutečňovat právě jedině ve volném čase.

Pout' je vážný náboženský akt, zakořeněný v tradiční kultuře a české historii, je to cesta na určité poutní místo nebo za prosbu o milosti, nebo se konají děkovné poutě, pout' je určitý dar Bohu, oběť. Na vsích se obvykle poutě drží podle svátku místního patrona, svatého, jemuž je zasvěcen místní kostel. I dnes jsou takto poutě chápány, i když náboženský význam leckdy vytlačují světské radovánky. Téměř v každé vsi, kde je kostel nebo kaplička, se poutě konají, jsou spojeny jak s obětí tak i radostí, je to zbožnost i určitý druh zábavy. Zažité tradice poutě, zejména na venkově, vyhovovala pout' letní, kdy je příjemná možnost vybočit z pracovního tempa. V obcích jsou to svátky místní, kdy předcházejí velké přípravy, jako výzdoba kostela, nacvičení zpěvu kostelním sborem apod., lidé jsou svátečně ustrojeni, někde do krojů, a celý den je ve svátečním duchu a náladě. Na ves jistě poutě patří a nemůže nikdo říci, že se ho netýkají, patří to ke slavnostním okamžikům obce. Večer jsou poutě završeny pouťovou taneční zábavou, čili společenskou událostí vesnice.¹²⁵

¹²⁴ LANGHAMMEROVÁ, J. *Čtvero ročních dob v lidové tradici*, PRAHA : PETRKLÍČ, 2008.

¹²⁵ Srov. LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*, PRAHA : LIDOVÉ NOVINY, 2004, s. 175-203.

Podobně jako poutě se slaví i **posvícení**. Stanovení data konání se odvozuje z příslušnosti k místní farnosti a nebo k datu posvěcení kostela v dané obci. Centrem pozornosti mohou být na některých místech mladí a mladá generace (na Moravě jako „stárky a stárčí“). Neznamená to, že by starší generace neměla zde místo a neoslavovala se stejnou vervou posvícení jako mladí. K posvícení patří bezpochyby posvícenecké koláče, které se mohou lišit od vesnice k vesnici, nebo od kraje ke kraji.

Dožínky jsou krátké slavnosti, které ukončují žně, je to příležitost opět ke slavení, lidé pozvou své známé, přátele, přistrojí se veselice, napečou se koláče, oblečou se místní kroje a je opět do této tradice, která je již od středověku slavena, zapojena slavnostně celá obec. V některých vsích jsou připraveny různé druhy zábavy, např. Doudlebské dožínky, kdy jsou sezvání různé krojované soubory, chodí se průvod vesnicí, předává se dožínkový věnec, taneční zábava a vystoupení, tancují se tradiční doudlebské tance, slaví se a raduje se.¹²⁶

Hody či posvícení se konají od pozdního léta do prvních ohlasů zimy. Mají místní, tradicí ustanovená data. Staré označení pojmu „**hody**“ má jasný smysl a směřuje nás ke slavnostem a radovánkám. Nejznámější hody připadají 11. listopadu na svátek svatého Martina. Toto datum bylo tradiční, kdy čeled' opouštěla službu, dostávala mzdu. Také se ochutnávalo a stáčelo první víno toho roku. K svátku sv. Martina neodmyslitelně patří husa a různé sladké koláče, rohlíčky apod.. Tyto hody jsou nejsilněji zakořeněné a také se nejčastěji slaví.¹²⁷

S pozdním podzimem a nástupem zimy přicházejí na venkově na řadu adventní svátky, kdy je opět možnost zapojení široké vrstvy obyvatel do dění v obci. **Svátek svatého Mikuláše** je svátek - dalo by se říci pro děti, ale mikulášské zábavy, které se pořádají a nejsou jen diskotékového typu, jsou pro všechny. Tento svátek jsem zařadila ne přímo z hlediska seniorů a jejich volnočasového vyžití, zapojení na této tradici, ale z hlediska života obce. Větší „pole působnosti“ pro aktivitu nastává s příchodem **Vánoc**. Svátky narození Vykupitele jsou nejen velkým křesťanským svátkem, ale jsou možností opět pro

¹²⁶ LANGHAMMEROVÁ, J. *Čtvero ročních dob v lidové tradici*, PRAHA : PETRKLÍČ, 2008.

¹²⁷ VELEBNÁ, E. MAJER, K. *Lidové zvyky a obyčeje v křesťanském roce*, PRAHA : ALBRA, 1996.

setkávání, pro stavění Betlémů i živých Betlémů, zdobení vánočního stromu na návsi, zpěv vánočních koled, vánoční koncerty atd. I tyto vánoční činnosti rozšiřují prostor činností a náplně v dobách volna, klidu. V některých vesnicích (např. Dolní Stropnice) se pořádají středovečerní večeře pro osamělé nebo staré osoby v místních restauracích, aby nebyly na Štědrý den samy. Tato setkání jsou doprovázeny různým programem, jako je zpěv koled a středovečerní zvyky. Je velkým pozitivem, pokud obec nebo jednotlivci ve vánoční čas myslí především na své staré spoluobčany, aby vánoční svátky netrávili smutně a osamoceně.

Krátkým přiblížením do zvyků, tradic a obyčejů jsem chtěla nastínit život na venkově, kde třeba bohatost volnočasových vymožeností a nabídek není stejná jako ve městech, ale jsou zde jiné, stejně hodnotné a zajímavé možnosti, které patří jak ke kulturnímu, společenskému i duchovnímu životu obce. Podstatu tradiční veselosti výše zmiňovaných slavností vystihuje vánoční píseň se slovy „čas radosti, veselosti, světu nastal nyní.“ V této jediné větě je shrnuta velká část podstaty slavení svátků a slavností na venkově.

4.2.3 Volný čas seniorů na venkově a co venkov nabízí

V této rozsáhlé podkapitole bych se ráda zabývala volným časem seniorů na venkově, co ve svém volnu dělají, jaké možnosti a aktivity zde mají, co jim obec a jiné organizace nabízejí a jak tráví svůj volný čas starší generace, která buď na vesnici žije celý život, nebo se některé starší osoby rozhodly, strávit svůj podzim života na malebném českém venkově. To, zda v konkrétní obci žijí celý život nebo jeho poměrnou část, nebo zda se sem přistěhovali z měst „na stará kolena“ s přáním užít si léta v penzi na klidném venkově, by mohlo podle mého názoru ovlivnit kvalitu trávení volného času seniorů. Tento faktor by mohl ovlivnit to, jaké volnočasové aktivity si na venkově vybírají a co podnikají, zda tráví svůj čas aktivně nebo pasivně. Samozřejmě zdravotní stav seniora je rozhodujícím faktorem ovlivňujícím podstatným způsobem rozsah a množství volnočasových aktivit.

Zdraví a aktivity ve volném čase jdou ruku v ruce. Staří lidé, kteří v důsledku stáří a nemocí mají problémy s tělesnou stránkou, nemohou se do každé volnočasové aktivity zapojit, ale mohou se zapojovat s pomocí dalších seniorů, kteří nemají např. pohybové problémy. Složitější zaměstnávání seniorů a samotné aktivní využívání volného času nejen na venkově je ovlivněno také psychickým stavem seniora. Duševní nemoci, např. u seniorů častá Alzheimerova demence, staví hranice co a jak je v jejich volném čase možné a pro tyto seniory a okolí dostupné. Akutní a chronická onemocnění přicházejí také často se stářím, pokud je to možné podle zdravotního stavu si senior sám může zvolit jinou, náhradní aktivitu např. místo aktivního sportu může číst, poslouchat hudbu, kutit ve své venkovské dílničce třeba hračky pro vnoučátka apod.. Samotní senioři nejen na venkově si vybírají aktivity, které mohou vzhledem ke svému stavu, změnám přicházejícím se stářím a možnostem provozovat.¹²⁸ Bohužel podle mého názoru pro seniory s různými obtížemi a omezeními, kteří žijí na venkově samy a ne v institucích, je mála speciální volnočasová nabídka (např. ve městech je možnost mít osobního asistenta k seniorovi, který ho bude aktivizovat, zaměstnávat apod., ale již i na venkov osobní asistence pro seniory proniká). V posledních letech, ale i na venkově se začíná něco v této problematice dít, vznikají tzv. „školky pro seniory“, kam senior dochází přes den, je o něj postaráno, může se zapojit do nabízených aktivit apod..

Služby jako jsou denní stacionáře pro seniory (neboli školky pro seniory), telefonické služby pro seniory, kluby důchodců apod. jsou v některých obcích neustále chápány jako nadstandard. Zvláštní úlohu plní **Kluby důchodců**, které převážně působí ne v materiálních, ale v duchovních službách a lidé v důchodu v malých i větších obcích mohou navazovat kontakty se svými vrstevníky, organizovat si volný čas a věnovat se svým koníčkům. Právě organizace volného času je důležitá i pro seniory na vesnici, kteří nestrádají ani fyzicky ani materiálně. Venkovští senioři nemusí mít nedostatek sociálních kontaktů jako třeba senioři ve velkoměstech, kde je izolace a samota více doléhající.

¹²⁸ SEEL, M. HURLING, E. *Die Pflege des Menschen im Alter*, HAGEN : BRIGITTE KUNZ VERLAG, 2001.

Staří lidé žijící na venkově mají možnost navštěvovat kluby důchodců ve velkých obcích (60 % seniorů má možnost kluby navštěvovat), ale i v malých obcích do 500 obyvatel (10 % seniorů dochází do klubu). Je vyslovena také myšlenka, zda v menších obcích fungují kluby důchodců neoficiálně ve formě lavičky na návsi, kde se senioři mohou potkávat a komunikovat.¹²⁹

Způsob trávení volného času osob nad 65 let se liší případ od případu, každý senior je naprosto originální a neopakovatelný, je poznamenán životními svízelemi, individuálním vývojem a růstem, zdravotním stavem, prostředím, odlišnými zájmy, potřebami a motivací. V sociologických průzkumech je snaha nalézt jisté obecné zákonitosti platné pro seniorskou populaci. V aktivitě se projevuje osobnost, aktivita je součástí mentální hygieny a aktivní trávení volného času je závislé na temperamentu staršího člověka.¹³⁰ Jak jsem již v předešlých kapitolách uváděla. Aktivita podle možností každého jednotlivce je pro seniora velice důležitá, udržuje svěžest jak těla i ducha, brání pocitu méněcennosti a apatie, naplňuje radostí, dává životu náplň a mnohdy smysl. Každý člověk, pokud je to alespoň trochu možné, by měl zůstat aktivní jak v činnosti tak i v myšlích.

Ort (2004) rozděluje struktury aktivit seniorů na pasivní a aktivní trávení volného času. Toto rozdělení je možné použít jako nástin možností, z kterých je velká řada aktivit seniory na venkově provozována.

1) pasivní způsoby trávení volného času seniorů:

- sledování televize i jako kulisu, kdy je obrazovka zapnutá neustále;
- četba novin, časopisů, luštění křížovek;
- karetní a stolní hry – bavit se a hrát si;
- poslech rozhlasu, také i jako kulisa;
- soužití s domácími mazlíčky - pes a kočka;
- pouhé uspokojování fyziologických potřeb a upřednostňování pohodlí;

¹²⁹ Srov. MAJEROVÁ, V. et. al. *Český venkov 2004, Život mladých a starých lidí*, PRAHA : CREDIT, 2005, 120-121.

¹³⁰ ORT, J. *Kapitoly ze sociologie stáří*, ÚSTÍ NAD LABEM : UNIVERZITA J. E. PURKYNĚ, 2004.

- přehrávání filmů, diapozitivů, prohlížení fotek a vzpomínání;
- rezignace na pohybovou, tvůrčí a manuálně-pracovní činnost;
- sedavý způsob života;
- péče pouze o sebe a svou domácnost - vaření, uklízení, praní, běžné práce kolem domácnosti apod., chybící program;
- pouze pasivní nebo formální přijímání návštěv dětí, vnoučat, známých bez společného provozování aktivit;
- nákupy, zalíbení v konzumu a ve spotřebním chování.

2) aktivní způsoby trávení volného času seniorů:

- výběrová sledovanost televize (sledují se vybrané pořady např. soutěže, historické pořady, pořady o přírodě apod.);
- návštěva akcí Klubu seniorů, jiných organizací buď jako člen, pořadatel nebo organizátor;
- návštěvy čítáren, knihoven, hvězdáren;
- návštěvy domácností dětí, příbuzných a známých;
- společné kulturní, poznávací, turistické, společenské a sportovní akce;
- chovatelství, výcvik, účast na soutěžích (např. na venkově častý chov holubů, králíků, drobné drůbeže – pro výstavní účely apod.);
- sběratelství všeho druhu, ruční práce, výtvarné práce;
- přátelská posezení v restauracích, cukrárnách, čajovnách;
- studium na univerzitách 3. věku, kurzy, sebevzdělávání, přednášky;
- setkávání v internetových kavárnách, učení se na digitálních přístrojích a s novou technikou;
- cykloturistika, horská kola, tzv. veteraniády (jízda s veterány), turnaje v rekreačním sportování;
- návštěvy tanečních zábav;
- návštěvy kulturních podniků - kina, koncerty, divadla, muzea apod.;
- návštěvy plaveckých bazénů, saun, solných jeskyní, fitness, relaxačních a rekondičních cvičení, provádění rozcvičky, návštěva lázní;

- účast na veletrzích, výstavách, tématických zájezdech, prodejních akcí s programem;
- účast na vycházkách a turistických výletech;
- zahrádkaření, chataření a chalupaření.¹³¹

Předešlé rozdělení způsobu trávení volného času a přehled aktivit považuji za velice konkrétní a přesné. Podle tohoto rozdělení můžeme usoudit, zda senior na venkově tráví čas aktivně nebo pasivně, ale nedá se jednoznačně říci, jaké aktivity z těchto dvou skupin jsou pro konkrétního seniora smysluplné. Důležitost aktivního způsobu života a trávení volna jsem již zmiňovala v předešlých odstavcích, ale zdravotní omezení může seniorovi ztížit pohyb a třeba stolní hry, karty (které Ort zařadil do pasivního způsobu) mohou být pro daného seniora velice smysluplné, atraktivní, naplňující a aktivní. To platí podle mého názoru i o tom, že soužití s domácím mazlíčkem, jako je pes nebo kočka, nemusí být pro venkovského starého člověka jen pasivní způsob trávení volného času, ale může to vést k bezprostřední aktivní činnosti – např. nutné venčení pejska, procházky apod.. O významu chovu domácího mazlíčka pro seniora se zmíním ještě později.

Venkovský člověk může mít více povinností a činností, které jsou dány jeho způsobem života a tím, že třeba právě žije, pracuje a odpočívá na vesnici. Na venkově jsou však i senioři a lidé, kteří nemají „co dělat“ a často nenaplňují svůj volný čas plně, ale třeba jejich nejčastější a jedinou volnočasovou aktivitou je sledování televize a četba novin. Jistě je to podmíněno i zdravotním stavem a komplikacemi, které stáří, úraz a další znevýhodnění přinášejí. V 70. letech provedl Fábry výzkum, v němž zkoumal volný čas obyvatelů vesnic. Stanovil hypotézu, která se mu i potvrdila a to, že poměrně největší část volného času využívají obyvatelé vesnice sledováním programů v televizi a v rozhlase a kvůli této aktivitě jsou ochotni si udělat volný čas třeba na úkor spánku nebo jiných mimopracovních činností. Domnívám se, že tento výsledek i v kontextu uplynulé doby od výzkumu je i dnes aktuální a bylo by zajímavé tento poznatek dále

¹³¹ Srov. ORT, J. *Kapitoly ze sociologie stáří*, ÚSTÍ NAD LABEM : UNIVERZITA J. E. PURKYNĚ, 2004, s. 66-68.

zkoumat a zabývat se jím. Fábry dále vyzkoumal, že průměrně kolem 37 % obyvatel vesnic věnuje volný čas televizním programům. Studie dnešních dob ukazují poměrně již větší až dvojnásobné procento. Dále podle něho 86 % lidí si dokáže udělat volný čas z těchto hlavních důvodů: četba zajímavé knihy; aby se mohli setkat s přáteli; taneční zábava a návštěva kina.¹³²

Náplň volného času seniorů na venkově je dán i **podle pohlaví**. Je zde rozdíl jak svůj čas tráví muži a jak ženy. I když venkovské seniorky nemusejí chodit do práce, přesto svůj volný čas tráví téměř stejně jako ostatní zaměstnané ženy. Nejčastěji sledují televizi a poslouchají rádio, dále pak čtou noviny a časopisy, pracují na zahradě nebo na vlastním hospodářství. Další aktivity jsou v pořadí: čtení knih, ruční práce a vzájemné návštěvy. Některé se věnují i péči o děti, vnoučata, ale pochopitelně to není jedna z hlavní jejich náplň. O víkendech se jejich program příliš neliší, vzájemné návštěvy se umístily před prací na zahradě, je to dáno většinou tím, že je navštěvují rodinní příslušníci. O víkendech jsou poměrně časté návštěvy kostela a bohoslužeb. Tento poznatek jsem již shrnula v předešlé podkapitole. Podle mého názoru by mohl být rozdíl mezi víkendovými a všedními aktivitami, toto téma proto poté prodiskutuji v následujících odstavcích. V této věkové skupině žen je největší politická angažovanost (oproti jiným věkovým kategoriím). Dále jsou venkovské seniorky aktivní nejen v politických, ale také ve společenských a zájmových organizacích jako je Červený kříž, Svaz invalidů, Sokol, Orel, Sbor dobrovolných hasičů, Klub důchodců, Klub českých turistů a Svaz žen. Velká část žen nemusí být aktivními členkami, ale jen formálními.¹³³

Rozdílnost volnočasových aktivit je markantní u činností, která jsou specifické pro různá pohlaví. Typicky mužskou činností je práce v dílně nebo návštěva restaurací. Těmto aktivitám se věnuje průměrně 1/3 mužů. Tyto typické aktivity, které vykonávají muži, koná jen velmi málo dotazovaných žen, stejně

¹³² Srov. FÁBRY, V. *Volný čas obyvatelův dediny*, BRATISLAVA : VÝSKUMNÝ ÚSTAV KULTÚRY A VEREJNEJ MIENKY, 1972., s. 122-125.

¹³³ Srov. MAJEROVÁ, V. et al. *Český venkov 2001 Instituce, Část I.*, PRAHA : CREDIT, 2001, s. 188-194.

jako v opačném případě ženské aktivity muži konají málo - jako jsou typicky ženské činnosti např. šití, pletení nebo péče o děti.¹³⁴

Český svaz žen popisuje problematiku volnočasových aktivit pro ženy na vesnici, udává tvrzení, že venkovankám nezbyvá příliš moc času, který by se dal označit za volný (nejedná se jen o seniorky, ale i o ženy z mladších generací). Na rozdíl od města neexistuje na venkově tak rozsáhlá nabídka volnočasových aktivit, a proto jsou ženy z velké části odkázány při jejich vyhledávání na vlastní iniciativu. V některých obcích jsou nuceny je samy organizovat (jak ženy v produktivním, tak i v důchodovém věku). Velká část žen uvádí, že v blízkosti jejich obce neexistuje možnost organizovaně se stýkat s ostatními ženami a dokonce 22 % žen se o takové akce ani nezajímá. Naopak pravidelně organizovaných aktivit a akcí se účastní 2,6 % žen. Tyto aktivity organizuje převážně, podobně jako u Majerové organizace: Sokol, Červený kříž, Český svaz žen a nebo cvičitelky aerobiku. Složení českého venkova z pohledu žen je následující: ekonomicky neaktivních žen ve venkovských oblastech je kolem 54 % (o téměř 16 % více než mužů), z toho je 30 % žen v důchodu. Což znamená, že na venkově je poměrně velké zastoupení seniorek.¹³⁵

Ženy na venkově (v každé generaci) mají jistě méně volného času než muži stejného věku. Je to dáno tím, že na ženy spadá velká část činností spojené s chodem domácnosti a téměř veškeré domácí práce. Fábry (1972) uvádí, že práce v domácnosti je v převážné míře ženskou záležitostí, a tím ztrácejí nejen seniorky značnou část potenciálního volného času, který by vznikl, kdyby se část pracovních povinností přenesla na všechny členy rodiny.¹³⁶ Na venkově je tento model stále většinou pevně zažitý téměř u všech starých obyvatel obce. U mladé generace není toto tak pevně zakotveno, i když je zde častější zakotvení v „patriarchátu“. Z hlediska demografického vývoje zůstávají ženy ve stáří častěji osamoceny, proto i starost o domácnost spadá jen na ně, a to by mohlo ovlivňovat i náplň jejich volného času.

¹³⁴ MAJEROVÁ, V. et al. *Český venkov 2000, Základní údaje*, PRAHA : CREDIT, 2002.

¹³⁵ ČESKÝ SVAZ ŽEN, *Venkovská žena - možnosti a perspektivy*, PRAHA : ČSŽ, 2002.

¹³⁶ FÁBRY, V. *Volný čas obyvatelův dediny*, BRATISLAVA : VÝSKUMNÝ ÚSTAV KULTÚRY A VEREJNEJ MIENKY, 1972.

Kvalita trávení volného času seniorů na venkově by mohla být ovlivněna také tím, zda v konkrétní obci žijí celý život, nebo jsou zde jen „na stará kolena“. Senioři z měst, ale žijící na venkově, by tak hypoteticky mohli využívat více nabídek měst, jelikož na ně mohli být více zvyklí, mohli by za volnočasovými aktivitami více dojíždět a nespokojili by se jen „co jim nabídne obec“. Vznikal by tak rozdíl v četnosti a náplni volného času zmiňovaných skupin seniorů.

Volnočasové aktivity seniorů na venkově i ve městě se dají shrnout podle zaměření na: kulturní (56 %); společenské (13 %); rekreační (9 %); záliby a koníčky (8 %); rodinné činnosti a aktivity (7 %); pasivní odpočinek (5 %) a sportovní činnosti (2 %). Procenta u každé činnosti podle empirických výzkumů označují přibližný podíl volného času, který v průměru věnuje obyvatelstvo (jak mladí i staří, není zde specifikováno) jednotlivým kategoriím aktivit ve svém volném čase.¹³⁷ Toto rozdělení jsem zde uvedla z důvodu, že v následujících kapitolách bych ráda popisovala jednotlivé zmíněné i další činnosti a co seniorům na venkově v těchto aktivitách je nabízeno, co mohou i sami podnikat.

4.2.3.1 Kulturní aktivity

Mezi **kulturní aktivity**, které nejčastěji obce nabízejí, a kterých se senioři mohou účastnit a také se účastní, jsou nejčastěji: koncerty (obec Římov a mnoho dalších obcí v okolí pořádají převážně v letních měsících koncerty vážné, duchovní i jiné hudby), nabídka v tomto odvětví je na venkově podle mého názoru poměrně pestrá a široká. Dále nejsou vůbec výjimkou obecní galerie (informační centra), kde probíhají dobové, různě orientované výstavy (zaměřené na lidové zvyky, historii apod.), vernisáže, které mohou být inspirovány bohatostí krajiny v okolí dané obce. Téměř každá obec má svůj kulturní dům nebo i malé centrum, středisko, kde jsou pořádány kulturní činnosti, z velké části senioři sami se zde účastní a angažují. Na venkově není nouze ani o muzea, která jsou často zaměřena na určité historické, sběratelské a pozoruhodné bohatství konkrétní obce (např. na Budějovicku venkovská muzea podél koněspřežní dráhy do Lince, muzea

¹³⁷ Srov. SPOUSTA, V. et al., *Kapitoly z pedagogiky volného času*, BRNO : MASARYKOVA UNIVERZITA, 1996, s. 16-17.

vltavínů, muzea tradičních řemesel a historických předmětů apod.). Mezi další kulturní aktivity obce, která tak obohacuje volný čas svých obyvatel, patří i vystoupení a divadelní představení ochotníků z dané vesnice nebo i profesionálů, kteří přímo do obce zavítají.

Velmi častou uváděnou aktivitou je u starých lidí návštěva divadel, koncertů nebo výstav, pokud senioři mají tuto možnost, účastní se jich kolem 62 % seniorů, dokonce 12 % seniorů se aktivně zapojuje a pomáhá s přípravou a organizací.¹³⁸

Ještě před deseti lety se nacházelo téměř v každé větší obci kino, ale dnes kina na venkově nacházíme poměrně v malém zastoupení. Řada venkovských obcí pořádá celé zájezdy do velkých měst nejen za divadelními kulturními zážitky. Neměla bych ani opomenout farní a jiné sbory a aktivní účast seniorů v nich, v **příloze č. 3** je přiložena fotografie jako příklad venkovských kostelních sboru, které zpívají při poutích a dalších slavnostech. Ve větších nebo významných obcích jsou významné kulturní památky (hrady, zámky, poutní místa, kláštery, křížové cesty, hradiště apod.) a součástí života obce je zaujmout jak místní obyvatele tak i turisty, proto obce, farnosti pořádají prohlídky s odborným výkladem, naučné stezky, informační tabule s popisem apod..

Lidé často, hlavně senioři, v některých případech nemají možnost za volnočasovými aktivitami dojíždět do měst, a tak si v mnohém snaží, chtějí nebo „musí“ vystačit na vsi sami, nebo s tím, co se jim zde nabízí. Vesnice žijí kulturně, samozřejmě je zde nabídka a možná i poptávka po kulturním odvětví menší než ve městě, ale venkov se snaží v tomto směru městu „vyrovnat“. Venkov může být městu úspěšným konkurentem nejen na kulturním poli. Důležitými místy pro setkávání, sociální kontakt, dění, kulturně-společenský a veškerý i volnočasový život v obci jsou převážně: náves, kostel, restaurace nebo hospodské zařízení, obchod, pošta, škola a školka, hřiště, kulturní dům, obecní úřad a důležité milníky v obci (například důležité stavba, nebo pravidelné činnosti v obci např. setkávání v neděli dopoledne po bohoslužbě před kostelem, nebo jako

¹³⁸ MAJEROVÁ, V. et al. *Český venkov 2001 Instituce, Část I.*, PRAHA : CREDIT, 2001, s. 89-91.

milník může se chápat památná lípa na návsi, Boží muka, obecní studna apod.). Ne těchto místech se předávají informace, plánuje se dění a je zde soustředěna podstatná část, jakési srdce obce, které je důležité pro život obce, je to její hybný mechanismus.

4.2.3.2 Společenské aktivity

Společenské aktivity na venkově jsou také bohaté, z velké části mohou být spojeny s činnostmi kulturními, jako činnosti společensko-kulturní. Mezi nejrozšířenější venkovské společenské činnosti patří pořádání plesů, obecních bálů, tanečních večerů. Celá čtvrtina seniorů využívá možnosti účastnit se plesů, bálů nebo venkovských zábav a akcí pro děti (navštěvují tyto aktivity se svými vnoučaty). Dokonce desetina seniorů uvedla, že se podílí na jejich organizování.¹³⁹

V této sféře mají obce široké spektrum nabídek pro seniory, některé přímo pořádají taneční odpoledne nebo večery zaměřené přímo pro seniory, kde se hraje dechová hudba, je doprovodný program apod. Posezení a setkání seniorů obce také často pořádají, umožňují tak svým starším spoluobčanům se sejít, pohovořit, vyjít do společnosti (**příloha č. 3**). Aktivity tohoto druhu mají mezi lidmi poměrně úspěch, bylo by však dobré, kdyby byly pořádány častěji. Podle mého názoru mezi společenské aktivity, které se na venkově sice nejen pro seniory pořádají, ale jsou seniory hojně navštěvovány, jsou slavnosti nazývané „**rodáci**“ - „**setkání rodáků**“. Při významném datu, které má spojitost se vznikem, historií apod. obce, se zapojují obyvatelé rodné obce, zvou se do vsi lidé, kteří z rodné vísky odešli a pořádají se pro ně programy (tématicky ke vzniku obce, k různým spolkům, sázejí se stromy, hudební, společenské programy, vystoupení v místních krojích apod., fotografie z těchto akcí jsem na ukázkou přiložila do **přílohy č. 3**). Slavnosti rodáků jsou více tématicky i celkově zaměřeny na seniory, na občany, kteří větší část svého života zde prožili, mají sounáležitost s obcí, hodně si

¹³⁹ MAJEROVÁ, V. et al. *Český venkov 2001 Instituce, Část I.*, PRAHA : CREDIT, 2001, s. 89-91.

pamatují co se v té obci událo, je zde i míra vzpomínání na staré dobré časy, nostalgie, rodné kořeny a určitá hrdost vázaná k dané vesnici.

Výzkumy z hlediska volnočasových aktivit na vesnici tak optimistické nejsou, jak se jeví z mé vlastní zkušenosti z obce a z okolních vesnic mého bydliště. Podle Majerové (2004) při výzkumu života seniorů na venkově na položenou otevřenou otázku, které zkoumala co se seniorům na jejich obci líbí nejvíce, pouze 1 % seniorů si vzpomnělo, že se jim líbí bohatý kulturní život v obci. Naopak na otázku, co se nelíbí seniorům na jejich obci, odpovědělo 3 % seniorů, že nedostatek v kulturní, společenské a zájmové činnosti. Dále podle výzkumu jsou podle seniorů dostupné nejvíce tyto společenské akce (viz **příloha č. 2**): kolem 85 % seniorů ví o konání bálů, plesů, zábav a diskoték (old disco), jsou pro ně dostupné, dále na druhém místě kolem 78 % seniorů vnímá udržování tradic a obyčejů na venkově, podobně vnímají senioři i sportovní akce v jejich obci, veřejná knihovna je podle 77 % seniorů v jejich obci dostupná a dále pak kolem 70 % seniorů ví o konání bohoslužeb.¹⁴⁰

Podle výzkumu Fábry (1972) je stanovena hypotéza, která uvádí, že účast na místních kulturních nabídkách vyplní jen menší část volného času obyvatel venkova. Podle autora se hypotéza potvrdila, uvedla bych jen, že v době výzkumu byla venkovská kina rozšířena, a proto hned po sledování televize (přes 1 hod. denně volného času/týden) se kinu věnovalo kolem 30 minut/týdně. V dnešní době je kino téměř zanedbatelnou kulturní aktivitou na venkově, toto potvrdila i Majerová (2004).¹⁴¹

Nejvíce je podle výzkumu Majerové pro seniory nedostupné kino, jen kolem 8 % seniorů navštěvuje ve své obci kino a jen 3 % seniorů využívá možnosti veřejně dostupného internetu. Asi 25 % dotazovaných seniorů neví o tom, zda v jejich obci je právě veřejně dostupný internet. Pro 2/3 seniorů jsou v jejich obci nedostupné chovatelské výstavy, postrádají je, dále pak 60 % dotazovaných seniorů uvedlo, že v jejich obci se nekonají divadelní

¹⁴⁰ Srov. MAJEROVÁ, V. et. al. *Český venkov 2004, Život mladých a starých lidí*, PRAHA : CREDIT, 2005, 85-91.

¹⁴¹ FÁBRY, V. *Volný čas obyvatelův dediny*, BRATISLAVA : VÝSKUMNÝ ÚSTAV KULTÚRY A VEREJNEJ MIENKY, 1972.

(ani ochotnická) představení, koncerty ani výstavy, v podobných procentech jsou na tom také konání přednášek a kurzů. Kolem 45 % seniorů se nemůže zúčastnit akcí pro seniory, i kdyby chtěli z důvodu, že nejsou v jejich obci pořádány. Ale právě senioři se nejvíce účastní akcí, které jsou přímo pro ně určené („akce pro seniory“), jejich návštěvnost je celkově 67 %. Dobrovolných aktivit na úpravu vesnice, poznávacích zájezdy a chovatelských nebo pěstitelských výstav se účastní kolem 58 % seniorů. Více než 22 % seniorů samo zkrášlovací, upravovací aktivity pro svou obec samy organizují (např. v Pohorské vsi je přímo v tomto duchu zaměřen Okrašlovací spolek TEREZIE). Kolem 15 % venkovských seniorů organizuje výstavy pěstitelského a chovatelského rázu a celých 9 % seniorů organizuje zájezdy.¹⁴²

Mezi společenskou aktivitu seniorů na venkově bych zařadila i návštěvu restaurací a hospodských zařízení, protože toto místo je také jednou z častých možností, jak by senior na venkově mohl trávit svůj volný čas a právě řada starších spoluobčanů takto své volno s ostatními známými pravidelně tráví. Hospodská zařízení patří mezi důležitá místa každé obce, je zde možnost sociálního kontaktu, komunikace, zábavy, poslech hudby, sledování společenských a sportovních činností a možnost být ve společnosti a v „centru dění“.

Ve svém výzkumu Fábry stanovil hypotézu, že obyvatelé venkova věnují více volného času návštěvě pohostinských zařízení než kulturním a společenským aktivitám. Toto tvrzení platí převážně pro muže, kteří navštěvují tyto zařízení až pětkrát více než ženy. Návštěvníci venkovských restauračních zařízení jsou nejvíce motivováni společenským stykem s ostatními lidmi a s přáteli, dále pak chutí se občerstvit a posedět u dobré kávy nebo piva.¹⁴³ Návštěva pohostinství nepatří mezi organizované společenské aktivity v rámci vesnice, ale mezi důležité dostupné činnosti, ve kterých má senior možnost kontaktu se společností a společnost s ním.

¹⁴² Srov. MAJEROVÁ, V. et. al. *Český venkov 2004, Život mladých a starých lidí*, PRAHA : CREDIT, 2005, 85-91.

¹⁴³ FÁBRY, V. *Volný čas obyvatelův dediny*, BRATISLAVA : VÝSKUMNÝ ÚSTAV KULTÚRY A VEREJNEJ MIENKY, 1972.

4.2.3.3 Sportovní, pohybové a rekreační činnosti

Sportovní, pohybové a rekreační činnosti jsou na venkově také seniory velice oblíbené, pro aktivní seniory např. Klub českých turistů, nebo Klub důchodců pořádají jednodenní i vícedenní turistické i rekreační zájezdy, pobyty, jak v Čechách, tak i do zahraničí. Velký zájem u seniorů je také o zájezdy do termálních a jiných lázní. V dnešní době je mnoho cestovních kanceláří, které přímo podnikají zájezdy pro seniory, většinou tyto nabídky jsou ve městech, ale zapojují se zde senioři prakticky odkudkoli, činnosti jsou poté přizpůsobeny s ohledem přímo na staré lidi. Rekreace nebo i samotnými seniory nazývaná dovolená je mezi seniory také žádaná. I když nechodí již do zaměstnání i tak rádi si udělají volno, i senior může jet na dovolenou. Mohou se tak oprostít od každodennosti a stereotypu pomocí zájezdu, výletu, aktivity mimo domov, s partou nebo s rodinou. Rekreace seniorů je celkem žádaná, nabízí se zde široké pole působnosti jak pro seniory, tak i pro pracovníky, kteří v tomto odvětví volnočasové aktivity připravují a pořádají.

Pohyb a aktivní činnosti jsou pro staré lidi velice důležité z hlediska udržení kondice, zdraví, ale i samotného pocitu spokojenosti. Fyzická aktivita spojená s vhodnou a zdravou stravou jsou dobrými cestami ke zdravému a spokojenému stáří. U seniora může také vzniknout syndrom stresu následkem nedostatku aktivity a spojitostí s každodenními problémy. Sport a aktivita ve stáří předcházejí řadě nemocí a komplikací s nimi spojenými. Tělo a orgány stářím prodělávají řadu změn, proto každé aktivity jsou prováděny samozřejmě podle možnosti a zdravotního stavu seniora. Pravidelný pohyb pomáhá oběhovému a dýchacímu systému, zesiluje kosti, pohyb snižuje riziko onemocnění osteoporózou a zlomenin, aerobní aktivity také pomáhají snižovat hladinu cholesterolu a mají další blahodárné účinky nejen ve stáří. Proto fyzicky aktivní by měl člověk být již v mladém věku a tak si zdravý životní styl přenesl i do svého stáří.¹⁴⁴

Pohybové činnosti a cvičení v seniorských letech mohou významně napomáhat ke změně postoje k sobě samému, ke svému tělu. Vhodné formy

¹⁴⁴ KNIHOVNA ZDRAVÍ, *Zdraví pro třetí věk*, ČESTICE : REBO, 2006.

pohybu pro seniory jsou zvláště pohyby pomalé, vědomé, klidné a soustředěné. Příhodné jsou také doteky na povrchu těla, poklepy, masáže a automasáže. Mezi sporty vhodné pro seniory patří plavání, turistika, procházky, jízda na kole, jóga, cvičení apod.. Nejde jen o pohyby velkých částí těla, ale i cvičení prstů rukou, mimických svalů atd.. Přiměřený tělesný pohyb v každém věku, zvláště tedy v tom seniorském, je jeden z faktorů, který pomáhá k aktivnímu přístupu k životu.¹⁴⁵

Velkou část sportovních, pohybových a cvičebních aktivit na venkově pro seniory, ale i pro další věkové kategorie, pořádá TJ Sokol - od cvičení pro ženy, děti, až po fotbalové zápasy apod.. Podobnou organizací je Orel, který je založen na křesťanských hodnotách a také je zaměřen na volný čas a sport, bohužel byl během komunismu potírán. Jistě tyto dvě organizace hrály a hrají významnou úlohu ve sportovním životě na venkově a obohacují tak nabídku pro seniory. Senioři se nemusejí jen aktivně účastnit sportovních činností na venkově, i když si zasportovat jde kolem 30 % seniorů na venkově a 8 % jich sportovní aktivity organizuje.¹⁴⁶ Senioři se mohou však sportovních činností účastnit i pasivně, jako „fandové místního fotbalového manšaftu“, i tímto způsobem je možnost trávení volného času seniorů při sportovních činnostech.

Turistika je častou činností aktivních seniorů, je zde radost z pohybu, kontakt s přírodou, možnost být s lidmi stejných zájmů, věku, zaměření. I když by se nemuselo zdát, mnozí senioři z venkova vyjíždějí buď sami, nebo s partou za turistickými zážitky, cestují do hor a zajímavých míst, na kolech atd. Velký milovník turistiky i do poměrně pokročilého věku byl sám papež Jan Pavel II.. Chodil rád po horách a ukazoval pozitiva turistiky, jako místo pro úctu k přírodě a k jejímu Stvořiteli, příroda je také podle něho místo k učení se lidským vztahům, k růstu osobnosti, kde se člověk má možnost formovat, setkat se s silou živlů a svou maličkovitostí a pomíjivostí. Do povědomí se dnes dostává i agroturistika, která je zaměřena převážně jako turistika na venkov, pro venkov a k venkovu – do statku

¹⁴⁵ ŠTILEC, M. *Program aktivního stylu života pro seniory*, PRAHA : PORTÁL, 2004.

¹⁴⁶ MAJEROVÁ, V. et. al. *Český venkov 2004, Život mladých a starých lidí*, PRAHA : CREDIT, 2005.

a hospodářství, ve venkovské farmě, v bohatosti venkova je zde velké plus a začíná být čím dál více žadaným turistickým cílem.

Mezi důležité pohybové aktivity seniorů patří procházky, které mohou z velké části trávit se svými **domácími mazlíčky**. Význam domácího zvířete pro seniory je jistě neopomenutelný. Pro osamocené seniory, jak na vsi tak i ve městě, někdy pes nebo kočka hraje důležitou sociální roli, může to být jejich jediný přítel, spřízněná duše. Psí příběhy a aktivity s nimi spojené patří k novodobé volnočasové aktivitě, která se vyskytuje i například ve venkovských bytových domech. Dříve psi byli spíše určeni k ochraně obydlí a stáda, lovu, prostě k praktickému a pracovnímu užitku. K potěšení a přebírání role společníka začíná tak být pes chápán až s vývojem většího množství volného času a to ve 20. století, u nás jak ve městech, tak i v malých obcích. Pes je často brán jako hlídač, ale je to prakticky domácí mazlíček a člen rodiny, pro osamoceného seniora významným členem, lidé mají tak dostupnou „domácí canisterapii“, pozitivní působení psa na zdraví seniora.¹⁴⁷

4.2.3.4 Vzdělávací činnosti a studium

Vzdělávací činnosti, studium a možnost **návštěvy různých kurzů** jsou poměrně mezi seniory žádané. Bohužel v této oblasti malé množství obcí organizuje a pořádá aktivity pro své seniory, i když by např. kurzy na PC nebo s internetem jistě mohly venkovské seniory zaujmout. Za těmito nabídkami a vzdělávacími kurzy musejí ve velké míře senioři, pokud mají zájem, dojíždět do měst. Mezi oblíbené studijní možnosti pro seniory patří univerzity třetího věku, kurzy PC a internetu pro seniory, přednášky a besedy na určitá témata apod. (např. beseda s velikonoční tematikou, v **příloze č. 3** je na přiblížení fotografie z této besedy v obci Komařice). V obcích, kde se tyto přednášky, školení a kurzy konají, se jich necelá polovina seniorů aktivně účastní, ale v samotné organizaci výše zmíněných aktivit se aktivně účastní jen asi kolem 6 % seniorů.¹⁴⁸ Celkově v ČR je celá řada kurzů pro seniory, v popředí je samotná funkčnost,

¹⁴⁷ TOŠNEROVÁ, T. *Jak si vychutnat seniorská léta*, BRNO : COMPUTER PRESS, 2009.

¹⁴⁸ MAJEROVÁ, V. et. al. *Český venkov 2004, Život mladých a starých lidí*, PRAHA : CREDIT, 2005.

nízkoprahovost, zda jsou kurzy dosažitelné pro seniory jak v umístění, tak i v dostupnosti. Neznalost práce na PC seniorům na venkově oklešťuje možnost a přístup k informacím, k různým možnostem jako je samotné zapojení seniora do společnosti, do komunikace apod. Pro seniory znalost práce s počítačem otevírá možnosti pro používání digitálních fotoaparátů, které se bez PC téměř neobejdou, také na PC mohou senioři mít přístup k hrám, které mohou být vzdělávací a značně zajímavé. Bohužel u nás je počítačová gramotnost u seniorské generace poměrně nízká například v porovnání se Skandinávií. Ale velkou zásluhou široké společnosti je rozšiřování nabídek i povědomí seniorů o kurzech, které učí nejen práci s PC.¹⁴⁹ Mnoho seniorů se vzdělává doma samostudiem, objednává si a zajímá se o odborné knihy, časopisy. Tato činnost je i pro venkovské seniory velice důležitá, aktivizuje je, mají přehled o dění, mohou tak být i moderní, informovanou hybnou silou ve své obci.

4.2.3.5 Zájmy, záliby a koníčky

Zájmy, záliby, koníčky, účast v různých spolcích a dobrovolná činnost také hrají významnou roli ve volném čase seniorů na venkově. Zájmy seniorů na venkově jsou mnohostranné, každý má svůj individuální směr, zálibu, co ve svém volnu rád dělá. Ráda bych se spíše zmínila o zálibách, které jsou provozovány více starými lidmi na venkově, buď jednotlivcem, nebo organizovaně v podobě spolků a sdružení.

Koníček neboli hobby jako volnočasové zaměstnávání je důležité pro každého člověka, protože pěstuje osobní zájem, náklonnosti a talent. Pro seniora jsou koníčky důležité, jak jsem již zmiňovala v předešlých kapitolách, senioři na ně mají více času, mohou se jim věnovat a nacházejí v nich radost a uplatnění. Následující příklady ukazují jaké nejčastější koníčky u seniorů mohou být:

- *hudba* - hra na hudební nástroj, zpívat, muzicírování, aktivní poslouchání hudby, rozbor hudby a textů;
- *zahrádkaření* - práce na zahradě, péče a udržování zahrady, pěstování rostlin, zeleniny;

¹⁴⁹ TOŠNEROVÁ, T. *Jak si vychutnat seniorská léta*, BRNO : COMPUTER PRESS, 2009.

- *kreativní volnočasové zaměstnávání* – jako je kutilství, vyřezávání, ruční práce, fotografování, vaření;
- *psaní* – deníků, příběhů, dopisů, pamětí (senioři jsou často vesnickými kronikáři);
- *sběratelství* – poštovních známek, pohlednic, různých modelů aut, letadel apod. (vhodné pro seniory, kteří mají omezenou pohybovou schopnost);
- *čtení* – vzdělávací, zábavné, politické nebo odborné literatury (možnost sebevzdělávání seniorů);
- *kultura* – návštěva kina, divadla, muzea;
- *sportovní aktivity, procházky*;
- *angažování se ve skupinách a spolcích* – ekologických, politických, národopisných, historických, náboženských, ve skupinách pro ženy, pro seniory atd.;
- *společenské aktivity* – rozhovory, posezení v restauracích, venkovských hospůdkách, výlety, jiné společné aktivity, podnikání a činnosti.¹⁵⁰

Mezi jeden z hlavních koníčků seniorů na venkově patří starost o zahrádku, byt nebo rodinný dům, pěstování květin, ovoce, zeleniny, bylinek apod., protože téměř každý venkovský starý člověk má možnost alespoň malé zahrádky. Se zahrádkou souvisí i chataření, chalupaření, které by se dalo považovat za české specifikum. Již jsem se o tomto druhu trávení volného času zmínila. Mnoho seniorů z měst jezdí na venkov na svou chatu nebo chalupu trávit volný čas, provádí zde kutilství, zahrádkaření, užívají si pobyt v přírodě. Chalupaření není jen pro „městské seniory“ přijíždějící na ves, ale je i typickým pro stále vesnické staré obyvatele.¹⁵¹ Senioři často k zahrádkaření mají ještě i své hospodářství, kde chovají drůbež, králíky, ale i větší hospodářská zvířata, mají malé políčko a záhumenku, **v příloze č. 3** je na ukázkou přiložena fotografie

¹⁵⁰ Srov. SEEL, M. HURLING, E. *Die Pflege des Menschen im Alter*, HAGEN : BRIGITTE KUNZ VERLAG, 2001, s. 382-385.

¹⁵¹ TOŠNEROVÁ, T. *Jak si vychutnat seniorská léta*, BRNO : COMPUTER PRESS, 2009.

seniorů pracujících na vlastním hospodářství. Řada z nich si hospodářstvím přivydělávají k důchodu, nebo mají produkty pro svou potřebu. I když hospodářství, dalo by se říci, nepatří k volnému času, u některých seniorů je to jejich koníček, i díky němu vlastně mají méně volna a mají tak více práce. Možná se přímo hospodářství nedá zařadit do volnočasových aktivit, ale do typických činností spojených s venkovem, které však mohou převzít charakter volnočasové aktivity.

Chov domácích zvířat je na venkově tradiční jako zemědělství samo, po komunistickém zásahu a kolektivizaci na jednu stranu přestal být běžný, ale ne ojedinělý, domácí chov velkých hospodářských zvířat např. krávy, volí atd.. Naopak drobnochov králíků, slepic a další drůbeže je na venkově velice rozšířen. Dalšími chovanými zvířaty jsou ovce, kozy, krávy a prasata. Na venkově je také rozšířené včelařství. Téměř každý na venkově chová psa nebo kočku. Téměř 65 % důchodců vlastní osobní hospodářství. Podle vyzkoumaných údajů na svém hospodářství nepracuje denně víc než jednu hodinu kolem 42 % dotázaných a 36 % pracuje v průměru do dvou hodin denně.¹⁵² To by mohlo znamenat, že práce na hospodářství by nemusela zabírat tolik volného času. Je jisté, že s vyšším věkem se prodlužuje doba, kterou senioři věnují svému hospodářství.

Jako zahrádkaření patří k venkovu, tak houbaření je jedním z nejrozšířenějších koníčků patřících na venkov, ale tento koníček se pěstuje od dětí až po seniory na venkově i ve městě. Český národ by se mohl nazývat národem houbařů. Tato vášeň je velice oblíbená, v letních houbových měsících jsou lesy plné houbařů. Houbaření patří mezi tradiční české nejen venkovské činnosti, i když venkov k této činnosti má daleko blíže. Vyznačujeme se tím i oproti jiným národům (slovanská specialita), dříve byly houby nazývány „masem chudých“ a jejich obliba v konzumaci a sbírání zůstala až do dneška významným koníčkem, jak ukazuje i **příloha č. 3**. Pro venkov je nejen typický sběr hub, ale i léčivých rostlin. Název jako „bába kořenářka“ není již v dnešní době tak hojný, ale sběratelství bylin jako lidové léčitelství, převážně na venkově přetrvávající a šířící se i do měst, je spojeno s moudrostí a zkušeností venkovských seniorů a předků

¹⁵² MAJEROVÁ, V. et al. *Český venkov 2000, Základní údaje*, PRAHA : CREDIT, 2002.

a jejich spojení s přírodou. Téměř každá „venkovská babička“ se umí vyznat v bylinkách a jejich účincích. Sběr bylin stejně jako poznávání hub je druhem trávení času, sebevzdělávání spojené s poznáváním přírody a jejích produktů, které jsou pro člověka prospěšné.

4.2.3.6 Spolky, sdružení a dobrovolnictví

Spolky, sdružení a dobrovolná činnost patří k dalším důležitým činnostem seniorů na venkově. Mezi hlavní spolky a sdružení, které na venkově jsou poměrně hojně navštěvované, patří myslivecké sdružení, spolek dobrovolných hasičů, včelaři, chovatelé a pěstitelské spolky, okrašlovací spolky, národopisné spolky, folklorní skupiny, spolky pro udržení tradic a taneční sdružení. Ve velké části spolků a sdružení jsou aktivními i formálními členy věkové skupiny od mládeže až po seniory. Tyto aktivity mají buď v té dané obci bohatou tradici, lidé mají zkušenost s těmito činnostmi, často se účast a členství „dědí z generace na generaci“. Může zde být různá rodová příslušnost, předávání tradice, umění a zkušeností od starých členů, od seniorských členů spolku pro nováčky. Tyto spolky a sdružení hrají důležitou roli i při dobrovolné činnosti a volnočasových aktivitách, jak pro obec tak i pro obyvatelstvo dané vesnice, např. organizují úklidy obce, připravují bály a plesy, svázejí nebezpečný nebo kovový odpad, uklízejí lesy, řeky, mohou vést různé naučné kroužky, tábory pro děti, připravují vystoupení, pomáhají udržovat tradice apod.. Činnosti výše zmiňovaných organizací jsou nesmírně prospěšné pro celou komunitu obce, rozdmýchávají dění v obci, lidé se sdružují podle zájmu do spolků a tak i reprezentují jak zájmy sdružení, ale i své obce. Senioři také mohou svůj volný čas, zkušenosti a vědomosti uplatnit při dobrovolných aktivitách různého charakteru, např. sociálního, humanitárního, vzdělávacího, charitativního i misijního apod..

Podle tvrzení Majerové (2000) při zkoumání volnočasových aktivit obyvatel na venkově vyplynulo z výzkumu, že aktivní činnost ve spolcích a organizacích není tak často provozovaná. I když podle výzkumu není mnoho

obyvatel činných, nesnižuje to význam této činnosti. Dobrovolná činnost je jistě záslužná, i kdyby jí konalo menší množství lidí, jak mladých i seniorů.¹⁵³

Ne všichni senioři na venkově chtějí a mnohou tráví čas při různých aktivitách a činnostem, které jim venkov nabízí. Mnoho ze seniorů v důsledku zdravotního stavu tráví svůj volný čas doma a sami, nikam do společnosti nechodí, ani se neúčastní různých činnosti, které by mohli v rámci své obce provozovat, nebo se věnují jen svým aktivitám, zálibám třeba v poklidu domova. Nebo také jen ve svém volném čase nic nedělají a odpočívají. Typickým dnem, ve kterém se velká část seniorů věnuje odpočinku, je stále tak chápaná neděle, jako sváteční den, jiný den oproti ostatním dnům v týdnu. Nedělní den, jako sváteční poklidný den, je právě vnímán velkou částí seniorů na venkově, kde je tak i slaven. Protože neděle je věnována návštěvě kostela a bohoslužeb, dále pak odpočinku od práce a povinností a právě také neděle je vhodná pro navštěvování známých, přátel a rodinných příslušníků. Kultura nedělí je v dnešní moderní době podle mého názoru značně změněná oproti minulosti. Již název samotného dne neděle je odvozen od slova „nedělej“, ale tento imperativ není v mnoha lidech pevně zakořeněn. Ale myslím si, že na venkově a ještě u seniorů a starší generace je takto vnímán a tak i slaven, převážně ve spojitosti s křesťanstvím vycházejícího z Desatera Božích přikázání – 3. přikázání: *Pomni, abys den sváteční světil.*

S otázkou slavení a udržování neděle jako dne odpočinku nastupuje otázka, zda senioři na venkově jinak tráví běžné dny přes týden a jak naopak o víkendu. Protože již nemusí senioři docházet do zaměstnání, pro starší lidi zde není výrazná hranice, která by rozdělovala pracovní dny od konce týdne, od víkendů a dnů volna. Jistě by bylo zajímavé zjistit, jak senioři na venkově tyto dny tráví a zda je určitý rozdíl v aktivitách a činnostech ve volném čase. Ale protože jsem se již zmínila, že na venkově je seniory poměrně často udržována kultura nedělí, mohla by spíše být brána neděle a svátky jako dny odpočinku a klidu a zbytek týdne v tempu venkovských seniorských povinností, zájmů a třeba i volnočasových činností.

¹⁵³ MAJEROVÁ, V. et al. *Český venkov 2000, Základní údaje*, PRAHA : CREDIT, 2002.

Ráda bych shrnula tuto podkapitolu závěrem, že venkov je bohatým a zajímavým prostorem nejen pro seniora, ale pro všechny jeho obyvatele. Jistě nabídka volnočasových aktivit a i trávení volného času seniorů na venkově je do jisté míry již povahově odlišná od městského způsobu. Venkovské obce podle možností nabízejí, v některých obcích i poměrně širokou škálu nabídek v této oblasti, aktivní zapojení seniorů záleží na jejich motivaci, na zdravotním stavu a na tom, zda musí za těmito aktivitami do jiné obce dojíždět. Trávení volného času nemusí být u seniorů na venkově organizované, ale přesto může být pestré. Samozřejmě volný čas může být sám o sobě seniory jinak vnímán a může být i jeho množství ovlivněno povinnostmi a jinými činnostmi, které vyplývají ze života a životního stylu na venkově.

V následující části se budu věnovat závěrům a otázkám, ke kterým jsem, během psaní této diplomové práce a hlubšího proniknutí do dané problematiky, dospěla.

DISKUSE A ZÁVĚRY

Senioři na venkově jsou důležitou skupinou obyvatel, jsou našimi spoluobčany, proto otázka jejich volného času a jeho trávení je zajímavé téma, které je v dnešní době velice aktuální jak pro seniory samotné, tak i pro osoby, které s nimi na venkově chtějí ve volnočasové oblasti pracovat a připravovat pro seniory aktivity a činnosti. Jak tráví volný čas senioři na venkově, to by mělo být zajímavé a důležité i pro samotné obce a jejich zástupce, kteří pro seniory ve své vesnici mohou zpříjemnit a obohatit, třeba i více naplnit nejen jejich volný čas, ale i žití a soužití v obci. Důležité bylo zjistit, jak senioři vnímají volný čas, jak ho tráví, jaké výzkumy a sociologické studie se volnočasovým prostorem seniorů na venkově zabývají, co shrnují a co samotný venkov seniorům buď organizovaně v podobě předložených aktivit od obce nebo různých dalších subjektů, nebo neorganizovaně podle zájmu, záliby a chuti každého jednotlivého seniora, nabízí.

Dané téma, jak jsem se již zmínila, jsem zkoumala teoreticky z již dříve prováděných výzkumů a studií a pokusila jsem danou problematiku shrnout a obohatit o další rozměry. Jistě by bylo přínosné a obohacující provést praktický výzkum, ale nestanovila jsem za cíl práce výzkumné doložení skutečnosti, že volný čas seniorů na venkově má svá specifika, ale spíše jsem chtěla formulovat otázky a okruhy opírající se o názory odborníků, které by mohla do patřičné hloubky zkoumat navazující podrobná výzkumná práce nebo studie. O otázkách, které vplynuly při zpracovávání tématu, se zmíním v následujícím odstavci. Vzhledem k povaze a rozsahu tématu jsem tedy zvolila teoretický postup, bohužel z formálních důvodů vyplývajících z doporučeného rozsahu diplomové práce by již pro podrobný praktický výzkum nebylo místo.

Na tomto místě bych ráda shrnula otázky, které z mé práce s tímto tématem vplynuly, a které by bylo možné dále zkoumat, jak již jsem navrhla, v další podrobné studii. Tyto otázky, postřehy a připomínky se netýkají jen volného času seniorů na venkově jako takového, ale zahrnují i celé široké okolí jako jsou venkovská obec, organizace, spolky a subjekty, které se věnují volnočasovým činnostem pro seniory.

Podle mého názoru specifikem venkovských seniorů je vnímání jejich volného času jako oblasti volna, oproštění se od povinností a místa pro své zájmy, záliby a osobní rozvoj. Z odborných poznatků a názorů, ze kterých jsem čerpala, autoři (až na Fábryho, výzkum v 70. letech) nevěnovali velikou pozornost přímo tomu, zda venkovská starší generace vnímá svůj čas z kvalitativního hlediska přímo jako volný. Naopak ze zkušeností se jeví, že poměrně velká skupina seniorů ve venkovském prostoru by na otázku, zda mají vůbec volný čas, mohla odpovědět, že vůbec volný čas nemají, že jsou prakticky neustále zaměstnání svými povinnostmi, i když řada z nich má mnoho zálib, koníčků a navštěvuje kulturní a jiné aktivity ve své nebo v jiné obci. Proto za základní otázku považuji to, zda senioři na venkově vnímají svůj čas kvalitativně jako volný.

Mnoho seniorů žijících na venkově mají, jak potvrzuje Majerová (2000), menší či větší hospodářství. Ve své práci jsem zařadila starost a péči o hospodářství, hospodářské drobné zvířectvo mezi zájmy a koníčky. I když by

konkrétně toto mohlo být chápáno jako „koníček“, sice spojený s povinností a prací, vyplývá z této konkrétní spojitosti otázka, která směřuje na to, zda senioři starost o hospodářství a drobnou zemědělskou činnost považují za svůj zájem, zálibu ve sféře volného času, jako to, co je baví a co patří k jejich životu.

Další otázka může být, zda senioři na venkově vnímají a prožívají nebo se snaží aktivně prožívat svůj volný i veškerý čas jako prostor, prostor pro duchovní rovinu, pro urovnání případných sporů, starých bolestí a křivd, pro větší užívání (např. vnoučat, nových možností jako je cestování, protože většina žila celý mladý život za železnou oponou apod.) a plnější žití života i v oblasti vztahů a sociální komunikace v kontextu seniorských let jako podzimu, sklonku života.

Další důležitým prostorem na venkově jsou tradice, zvyky a lidové obyčeje. Tradice a zvyky patří k venkovskému životu, jsou otevřeny všem věkovým generacím a kategoriím a každá má zde nezastupitelné místo a smysl. Více než polovina seniorů, podle dostupných výzkumů, se jich účastní a kolem 13 % starých lidí se aktivně podílí na jejich přípravě i průběhu na venkově. Tradice a zvyky nejsou jen v rámci jedné země, kraje, obce, ale dokonce i rodiny a každého jednotlivce. Pro mě osobně by bylo velice zajímavé zabývat se sběrem „osobních zvyků a tradic“ každé jednotlivé seniorské rodiny i seniora jako jednotlivce.

Venkov nabízí nejen seniorům, dovoluji si tvrdit, že v některých obcích i docela bohatou nabídku a možnosti jak, kde a s kým trávit volný čas. I senior, který nedochází a neúčastní se různých aktivit, má možnost si na venkově najít to, co ho bude ve volném čase bavit a naplňovat. Mé otázky směřují k tomu, zda senioři, kteří jsou určitým způsobem znevýhodněni, mají možnosti se ve volném čase účastnit aktivit, nebo zda v této oblasti musejí být „odkázáni“ jen na sebe sama a svou rodinu. Podnikají a nabízejí venkovské obce a organizace na venkově působící aktivně konkrétní činnosti, které jsou zaměřené na znevýhodněné seniory, případně jaké a v jakém rozsahu?

Velmi specifickou otázkou, která se vynořila až v posledních úvahách a myšlenkách této práce nad tématem, který se věnuje seniorům a jejich volnému času na venkově, je úvaha, zda v dnešní konzumní době třeba i venkovští senioři

nevěnují své chvíle volna konzumnímu trávení času a přespříliš se nevěnují nakupování a konzumu. Tato tematika je podle mého názoru specifická, ale o to více zajímavá. Jistě zajímavé a přínosné by bylo věnovat se rozdílu vnímání a trávením volného času seniorů, kteří žijí na venkově celý život a těch, kteří se přistěhovali na venkov až v důchodovém věku, jak již na tuto problematiku upozorňuji v poslední kapitole.

Organizace a náplň volného času je pro seniory i na venkově důležitá. Proto na venkově působí např. Kluby důchodců, Klub českých turistů, TJ Sokol, Český svaz žen apod. Zajímavé a podnětné by bylo konkrétně oslovit tyto organizace, spolky a sdružení a podrobně popsat a zhodnotit, jak se seniorům na venkově věnují a co případně mají do budoucna v plánu v oblasti volného času seniorů.

Ort (2000) rozděluje trávení volného času seniorů na pasivní a aktivní způsob, v jeho pojetí jsou zachyceny téměř veškeré činnosti, které mohou venkovští starší obyvatelé provozovat. Z tohoto hlediska se naskytá otázka, které jsem se ve své práci nevěnovala, ale mohla by dále být zkoumána, a to, zda senioři na venkově tráví ve všeobecné míře více čas aktivně nebo pasivně a zda vůbec si uvědomují, že dané činnosti se zařazují do „škatulky“ aktivní a druhé do pasivních a zda se senioři a v jaké míře nudí, nemají „co dělat“. Jednou z nejrozšířenějších činností ve volném čase u seniorů, a nejen u nich, převládá sledování televize, protože televizní obrazovka může být pro řadu seniorů věrný a bohužel i někdy jediný přítel a společník.

Rozdíl mezi volným časem žen a mužů v důchodovém věku je rozdílný, zatímco ženy mohou mít volno, až když se postarají o domácnost a její chod, muži více navštěvují restaurační zařízení a věnují se technickým záležitostem. Seniorky oproti seniorům mají specifické trávení volného času, které je podmíněno právě gender rolemi. Ženy se také více věnují činnostem ve farnostech a v náboženské oblasti. Do jaké míry to cítí seniorky – ženy na venkově jako spravedlivé, to by mohla být další otázka výzkumu. Tato otázka souvisí s problematikou života vdov na venkově, tedy s demografickým vývojem. I to by mohlo být předmětem výzkumu.

Venkov sám o sobě je velkým prostorem pro mnohé záliby a koníčky, které si sám senior pěstuje, ale i ve venkovské obci jsou pořádány kulturní aktivity. Otázkou zůstává, v jaké kvalitě jsou tyto aktivity pořádány, zda jejich četnost uspokojuje potřeby seniorů a jak jsou dostupné. Nejvíce přes 60 % seniorů mají-li tu možnost, se účastní divadel, koncertů a výstav, nejméně jsou navštěvována venkovská kina, která již téměř „vymřela“ a přežívají jen ve větších obcích. Obce pořádají společenské aktivity, některé jsou přímo pro seniory také pořádány, pokud jsou tématicky orientovány a připraveny přímo pro ně a jsou na ně i senioři oficiálně zváni, mají největší úspěch v počtu návštěvníků, dále obce nabízejí pohybové, rekreační, sportovní, vzdělávací, zájmové, různé členství ve spolcích a dobrovolnictví pro seniory, kteří se o různé oblasti zajímají a aktivně se účastní. I pro seniory je neustále důležitá „dovolená“ i když se nejedná o původní chápání dovolené od pracovní činnosti. Mají také venkovští senioři dovolenou a jak ji tráví a kam nejvíce jezdí a co dělají? Tímto tématem se zabývá jedna z dalších otázek, vyplívající při hlubším proniknutí do této tematiky. Senioři na venkově pěstují i řadu soukromých zájmů úplně mimo dění a nabídku obce, pestrost různých koníčků je odvozena od každého jednoho individuálního seniora nebo skupiny seniorů.

Slavení svátků a kultura nedělí je na venkově poměrně mezi seniory dodržovaná, jak tedy tráví přímo neděli a svátek venkovští senioři? A jak zbytek týdne, zda jsou viditelné rozdíly mezi činnostmi a zda senioři na venkově kvalitativně rozdělují víkend od všedních dnů.

Otázkou také zůstává, zda senioři na venkově vnímají nějaké činnosti a aktivity spojené s venkovským životem jako negativum nebo minus (například nutnost dojíždění, otevírací doby knihoven, apod.).

V předešlých odstavcích jsem uvedla určité otázky, které mi během hlubšího uchopení daného tématu a problematiky vyvstaly, a kterými by se mohla zabývat podrobnější studie nebo práce. Svou vlastní prací jsem se snažila pouze uceleněji obsáhnout dané téma.

Na závěr bych ráda dodala, že volný čas seniorů na venkově jako téma si zaslouží pro svou rozsáhlost a podnětnost hlubší studie. Jednak z důvodu, že na

venkově žije téměř pětina obyvatel-seniorů naší vlasti, ale také proto, že venkov je plný možností a je potenciálem pro samotné seniory, pro obce i pro pracovníky, kteří by se chtěli věnovat seniorům, jejich životu a volnému času. Proto hlubší zkoumání a pochopení problematiky by bylo žádoucí.

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ

- 1) BLAŽEK, B. *Venkov města média*, 1. vyd. PRAHA : SLON, 1998. 362 s. ISBN 80-85850-59-1.
- 2) BLAŽEK, B. *Venkovy: anamnéza, diagnóza, terapie*, 1. vyd. BRNO : ERA, 2004. 184 s. ISBN 80-86517-90-X.
- 3) ČSÚ, *Rozvoj venkova v Jihočeském kraji v letech 2000 – 2006*, 1. vyd. ČSÚ : Č. BUDĚJOVICE, 2007. 88 s. ISBN 978-80-250-1629-9.
- 4) DIENSTBIER, Z. *Průvodce stárnutí aneb jak ho oddálit*, 1. vyd. PRAHA : RADIX, 2009. 184 s. ISBN 978-80-86031-88-0.
- 5) FÁBRY, V. *Volný čas obyvatelův dediny*, 1. vyd. BRATISLAVA : VÝSKUMNÝ ÚSTAV KULTÚRY A VEREJNEJ MIENKY, 1972. 216 s. ISBN neuvedeno.
- 6) FIŠER, Z. C. *Plný život ve stáří*, 1. vyd. KOSTELNÍ VYDRŽÍ : KARMELITÁNSKÉ NAKLADATELSTVÍ, 1999. 191 s. ISBN 80-7192-381-8.
- 7) GLÜCK, A. HOLGER, M et al. *Venkov má budoucnost*, 1. vyd. PRAHA : BRÁZDA, 1992. 220 s. ISBN 80-209-0235-X.
- 8) GRUBEROVÁ, B. *Gerontologie*, 1. vyd. ČESKÉ BUDĚJOVICE, JCU ZSF, 1998. 86 s. ISBN 80-7040-286-5.
- 9) GRUSS, P. *Perspektivy stárnutí z pohledu psychologie celoživotního vývoje*, 1. vyd. PRAHA : PORTÁL, 2009. 222 s. ISBN 978-80-7367-605-6.

- 10) HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*, 1. vyd. PRAHA : PORTÁL, 2004. 173 s. ISBN 80-7178-927-5.
- 11) JELÍNEK, K. ŘÍMOVSKÝ, K. SMOLÍK, Z. *Lidové pranostiky, přísloví a zvyky v zemědělství*, 1. vyd. BRNO : MU BRNO, 2004. 138 s. ISBN 80-7326-056-5.
- 12) KALVACH, Z. a kol. *Úvod do gerontologie a geriatrie I. díl*, 1. vyd. PRAHA : KAROLINUM, 1997. 193 s. ISBN 80-7184-366-0.
- 13) KNIHOVNA ZDRAVÍ, *Zdraví pro třetí věk*, 1. vyd. ČESTICE : REBO, 2006. 270 s. ISBN 80-7234-536-2.
- 14) KOVÁŘ, D. *Římov, historie obce a poutního místa*, 1. vyd. ŘÍMOV : OBECNÍ ÚŘAD, 1998. 121 s. ISBN 80-238-2330-2.
- 15) LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky : výroční obyčeje z Čech a Moravy*, 1. vyd. PRAHA : LIDOVÉ NOVINY, 2004. 341 s. ISBN 978-80-7229-171-7.
- 16) LANGHAMMEROVÁ, J. *Čtvero ročních dob v lidové tradici*, 1. vyd. PRAHA : PETRKLÍČ, 2008. 163. ISBN 978-80-7229-171-7.
- 17) LAPKA, M. GOTTLIEB, M. *Rolník a krajina, Kapitoly ze života soukromých rolníků*, 1. vyd. PRAHA : SLON, 2000. 166 s. ISBN 80-85850-83-4.
- 18) MAJEROVÁ, V. et al. *Český venkov 2001 Instituce, Část I.*, 1. vyd. PRAHA : CREDIT, 2001. 207 s. ISBN 80-213-0863-X.
- 19) MAJEROVÁ, V. et al. *Český venkov 2000, Základní údaje*, 1. vyd. PRAHA : CREDIT, 2002. 148 s. ISBN 80-213-0915-6.

- 20) MAJEROVÁ, V. et al. *Sociologie venkova a zemědělství*, 4. vyd. PRAHA : CREDIT, 2003. 147 s. ISBN 80-213-0651-3.
- 21) MAJEROVÁ, V. et al. *Český venkov 2004, Život mladých a starých lidí*, 1. vyd. PRAHA : CREDIT, 2005. 173 s. ISBN 80-213-1281-5.
- 22) MZ ČR, *Venkov v rozšířené Evropě*, 1. vyd. PRAHA : MZ ČR, 2003. 42 s. ISBN 80-7084-267-9.
- 23) NAKONEČNÝ, M. *Úvod do psychologie*, 1. vyd. PRAHA : ACADEMIA, 2003. 507 s. ISBN 80-200-0993-0.
- 24) OPASCHOWSKI, H. *Einführung in die Freizeitwissenschaft*, 1. vyd. OPLADEN : LESKE+BUDRICH, 1997. 333 s. ISBN 3-8100-1968-2.
- 25) ORT, J. *Kapitoly ze sociologie stáří*, 1. vyd. ÚSTÍ NAD LABEM : UNIVERZITA J. E. PURKYNĚ, 2004. 106 s. ISBN 80-7044-636-6.
- 26) PAĽA, G. *Voľný čas seniorov na počiatku 21. storočia*, 1. vyd. PREŠOV : PREŠOVSKÁ UNIVERZITA, 2009. 169. ISBN 978-80-8068-949-0 .
- 27) PÁVKOVÁ, J. et al., *Pedagogika volého času*, 3. vyd. PRAHA : PORTÁL, 2002. 231 s. ISBN 80-7178-711-6.
- 28) PROKEŠOVÁ, M. *Teze k pedagogice volného času aneb vše na světě má svůj čas*, 1. vyd. OSTRAVA : OSTRAVSKÁ UNIVERZITA, 2002. 67 s. ISBN 80-7042-249-1.
- 29) PŘADKA, M. *Kapitoly z dějin pedagogiky volného času*, 1. vyd. BRNO : MASARYKOVA UNIVERZITA, 2002. 93 s. ISBN 80-210-2033-4.

- 30) PŘEVŘÁTILOVÁ, G *Venkovská žena - možnosti a perspektivy*, 1. vyd. PRAHA : ČSŽ, 2002. 47 s. ISBN 80-239-0143-5.
- 31) SEEL, M. HURLING, E. *Die Pflege des Menschen im Alter*, 2. vyd. HAGEN : BRIGITTE KUNZ VERLAG, 2001. 907 s. ISBN 3-87706-982-7.
- 32) SLEPIČKA, A. *Venkov a/nebo město; Lidé, sídla, krajina*, 1. vyd. PRAHA : SVOBODA, 1981. 367 s. ISBN neuvedeno.
- 33) SPOUSTA, V. et al., *Kapitoly z pedagogiky volného času*, 1. vyd. BRNO : MASARYKOVA UNIVERZITA, 1996, s. 36. ISBN 80-210-1274-9.
- 34) SÝKOROVÁ, D. *Autonomie ve stáří. Kapitoly z gerontosociologie*, 1. vyd. PRAHA : SLON, 2007. 284 s. ISBN 978-80-86429-62-5.
- 35) ŠTILEC, M. *Program aktivního stylu života pro seniory*, 1. vyd. PRAHA : PORTÁL, 2004. 135 s. ISBN 80-7178-920-8.
- 36) TOŠNEROVÁ, T. *Jak si vychutnat seniorská léta*, 1. vyd. BRNO : COMPUTER PRESS, 2009. 239 s. ISBN 978-80-251-2104-7.
- 37) VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie : dětství, dospělost, stáří*, 1. vyd. PRAHA : PORTÁL, 2000. 522 s. ISBN 80-7178-308-0.
- 38) VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*, 1. vyd. BRNO : PRINT-TYPIA, 2001, 175 s. ISBN 80-86384-00-4.
- 39) VELEBNÁ, E. MAJER, K. *Lidové zvyky a obyčeje v křesťanském roce*, 1. vyd. PRAHA : ALBRA, 1996. 48 s. ISBN neuvedeno.

40) VESELÁ, J. *Jak ve volném čase?* 1. vyd. HRADEC KRÁLOVÉ : GAUDEAMUS, 1997. 121 s. ISBN 80-7041-146-5.

41) VESELÁ, J. *Sociologie obcí a regionů*, 1. vyd. PARDUBICE : UNIVERZITA PARDUBICE, 1998. 77 s. ISBN 80-7194-129-8.

INTERNETOVÉ ZDROJE

1) *Demografický vývoj* [online]. [cit. 2009-11-30]. URL

<<http://www.mpsv.cz/files/clanky/2237/srovnani-demografie.pdf>>.

2) *Evropská společenství* [online]. [cit. 2010-02-18]. URL

<<http://www.library.muni.CZ/EU/html/21.htm>>.

3) *Fotogalerie obce Benešov nad Černou* [online]. [cit. 2010-03-10]. URL

<http://www.benesovnc.cz/index.php?id=&site=fotogalerie_detail§ion=2009-07_Pout&photo=58#fotopreview>.

4) *Fotogalerie obce Hořice na Šumavě* [online]. [cit. 2010-03-10]. URL

<<http://www.horicenasumave.cz/main.php?show=fotokronika-showfoto&id=1943>>.

5) *Fotogalerie obce Kamenný Újezd* [online]. [cit. 2010-03-10]. URL

<<http://www.kamenny-ujezd.cz/index.php?nid=694&lid=CZ&oid=26113>>.

6) *Fotogalerie obce Ločnice* [online]. [cit. 2010-03-10]. URL

<<http://www.locenice.cz/index.php?nid=784&lid=CZ&oid=44920>>.

7) *Fotogalerie obce Malonty* [online]. [cit. 2010-03-10]. URL
<<http://www.obecmalonty.cz/index.php?nid=6380&lid=CZ&psi=12&pcc=PHOTOIMG&pos=12&fn=&oid=1608785>>.

8) *Fotogalerie obce Píšťín* [online]. [cit. 2010-03-10]. URL
<<http://www.pistin.cz/foto48.htm>>.

9) *Fotogalerie obce Pohorská ves* [online]. [cit. 2010-03-10]. URL
<http://www.pohorskaves.cz/vismo/galerie3.asp?id_org=12478&id_fotopary=2849&id_obrazky_3680&p1=68>.

10) *Populační vývoj v Africe* [online]. [cit. 2010-02-18]. URL
<http://www.demografie.info/?cz_popvyvoj_svet_af=>.

11) *Psychologie životních krizí* [online]. [cit. 2010-02-08]. URL
<http://www.tf.jcu.cz/katedry/kpd/vyuka/muchova/psychologie_zk>.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Modlitba ve stáří od sv. Františka Saleského z přelomu 16/17. století.

Příloha č. 2: Graf vypovídající o dostupnosti volnočasových společenských aktivit na venkově podle seniorů, autorkou studie je Majerová a kol.

Příloha č. 3: Fotografie seniorů, ukázky aktivit, činností a způsoby a možnosti trávení volného času seniorů na venkově, ukázka domova pro seniory na venkově

Fotografie č. 1 – zdroj Fotogalerie obce Malonty.¹⁵⁴

Fotografie č. 2 – zdroj Fotogalerie obce Pištín¹⁵⁵

Fotografie č. 3 – zdroj Fotogalerie obce Ločnice¹⁵⁶

Fotografie č. 4 – zdroj Fotogalerie obce Benešov nad Černou¹⁵⁷

Fotografie č. 8 – zdroj Fotogalerie obce Hořice na Šumavě¹⁵⁸

Fotografie č. 9 – zdroj Fotogalerie obce Pohorská ves¹⁵⁹

Fotografie č. 18 – zdroj Fotogalerie obce Kamenný Újezd¹⁶⁰

Ostatní fotografie jsou použity z vlastního archivu a zdrojů.

¹⁵⁴ *Fotogalerie obce Malonty* [online]. [cit. 2010-03-10]. URL <<http://www.obecmalonty.cz/index.php?nid=6380&lid=CZ&psi=12&pcc=PHOTOIMG&pos=12&fn=&oid=1608785>>.

¹⁵⁵ *Fotogalerie obce Pištín* [online]. [cit. 2010-03-10]. URL <<http://www.pistin.cz/foto48.htm>>.

¹⁵⁶ *Fotogalerie obce Ločnice* [online]. [cit. 2010-03-10]. URL <<http://www.locenice.cz/index.php?nid=784&lid=CZ&oid=44920>>.

¹⁵⁷ *Fotogalerie obce Benešov nad Černou* [online]. [cit. 2010-03-10]. URL <http://www.benesovnc.cz/index.php?id=&site=fotogalerie_detail§ion=2009-07_Pout&photo=58#fotopreview>.

¹⁵⁸ *Fotogalerie obce Hořice na Šumavě* [online]. [cit. 2010-03-10]. URL <<http://www.horicenasumave.cz/main.php?show=fotokronika-showfoto&id=1943>>.

¹⁵⁹ *Fotogalerie obce Pohorská ves* [online]. [cit. 2010-03-10]. URL <http://www.pohorskaves.cz/vismo/galerie3.asp?id_org=12478&id_fotopary=2849&id_obrazky3680&p1=68>.

¹⁶⁰ *Fotogalerie obce Kamenný Újezd* [online]. [cit. 2010-03-10]. URL <<http://www.kamenny-ujezd.cz/index.php?nid=694&lid=CZ&oid=26113>>.

PŘÍLOHA č. 1

„Modlitba ve stáří“¹⁶¹

Sv. František Saleský (1567 – 1622) biskup ženevský.

Pane, Ty víš lépe než já, že den ode dne stárnu a jednoho dne budu starý.

Chraň mne před domněnkou, že musím při každé příležitosti a ke každému tématu něco říci.

Zbav mne velké náruživosti chtít dávat do pořádku záležitosti druhých.

Nauč mne, abych byl uvážlivý a ochotný pomáhat, ale abych přitom nešťoural a neporučnickoval.

Zdá se mi, že je škoda z přemíru moudrosti nerozdávat - ale Ty, Pane, víš, že bych si rád udržel pár svých přátel.

Nauč mne, abych dokázal mlčky snášet své nemoci a obtíže. Přibývá jich a chut' hovořit o nich roste rok od roku.

Netroufám si prosit, abys mi dal dar s radostí poslouchat druhé, když líčí své nemoci, ale nauč mne trpělivěji je snášet.

Také se neodvažuji prosit o lepší paměť – ale jen o trochu větší skromnost a menší jistotu, když se má paměť neshoduje s jejich pamětí.

Nauč mne obdivuhodné moudrosti umět se mýlit. Drž mne, abych byl jak jen možno, laskavý. Starý morous je korunní dílo d'áblovo.

Nauč mne u nich odhadovat nečekané schopnosti a dej mi krásný dar, abych se také o nich dovedl zmínit.

¹⁶¹ Def. DIENSTBIER, Z. *Průvodce stárnutí aneb jak ho oddálit*, PRAHA : RADIX, 2009, s. 12.

Mám vrásky a šedivé vlasy. Nechci si stěžovat, ale tobě, Pane, to říkám – bojím se stáří.

Je mi tak, jako bych se musel rozloučit, nemohu zastavit čas. Pociťuji, jak den ze dne ztrácím sílu a přicházím o bývalou krásu.

Byl jsem pyšný na to, že se stále ještě mohu měřit s mladými. Ted' cítím a uznávám, že již toho nejsem schopen. Byl bych směšný, kdybych se o to pokoušel. Ale Ty, Pane, říkáš: kdo věří ve mne, tomu narostou křídla jako orlovi.

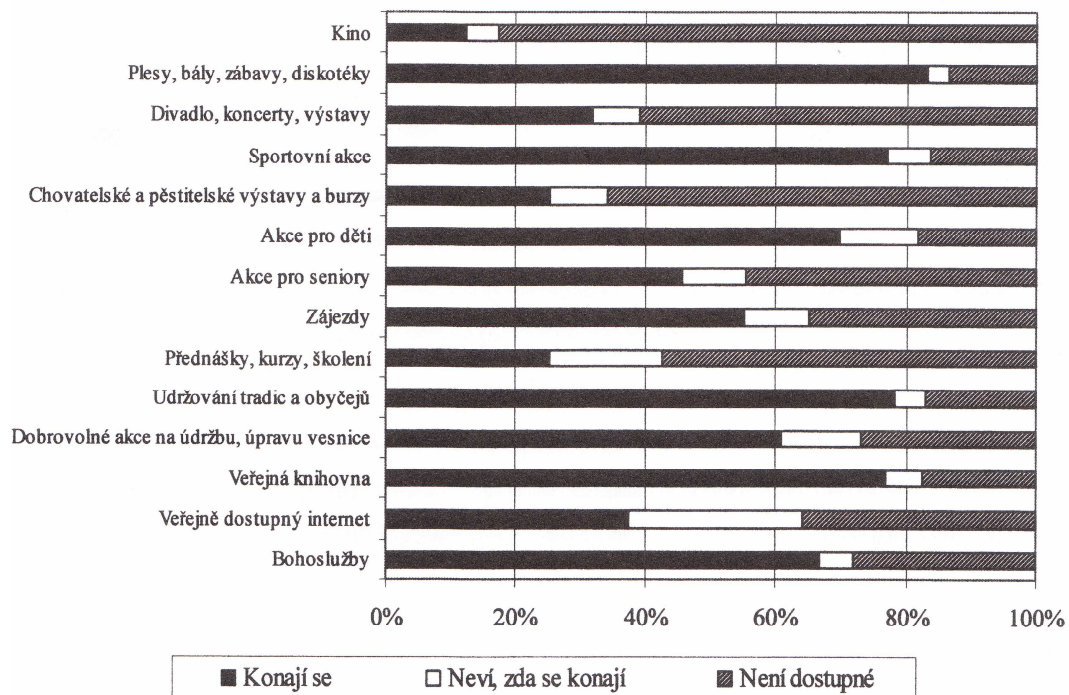
Dej mému srdci sílu, abych život přijal tak, jak jej Ty řídíš. Ne mrzoutsky, ne lítostivě se skleslou náladou, ne jako odcházející, ale jako vděčný a připravený ke všemu, k čemu mne Ty ještě povoláš.

A k tomu dej mi všechnu sílu srdce.

Amen.

PŘÍLOHA č. 2

Graf G6/3 Dostupnost společenských akcí na venkově dle seniorů.¹⁶²

¹⁶² Srov. MAJEROVÁ, V. et. al. *Český venkov 2004, Život mladých a starých lidí*, PRAHA : CREDIT, 2005, s. 89.

PŘÍLOHA č. 3

FOTOGRAFIE – ukázka aktivit a činností seniorů na venkově (Jižní Čechy)

1. Beseda se seniory 2009 – obec Malonty

2. Den žen 6.3. 2010 – obec Pištín

3. Sbor dobrovolných hasičů v obci Ločenice při místních oslavách 2009

4. Kostelní sbor zpívající při letní pouti v roce 2009 - Benešov nad Černou

5. Tradiční masopust v Komařicích 2009

6. Komařický masopust v Českých Budějovicích 2009

7. Tříkrálová sbírka v Římově – leden 2010

8. Setkání seniorů 10.6. 2009 – Hořice na Šumavě

9. Společenská akce pro seniory 2009 – Pohorská ves

10. Přednáška „Od Tří králů k Velikonocům“ spojená s besedou a s ukázkou lidových zvyků a tradic 21.3.2010 – obec Komařice

11. Setkání rodáků v Trocnově 2006

12. Setkání rodáků Komařice – léto 2006

13. Senioři pracující na vlastním hospodářství – obec Římov

**14. Houbaření –
častá záliba
venkovských
seniorů (Římov)**

15. Senioři a náboženský život - nedělní bohoslužba ve Střížově - 2010

16. Seniorky a pohled na hlavní oltář v kostele sv. Martina ve Střížově

**17. Udělování svátosti pomazání nemocných v postní době 2010 – farnost
Střížov**

18. Dům s pečovatelskou službou pro seniory v Kamenném Újezdu

ABSTRAKT

PONCAROVÁ, E. *Volný čas seniorů na venkově*. České Budějovice 2010. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce L. Muchová.

Klíčová slova: stáří, senioři, volný čas, venkov, obec, život na venkově

Diplomová práce se teoreticky zabývá volným časem seniorů na venkově. Cílem práce bylo zjistit, jak senioři vnímají volný čas a jak ho tráví. Vycházela jsem z již prováděných výzkumů a sociologických studií, které se volnočasovým prostorem seniorů na venkově zabývají. Důležité bylo zjištění, jaké možnosti mají senioři na venkově, co senioři na venkově ve volném čase mohou provozovat a čemu se věnují, co samotný venkov seniorům nabízí a jak senioři tyto aktivity od obce nebo od subjektů na venkově působících využívají.

Práce konstatuje, že senioři jsou širokou skupinou, která na venkově tráví svůj volný čas a samotný venkov sám o sobě má potenciál pro kvalitní a smysluplné trávení volného času. Venkovské obce a organizace na venkově působící se snaží svými aktivitami zvyšovat tento potenciál a tím přispívají ke zkvalitnění volného času nejen starší venkovské generace. Na druhou stranu některé aktivity nabízené obcemi a organizacemi nejsou pro seniory dostačující nebo je senioři nemohou z různých důvodů využívat.

ABSTRACT

The leisure time of seniors living in the country

Key words: old age, seniors, the leisure time, country, village, country life

The thesis deals with the leisure time of seniors living in the country. The thesis aims at findings of senior`s leisure perception and leisure activities. This was based on some researches and sociological studies from this area. Some professional studies were partlz extended in the thesis. Very important parts of the paper are some findings of leisure possibilities – municipality offers, comercial possibilities etc.

Seniors are large part of rural inhabitants who spend their free time in country. Country itself has a large potential to join a lot of quality leisure activites. Municipality and other rural subjects can increase this potential and thus contribute to make the leisure activity of seniors in country more worthy and good. On the other hand, come activities provided by municipality and other public organisations are not sufficient and seniors can`t use them.